

VERA

Kampen for retfærdighed

Om forfatteren

Vera Mlangazua Chirwa blev født i 1932 i Malawi (dengang Nyasaland). Selvom det, den gang, var usædvanligt for en afrikansk pige, lod hendes forældre hende gå i skole i Livingstonia og Blantyre. Kort efter hun gik ud af skolen, mødte hun Orton Chirwa, som var lærer og politisk aktiv. De blev gift i 1951. Forbitrede over den institutionaliserede racisme og diskrimination i Nyasaland kæmpede Vera og Orton for uafhængighed og var medstiftere af Malawi Congress Party i 1959. Vera blev frontfigur i Malawis Kvindeforbund (League of Malawi Women). Hun fortsatte sin uddannelse og mens hun passede parrets børn, blev hun den første kvindelige advokat i Malawi. Da landet blev uafhængigt i 1961, blev Orton Chirwa justitsminister i den ny regering. Men allerede tidligt under uafhængigheden opstod der splittelse omkring præsidenten, Vera og Orton var i årevis udsat for landflygtighed og fængsling uden dom.

Da Vera, på baggrund af en massiv, international kampagne og kun kort efter Ortons mistænkelige død i fængslet, blev løsladt i 1993, blev hun en stærk fortaler for menneskerettigheder og civilsamfundet i Afrika.

VERA

Kampen for retfærdighed

En selvbiografi

Tilægnelser

Til min elskede mand, advokat Orton Edgard Ching'oli Chirwa, for at gøre mig til hvad jeg er.

Til mine børn som elskede mig, også når jeg selv var for såret til at elske, og som opfordrede mig til at skrive min selvbiografi.

Til Amnesty International for deres kamp for min løsladelse fra fængslet fra den første dag vi blev ulovligt tilbageholdt.

Til alle som på en eller anden måde har støttet tilblivelsen af denne bog.

INDHOLD

1	En politisk familie	7
2	Imod en Apartheidføderation	24
3	Uafhængighed	48
4	Regeringskrisen	66
5	Exil	84
6	I dag har vi dig.....	94
7	Viljen til at leve	114
8	Tilbage til civilsamfundet.....	144
9	Menneskerettighederne på fingrene	155
10	Demokratiet trues	170
11	Menneskerettighedskommissær.....	187
12	Styrken til at tilgive	19
	Tak	207

Kapitel 1

EN POLITISK FAMILIE

Vera står fast på sandheden

Den dag havde jeg besluttet at være ulydig.

“Hent tallerkenerne”, sagde min bedstemor.

Hun var ved at lave mad. Begge mine forældre var meget strenge. De opdrog os til at være lydige, gudfrygtige og hjælpsomme, men netop den dag i 1937 sagde jeg til mig selv:

“Jeg vil prøve at være ulydig og se, hvad der sker. Måske vil Gud gribe ind og gøre noget for mig.”

Jeg var fem år gammel og havde aldrig prøvet det før. Så jeg sagde: “Nej.”

Min bedstemor blev chokeret:

“Nej? Maden er færdig, så hent nu de tallerkener. Du ved, hvor de står. Du henter dem jo altid!”

“Nej, jeg vil ikke hente tallerkenerne”, sagde jeg.

Hun rejste sig, hentede tallerkenerne fra huset og forberedte selv det hele. Jeg bar maden ind til mine forældre, onkler og tanter som sædvanlig og gik tilbage til køkkenet, hvor bedstemor og jeg spiste sammen. Hun ville ikke forstyrre måltidet og ville have alle til at spise først.

Efter maden vaskede jeg op, og vi satte os ud på verandaen sammen med mine forældre.

“Ved I, hvad Vera gjorde i dag?” spurgte bedstemor. “Jeg bad hende om at hente tallerkenerne, og det nægtede hun.”

“Kom her, Vera”, sagde min far. “Er det rigtigt, at du ikke adlød din bedstemor?”

Jeg lyver aldrig. Da jeg gik i skole, skrev jeg et brev til den skotske læge, som havde bragt mig til verden, fordi jeg gerne ville vide, hvad mit navn betyder.

“Skriv til dr. Stewart”, sagde min far og gav mig adressen. “Det var hende, som gav dig dit navn.”

Jeg skrev til hende, og hun svarede, at Vera betyder sandhed. Så faldt tingene ligesom på plads:

“Det er derfor, jeg elsker sandheden”, sagde jeg til mig selv.

Jeg løj heller ikke den aften på verandaen, og min far sendte mig ud i bushen. Jeg havde set min mor og far prygle mine yngre brødre med grene fra et bestemt træ, og jeg forstod, at jeg skulle gå ud og finde sådan nogle grene. Jeg fandt med vilje en stor gren, og min mor og far grinede:

“Vil du ha’, jeg skal slå dig ihjel?” sagde min far. “Kom nu. Gå ud og find mig en ordentlig gren. Kom tilbage med seks.”

Jeg kom tilbage med grenene og måtte tage trusserne af, og han begyndte at slå mig. Jeg vidste ikke, at forældre holder op med at slå, når man græder. Så føler de, at man fortryder, men jeg var en ærekær pige, og jeg nægtede at græde. Da den anden gren var slået i stykker, ville min bedstemor have ham til at holde op, men han fortsatte, indtil alle grenene var slået i stykker.

“Saml det hele op og smid det ud i bushen”, sagde han, og jeg gik ud i bushen med seks ødelagte grene og en meget hævet bagdel.

“De skal aldrig få mig at se igen. Lad mig bare blive ædt af en hyæne her midt i bushen!” sagde jeg til mig selv og gik min vej.

Da det begyndte at blive mørkt, kom jeg tilbage og gemte mig i bedstemors majsmark. Jeg kunne høre dem:

“Er Vera hos dig?”

“Nej, jeg troede, hun var ovre hos dig...”

De begyndte at lede efter mig og at skændes. Min bedstemor var rasende:

“Det er ikke en måde at opdrage et barn på!”

“Det var dig, der fortalte os, at hun havde været ulydig”, hævdede

mine forældre. “Vi vil ikke have, at vores barn er ulydigt over for dig eller over for nogen som helst!”

De gik ind til naboerne for at bede om hjælp, og hele landsbyen begyndte at lede efter mig. Fra mit gemmested i majsmarken kunne jeg høre dem bebrejde mine forældre:

“Er du glad for at slå børn? Det er noget, du kan lide, hva’? Nu har du mistet hende. Hun er nok allerede blevet ædt af en løve eller en hyæne.”

Omkring kl. 10 om aftenen besluttede jeg, at nu havde de fået en lærestreg. Jeg hostede lidt, og så fandt de mig:

“Åh, Vera, Vera, du har gjort dine forældre og din bedstemor så bekymrede”, men jeg var et stille barn, og hele den aften sagde jeg ikke et ord. Fra den dag af var jeg aldrig ulydig, og de slog mig aldrig mere.

I vores stamme, Ngoni, var det skik og brug, at det førstefødte barn blev flyttet til faderens forældre, når det var blevet vænnet fra, for ikke at forstyrre når de yngre søskende blev født. Jeg blev født som den første i 1932 og tilbragte min tidlige barndom med mine bedsteforældre. Jeg elskede min bedstefar meget højt. Han var den første afrikaner, der blev ordineret som præst i Nyasaland, og han blev udstationeret på en missionsstation i Loudon i den nordlige del af landet, Embangweni Mission. Min anden bedstefar var præst på nabomissionen, Ekwendeni Mission. Jeg tror, at min mor og far mødte hinanden gennem det sociale liv mellem de to missioner, og de blev gift i 1930. Min bedstefar, Jonathan Chirwa, rejste meget for at prædike ved andre missionsstationer, og han havde altid frugt eller små ting med, han havde fundet og mente kunne interessere et barn. Vi var meget glade for hinanden, men han døde pludseligt i 1936.

Jeg husker meget tydeligt, at jeg sad i måneskinnet med min bedstemor på hendes værelse, og at folk jamrede og græd:

“Din bedstefar er gået hjem til Gud. Han er kommet i Himlen”, sagde hun til mig.

Okay, tænkte jeg, men så begyndte jeg at blive forvirret. Om aftenen plejede folk at sidde rundt om bålet udenfor og fortælle historier, og så spurgte de mig:

“Vera, hvor er din bedstefar?”

“Øh, min bedstefar er kommet i Himlen”, og til min overraskelse grinede de alle sammen.

Sådan fortsatte det et stykke tid, og en dag spurgte jeg min bedstemor, hvor han virkelig var henne.

“Gud har taget ham, min skat. Nu er han i Himlen, og vi vil møde ham der, når vi dør.”

“Betyder det, at jeg ikke får ham at se igen?” spurgte jeg.

“Ikke på denne jord”, sagde hun, og endelig gik det op for mig, at han havde forladt mig, og jeg begyndte at græde.

Næste dag spurgte de samme mennesker mig igen, og jeg sagde:

“Vi får aldrig min bedstefar at se på denne jord. Han er hos Gud, og jeg får ham at se, når jeg dør”, og de spurgte mig aldrig igen.

Den dag i dag generer det mig, at de gjorde grin med min sorg, bare fordi jeg ikke kunne forstå, hvor min elskede bedstefar var blevet af. Jeg var kun fire år gammel, men den slags mangel på indføling har gjort mig vred lige siden.

En politisk familie

Da jeg var barn, vidste jeg ikke, hvordan der så ud i et europæisk hus. Europæerne var som guder for os. Hvis man besøgte noget familie, som arbejdede for dem, kunne man dårligt komme ind i køkkenet. Men alt det satte min mor sig op imod. I kirken i Ekwendeni Mission var der adskilte indgange og bænke for afrikanere og for europæere. Der var kun nogle få hvide, bl.a. hr. og fru Larkin, men alligevel havde de deres egen indgang. Min mor, Elizabeth Chiwambo, var usædvanlig velklædt af en afrikaner at være og førte sig som en europæer med hat, strømper og høje hæle. En dag bad hr. Larkin

om at tale med hende efter gudstjenesten. Hun måtte ikke komme ind i hans hus, og han mødte hende på verandaen:

“Vil du gerne være som de europæiske kvinder? Jeg kan se, at du har fint tøj på i kirken og sætter dit hår som en europæer. Hvad er du ude på?”

“Hvad er problemet?” spurgte min mor, “Det er min krop, og jeg sætter mit hår, som jeg har lyst til. Min mand køber kjoler til mig, og jeg kan gå klædt, som jeg vil.”

“Åh, hvor er du dog uforskammet, Elizabeth”, sagde hr. Larkin, men min mor svarede rapt igen.

“Nej, De er uforskammet, når De udspørger mig på den måde”, og missionærerne stemplede hende snart som en ballademager, der ville ødelægge andre afrikanske kvinder.

Min far, Theodore Kadeng’ende Chirwa, havde de samme problemer. Han var læge på Mzimba Hospital. Han havde gennemgået en medicinsk uddannelse på missionsstationen i Livingstonia, var meget velkvalificeret og havde sin egen lægepraksis, men hans engelske kolleger brød sig ikke om ham. Alle de britiske læger i Mzimba var meget unge og uerfarne. Når de undersøgte en patient sammen med min far, som var meget dygtig, havde de svært ved at anerkende hans vurdering. De hvide læger ville fx ordinere en bestemt behandling eller medicin, hvorimod min far sagde:

”Nej, patienten skal opereres med det samme, ellers dør hun”, men en hvid mand ville ikke tillade, at en sort mand omgjorde hans beslutning.

Nogle gange gav min far sig og fandt patienten død nogle dage efter, men som regel holdt han på sin diagnose og udfordrede de hvide læger. Han blev mere og mere upopulær.

Efter min bedstefars død, flyttede min mor og far og hans to yngre brødre sammen med os i Loudon, og som barn hørte jeg tit mine forældre tale om politik. Min mor fremhævede altid onderne ved kolonistyret, og til sidst var det det, der fik dem til at forlade landet. Min far fik tilbudt et bedre arbejde i Congo. Han tog af sted

først, men inden min mor kunne følge efter ham, blev hendes bror, MacKinley Chiwambo, arresteret.

Han var embedsmand. Afrikanske embedsmænd var uddannede og kunne oplyse folk om kolonimagtens undertrykkelse, og almindeligvis hindrede europæerne dem ikke i at være politisk aktive. Men onkel MacKinley var meget aktiv og et af de banebrydende medlemmer af Nyasaland African Congress' hovedbestyrelse, og han blev sat i fængsel for at opildne folk til at gå ind for selvstyre. De gange min mor og jeg besøgte ham i fængslet, står stærkt i min erindring. Han var i en sørgelig forfatning. Han sov på det bare beton-gulv og havde sår over hele kroppen.

“Søster”, sagde han, “selvom du er en kvinde, vil jeg vise dig noget, så du kan se, hvordan jeg blevet tortureret her.”

Han trak sine busker ned, og hans kønsdele var meget ilde tilredt. Det var forfærdeligt. Vi græd begge to. Vi bad for ham, og så tog vi af sted. Han blev løsladt halvandet år senere og sendt til en moskitobefængt landsby i nærheden af Port Herald for at rådne op der. Vi skrev breve til hinanden, mens jeg gik i Blantyre Secondary School.

“Vi bliver undertrykt”, skrev han til mig, “og nu lider jeg, fordi jeg forsøgte at gøre det klart for befolkningen, at det er forkert, jeg håber, du forstår.” Jeg forstod det udmærket.

Min anden onkel på min fars side, Crosby Chizamusoka Chirwa, som jeg boede hos, efter at mine forældre var rejst, var også politisk bevidst og moderne indstillet. Han spiste sin middag ved bordet, drak te klokken fire og gik sig en tur om eftermiddagen, hvilket på den tid var uhørt for en afrikaner. Han var meget kritisk over for den europæiske undertrykkelse af vores folk. Han holdt møder i den lokale afdeling af Nyasaland African Congress i sit hjem, og jeg hørte alle deres diskussioner. Selv mine bedsteforældre, som var oprigtige kristne, indarbejdede kritik af de uligheder, vi oplevede, i deres bønner og prædikener, og så længe jeg kan huske, har min politiske familie påvirket mig.

Kærlighed ved første blik

Da mine forældre rejste til Belgisk Congo, kom jeg til at bo hos min onkel, McKinley Chiwambo i Livingstonia. Jeg var rigtig glad for at gå i skole, og jeg var en usædvanlig dygtig elev, specielt i regning og matematik. Den gang blev pigerne sjældent opmuntret til at gå i skole, men min bedstemor var bemærkelsesværdigt åben over for ideen:

“Hvis hun gerne vil gå i skole, så lad hende gå i skole”, sagde hun, og mine forældre sendte skolepengene fra Congo.

I Livingstonia var jeg den eneste pige ud af 72 elever, og da jeg fortsatte i Blantyre for at tage 'junior certificate of education' (eksamen der kan sammenlignes med en realeksamen), var jeg igen ene pige blandt 24 drenge. Det gik ikke ubemærket hen, når jeg var hjemme på ferie. Efter gudstjenesten stimlede de lokale kvinder sammen om min bedstemor og jeg:

“Hvad er det for noget med uddannelse af kvinder? Det er drenge, der skal være forsørger. Vera burde lære husholdning. Hvorfor skal hun gå i skole? Hvornår skal hun giftes?”

Sådan var det altid, og jeg gjorde alt, hvad jeg kunne for at snige mig ud ad sidedøren i kirken lige efter gudstjenesten for at undgå deres ugentlige angreb.

Jeg ville være læge, men jeg kunne ikke komme længere i Blantyre. Der var kun tre lærere på skolen, og eleverne måtte stå i kø til den afsluttende eksamen. Jeg måtte vente et helt år på min, og min far lovede at finde en anden skole til mig måske i Uganda eller Sydafrika, men jeg kunne ikke vente derhjemme med alle de kvinder, der plagede mig. Heldigvis åbnede seminariet i Domasi en højere læreruddannelse, og der sendte mine forældre mig hen, så jeg kunne bruge tiden fornuftigt, mens de ledte efter en anden skole til mig. Samme år fik Orton Chirwa sin bacheloreksamen og kom til Domasi for at undervise.

Orton var 13 år ældre end jeg. Han havde gennemført sin grundskoleuddannelse i Livingstonia og var blevet gift, men han var meget

opsat på at fortsætte sin uddannelse. Hans far havde en tøjforretning i Nord Rhodesia og tilkaldte Orton, så han kunne arbejde hos ham. På det tidspunkt var der kun grundskoler i Nyasaland, og hans forældre syntes, at alt det med uddannelse var nytteløst.

“Du skal overtage forretningen, min dreng. Du bliver nødt til at lære at lave tøj og slå dig til ro”, fortalte faderen ham, og i Afrika kan man ikke være ulydig mod sine forældre.

Orton kunne ikke sige nej til sin far og måtte acceptere at blive sat ved en symaskine. Men han knækkede bare hele tiden nålene med vilje og sagde, at han gjorde sit bedste, indtil hans frustrerede far endelig lod ham gå. Herefter arbejdede han hårdt som lærer og sparede penge nok op til at tage sin studentereksamen per korrespondance. Det lykkedes ham at få Nyasalands regering til at finansiere hans lærereksamen og bachelorstudier ved Fort Hare Universitetet i Sydafrika, hvor han bestod med udmærkelse med filosofi som hovedfag.

I Domasi boede jeg med skolelederen for grundskolen hr. Chongwes familie, og han var tilfældigvis ven med Orton. Hr. Chongwe havde tilbudt Orton, at han kunne bo hos os, mens han ledte efter et hus i Domasi. Jeg var ved at lave mad til familien i køkkenet, da Orton ankom i bil. Han må have været en af de første afrikanere i Nyasaland, som ejede en bil.

“Vera, kom og hjælp med Orton Chirwas bagage”, kaldte hr. Chongwe og præsenterede os for hinanden: “Det er Vera Chirwa. Hun læser her. Du skal være hendes lærer.”

“Åh, jeg vidste ikke, at der er så smukke piger i Nyasaland”, sagde Orton bare, og jeg rødmede.

“Nej, nej, nej”, sagde hr. Chongwe, som havde humor. “Den her pige er en Chirwa. Hun er din søster, Orton.”

“Det kan ikke være rigtigt. Min søster er hjemme i landsbyen”, og sådan lavede de sjov, mens jeg bar kufferten ind på hans værelse.

Jeg havde mange friere. Der var sågar mænd, der skrev til mig fra Zambia og tilbød ægteskab, men jeg afviste dem alle. Men med ham

Advokat Orton Edgard Ching'oli da han fik sin bestalling i 1958

Privatfoto Vera Chirwa

her, Orton Chirwa, var det kærlighed ved første blik. Jeg elskede ham, og han elskede mig fra det første øjeblik.

Han flyttede ind i sit eget hus, og en dag efter undervisningen inviterede han mig på en kop te. Hvis han havde boet alene, ville jeg ikke være gået med, men han delte huset med sin ven, David Rubadiri, som senere blev prorektor på University of Malawi. Jeg besluttede at tage imod invitationen, men jeg turde ikke sige det til fru Chongwe af frygt for, at hun ikke ville give mig lov. Vi drak te. Rubadiri lod som om, han måtte gå og lod Orton og mig alene. Så friede Orton til mig, og jeg afslog, som sig hør og bør. Ifølge vores skik og brug siger pæne piger ikke ja lige med det samme. Så vil man bare virke billig. I den nordlige del af landet lærer vi, at hvis man vil giftes ordentligt og bevare respekten for familiens navn, skal man sætte manden på prøve og sikre sig, at de ikke udnytter en. Så jeg sagde:

“Nej”.

“Du kender mig”, svarede Orton, “Jeg har min stolthed. Ingen kvinde afviser mig. Er det så dit endelige svar?”

“Ja, det er mit endelige svar”, sagde jeg og gik hjem.

Han kom tilbage flere gange over de næste tre måneder, og jeg sagde nej til ham tre gange. I mellemtiden søgte jeg råd hos mine venner og fra min tante Rose Chiwambo:

“Orton Chirwa, den eneste bachelor i Nyasaland, frier til mig. Hvad synes du?”

De opmuntrede mig alle sammen og sagde, at Orton havde en god karakter og var en beskeden mand. Jeg kunne også godt lide hans opførsel, og han hverken røg eller drak. Han virkede som en oprigtig mand, som ville respektere min familie, og han var flot af bygning. Den gang gik mænd i shorts, og Orton havde pæne ben. Og han var meget aktiv politisk.

Gennem ungdommen voksede min bevidsthed om uretfærdighed sig stærkere og stærkere, og støtten til NAC voksede voldsomt på det tidspunkt. Koloniregeringen ønskede at gennemtvinge en sammen-

lægning, som de kaldte det, af Syd Rhodesia (nu Zimbabwe), Nord Rhodesia (nu Zambia) og Nyasaland (nu Malawi). De hvide kolonisamfund i Syd og Nord Rhodesia pressede voldsomt på for sammenlægningen, så de kunne opbygge en stærk kolonistat med Nyasaland som et slags hjemland for afrikanere, der kunne sikre billig arbejdskraft til europæernes miner og landbrug. I virkeligheden ville de oprette et apartheidssystem ligesom i Sydafrika. NAC gennemskuede det og mobiliserede befolkningen, og modstanden var stærk nok til at få den britiske regering til at opgive planerne. Der varede imidlertid ikke længe, før de i stedet påtvang os en føderation af de tre stater. De påstod, at det var en løs union af uafhængige stater, men i virkeligheden fik bosætterne gennemført deres dagsorden ad bagdøren. NAC samlede igen befolkningen, denne gang imod føderationen, og nu krævede vi vores frihed.

På grund af sin uddannelse kunne Orton let læse koloniregeringens politiske manøvre, og han var blevet optaget i NAC's hovedbestyrelse. Regeringen fremlagde en hvidbog om baggrunden for og konsekvenserne af Føderationen, og NAC udpegede Orton til at gå det igennem det og oplyse folk om, hvad bosætternes planer ville betyde for dem.

NAC arrangerede et kæmpe møde i Blantyre, og vi tog alle sammen af sted for at høre Orton. Der var ikke nogen rigtig talerstol, men han kravlede op på to borde og talte til os nonstop fra kl. 10 til kl. 16 og fik folk til at forstå, hvad der foregik, og opmuntrede dem til at tage stilling. Jeg var imponeret. Han var ulasteligt klædt, flot, fuld af humor og utvivlsomt den fødte leder. Den optræden cementerede vores kærlighed. På vej tilbage fra mødet sad vi sammen og flirtede foran i bussen, og vi glemte fuldstændig, at mine onkler sad nede bagi.

Da jeg endelig sagde ja, besøgte vi min fars yngre bror, Crosby Chirwa, som var min værge, mens mine forældre var i Congo.

Min onkel var hård ved Orton:

“Nej! Vores datter vil være læge. Vi er ved at finde en skole til

hende. Du er meget ældre end hende og bedre uddannet. Hvordan kan vi være sikre på, at du vil respektere hende og os? Måske er du for hovmodig og tæver hende, og vi finder os ikke i nogen form for dårlig behandling af Vera.”

Jeg var ude i køkkenet med min tante, som trøstede mig:

“Bare rolig. Din onkel har allerede besluttet sig. Han skal bare prøve ham af. Vi vil ikke sige ja lige med det samme og få dig til at virke billig. Hvis han bare vil lege med dig, vil din onkel skræmme ham væk, men hvis han mener det alvorligt, vil han holde ud. Bare rolig.”

Efter tre dage sagde min onkel ja på den betingelse, at Orton svor, at han ville sørge for min uddannelse. Vi blev gift i 1951. Jeg var 19 år gammel.

Umiddelbart efter brylluppet bestilte Orton materiale fra Syd-afrika til den adgangsgivende eksamen til universitetet, og jeg læste derhjemme. Orton hjalp mig med hvert eneste fag - undtagen matematik, som han altid hævdede, at jeg var bedre til end han.

Det varede ikke længe, før jeg ventede vores første barn, og jeg faldt tit i søvn, når jeg sad og læste. Jeg har en fotografisk hukommelse, og selvom jeg havde sovet under et træ det meste af dagen, kunne jeg snyde overbevisende, når Orton hørte mig om aftenen. Jeg bestod.

Raceskel

På det tidspunkt var racismen allestedsnærværende. Vi kaldte det 'raceskellet' (the colour bar). I Departementet for Offentlige Arbejder i Domasi, hvor vi boede, lige efter at vi var blevet gift, var der en kontorassistent, som hed Milner. Milners kontor lå tæt på seminariet, hvor Orton stadig underviste. For at vise at selv en uddannet afrikaner ikke var noget som helst i en europæers øjne, ydmygede Milner med fuldt overlæg Orton over for hans studerende:

“Kom her, Chirwa, og bær denne her skrivemaskine over på mit kontor”, og Orton bar den rødglødende af vrede. Milner havde ikke en gang selv en uddannelse, men han var hvid.

“Har du set, hvad ham Milner gør imod mig, for øjnene af mine egne studerende”, beklagede Orton sig, når han kom hjem. “Jeg vil være fri, min skat, og jeg vil ikke længere lade mig undertrykke af nogen. Jeg siger op lige på stedet. Jeg tror, jeg vil være advokat”, og jeg støttede ham hele vejen.

Koloniregeringen havde lovet at støtte hans masteruddannelse, men de var ikke glade for ideen om at få en afrikansk advokat i Nyasaland.

“Du dumper”, sagde de til ham. “Selv europæere dumper til advokateksamen. Den er meget vanskelig. En afrikaner kan ikke klare den.”

“Hvis de dumper, er det fordi, de er dumme. Jeg er intelligent. Jeg skal nok bestå”, insisterede Orton, og i 1956 tog han til London for at læse jura.

Med Orton i London måtte jeg tage mig af de tre børn, og det lykkedes mig at få et job som kontorassistent i Ministeriet for Jord, Miljø og Naturressourcer i Zomba. Jeg var den eneste afrikaner og den eneste kvinde, som arbejdede der. Kort efter blev der ansat en ung mand fra Syd Rhodesia. Han var ringere uddannet end jeg, og vi udførte nøjagtig de samme opgaver, men det viste sig, at jeg kun fik tre fjerdedele af hans løn. Jeg klagede, og de sagde helt åbent, at det var, fordi jeg var kvinde. Jeg sagde, at det var uretfærdigt, fordi - i modsætning til min mandlige kollega - havde jeg børn at passe. De prøvede at kompensere mig med et værelse på det nærliggende statslige herberg, men der boede kun europæiske kvinder, gammeljomfruer og døtre af departementscheferne, og de ville ikke have en ung afrikansk mor med tre børn til nabo. I stedet for måtte jeg leje et hus omkring otte kilometer oppe i højdedragene mellem Zomba og Domasi.

Vores tredje barn, Fumbani, var kun otte-ni måneder gammel,

og jeg gav ham stadig bryst. Bussen til Zomba var langsom og upålidelig, så jeg måtte købe en cykel. Jeg vænnede mine børn fra efter et fast system, hvor jeg langsomt begyndte at give dem fast føde med to, tre og fire timers mellemrum. Det tog tid, og det var helt umuligt med Fumbani. Jeg kunne kun give ham mad tidligt om morgenen, og når jeg kom hjem sent om aftenen, og jeg måtte vænne ham fra med tvang. Det gik mig på, og forbitrelsen mod min arbejdsgiver var der lige fra starten. Huset, hvor vi boede, var fuld af moskitoer, og børnene havde hele tiden malaria. Jeg kan ikke tælle de gange, jeg har måttet sætte dem alle sammen på cyklen, Nyamazao på sadlen, Virginia på styret, og Fumbani bundet på ryggen, for at køre dem til hospitalet. Det var ikke let.

Jeg arbejdede der i tre år, og den åbenlyse racisme og uretfærdighed, jeg var vidne til fra mit kontor, opdannede min politiske aktivisme. Betydningsfulde og højt respekterede afrikanske embedsmænd, høvdinge og politikere blev uden videre blot kaldt for drenge, og afrikanere med høj anciennitet fik fem eller seks gange mindre i løn end unge hvide døtre af koloniembedsmænd, som ikke lavede andet end midlertidige feriejobs, når de besøgte deres fædre. Der var adskillige af den slags eksempler, og dråben, der fik bægret til at flyde over, var, da de nægtede at give mig mine hårdt tjente tillæg.

I London kæmpede Orton også. Regeringen havde stoppet hans stipendium, og han måtte forsørge sig selv og betale skolepenge ved at arbejde som lærer. Han ville så gerne bestå som advokat og vende hjem igen, så jeg besluttede at hjælpe ham, så godt jeg kunne. Min mor havde lært mig at strikke strømper, cardigans og sweatre, og jeg prøvede at strikke i den smule fritid, jeg havde, og sælge tingene på arbejdet. Min steddatter, Florence hjalp mig senere med at strikke; det gik rigtig godt, og jeg endte med at fordoble min indtægt ved at strikke. To måneder før Ortons endelige eksamen sendte jeg ham alle mine sparepenge og sagde, at han ikke skulle arbejde men koncentrere sig fuldt ud om studierne og komme hjem til familien så hurtigt som muligt. Han skrev sine eksamensopgaver og bestod.

Da han kom hjem, etablerede han med det samme det første ikke-europæiske advokatkontor i Nyasaland. Han kaldte det "Chirwa og Company". Han måtte vente i tre måneder på at få sin lokale bestalling som advokat og boede hos mig. Den gang var det ret ydmygende for en mand at blive underholdt af sin kone, men Orton og jeg var anderledes og havde ikke noget imod det. Jeg søgte om ferie med løn, hvilket jeg var fuldt berettiget til efter tre års ansættelse, men det blev afslået under påskud af, at jeg kun var midlertidigt ansat. Det var ikke rigtigt, og denne endelige, slet skjulte diskrimination fik mig til at sige op med det samme. De prøvede at overtale mig til at blive, og da det ikke virkede, krævede de, at jeg betalte en måneds løn tilbage, fordi jeg sagde op uden varsel. Men jeg var forberedt på deres tricks og havde allerede taget pengene med:

"Her er jeres penge, jeg holder op i dag!"

Departementschefen indberettede det til ministeren, som var umiddelbart under guvernøren, og viceministeren indkaldte mig til møde. Det var første gang, jeg var på et af 'de store folks' kontorer, som vi kaldte dem.

"Vi vil give dig alle dine tillæg", begyndte han, men jeg stod fast på mit:

"I kan beholde jeres tillæg. Der er for meget raceskel her. Jeg har lidt alt for meget og alt for længe. Jeg har besluttet mig."

De troede ikke rigtig på mig og blev ved at sige:

"Farvel, farvel fru Chirwa. Vi ses på mandag", men de så mig ikke igen.

Samtidig pressede, overtalte og forledte koloniregeringen de lokale høvdinge til at vende sig mod NAC og støtte Føderationen. Den selv samme dag jeg sagde op, tog Orton og jeg til Mupemba for at hjælpe med at påvirke høvdingene til at gå imod regeringen, og jeg blev fuldtids aktivist for uafhængigheden.

Kapitel 2

IMOD EN APARTHEIDFØDERATION

Loven vender tilbage

Chiume og Chipembere var de fremmeste repræsentanter for NAC's unge, yderligtgående generation, som i 1956 vandt de afrikanske pladser i det Lovgivende Råd. De var veltalende, veluddannede og havde politisk tæft, og de fik megen indflydelse. Jeg kendte Chipembere fra skoletiden i Blantyre, hvor han gik en klasse over mig. Allerede den gang viste han sit mod, da han organiserede en studenterstrejke pga. af den elendige mad, vi fik. Han var frihedskæmper med hud og hår. En dejlig mand, munter og en god taler, som talte til folks hjerter, men han var også god til at lytte. Jeg holdt rigtig meget af ham.

T.D.T. Banda indkaldte til møde i NAC's ledelse og forelagde os ideen om, at dr. Banda skulle vende tilbage til Malawi og lede partiet. Orton var stadigvæk i Storbritannien, men jeg deltog i mødet som medlem af NAC's ledelse. Nogle af os var ikke umiddelbart imponerede. Chipembere og Chiume roste dr. Bandas kvaliteter, men vi kendte ham ikke, og han havde været ude af landet så længe. For øvrigt havde vi allerede en formand for NAC, T.D.T. Banda, som stadig fungerede.

“Hvorfor kan dr. Banda ikke komme hjem, blive medlem af NAC og så stille op til valget til formand for NAC, når T.D.T. Bandas valgperiode slutter?”, ville vi vide.

“Nej, han vil være formand med det samme” sagde Chiume. “Ellers vil han ikke komme.”

De var helt urokkelige, og til slut fik de deres vilje.

Dr. Banda ankom til Chileka Lufthavn den 6. juli 1958. Orton var kommet tilbage fra Storbritannien blot få uger før, og vi tog begge ud til lufthavnen for at tage imod vores nye leder. Orton havde selvfølgelig mødt dr. Banda i London og kendte ham godt, men den dag så jeg ham for første gang, og han gjorde et godt indtryk på mig. Han var meget beslutsom og forekom oprigtig. Og han kunne tale. Hans brølende stemme skar igennem alt, og han fik snart kælenavnet 'Malawis Løve'.

Han fik også sit formandskab. Vi ønskede at styrke vores organisation og gøre den til en politisk massebevægelse, og hovedbestyrelsen havde bedt Orton om at lave udkast til vedtægter for NAC, mens han var i Storbritannien. Med en jurists præcision havde han skrevet et meget moderne udkast med udgangspunkt i vedtægterne for britiske politiske partier. Han tog det med til NAC's generalforsamling i Nkhata Bugten i august 1958, lige efter at dr. Banda var vendt tilbage. Da den første dags møder var forbi, tog Orton dokumentet frem fra sin mappe.

“Lad os diskutere det nu”, forslø han, men Chiume afviste ham.

“Åh nej, vi er alt for trætte. Vi skal være friske i hovedet til den beslutning. Lad os vente til i morgen.”

Næste dag prøvede Orton igen, men fik til sin overraskelse at vide at man allerede havde vedtaget nogle andre vedtægter. Mens Orton havde været væk, havde de i al hast vedtaget vedtægter, der var skræddersyede til at give dr. Banda uindskrænket magt over organisationen. Orton protesterede og sagde, at den endelig magt skulle ligge i selve partiet, men det var for sent. Han blev kuppet, og det skulle ikke blive sidste gang.

Dr. Banda blev valgt til formand for NAC, og alle støttede ham, også Orton og jeg. T.D.T. Banda var blevet tvunget ud. Han blev udsat for voldsomme anklager om at have begået underslæb og måtte gå af. Senere fortalte Chiume fra hovedbestyrelsen os - Orton, Chisiza og mig - at snyd og falske anklager havde banet vejen for vores nye leder.

Massakren i Dedza

Situationen var højspændt. Dr. Bandas tilbagevenden gav NAC vind i sejlene, og kravet om uafhængighed var blevet til en storm, der susede henover vores lille land. Alle stod sammen om dr. Banda og agiterede utrætteligt.

Efter at jeg havde forladt mit job i Ministeriet for Jord, Miljø og Naturressourcer, begyndte jeg at hjælpe Orton som hans assistent i retten. Jeg havde altid villet være læge, men det forekom helt umuligt at forlade mine børn i de syv år, som uddannelsen ville tage. Det var vældig spændende at arbejde med Orton, og jeg besluttede at blive advokat i stedet for. Som den første afrikanske advokat i Nyasaland udfyldte Orton et stort tomrum inden for retsplejen i vores del af verden, og jeg ville gerne hjælpe ham. Min beslutning blev selvfølgelig forstærket af det åbenbare behov for at opretholde retsstatsprincipperne i den højspændte situation, som landet befandt sig i.

Den hvide distriktskommissær svarede skarpt igen til folkets krav om frihed og gjorde det klart for os, at enhver ballademager - som de kaldte det - ville blive dømt som sigtet, med eller uden bevis. Orton var forsvarer for alle vores medaktivister i NAC. I januar 1959 blev 24 mennesker anholdt for at forsamles ulovligt og for at tilskynde offentligheden til ulovligheder i Ntcheu, et Ngonidistrikt i den centrale del af landet, og Orton tog af sted for at forsvare dem. Retssagen varede tre dage. Lægdommer Smith dømte de 24 anklagede, selvom der ikke var nogen egentlige beviser imod dem. Det gik Orton voldsomt på, og han sagde, at han ville appellere enhver uretfærdig kendelse.

En større menneskemængde havde samlet sig omkring domhuset for at høre dommen. Vi havde ventet i to dage sammen med politiets udrykningsstyrke, som den hvide lægdommer Smith havde tilkaldt. Lige ved siden af domhuset lå der en skole. Det var omkring middagstid, og børnene kom ud af skolen, samtidig med at domstolens ansatte forlod bygningen. Der var mennesker overalt, og stemningen var spændt. Jeg lagde mærke til, at indsatsstyrken havde taget deres

hjelme på, og at de var bevæbnede. Det gjorde mig bange, og jeg gik hen til indsatslederen:

“Hvorfor er I her? Det er forkert. Du kan se, at folk er rolige. De laver ikke ballade. Og der er børn over alt. Vil du fremprovokere ballade?”

Han så bare udtryksløst på mig. Så så jeg distriktskommissæren, hr. Davis, komme ud med en megafon klar til at læse Lov om Optøjer højt. Jeg vidste, at så snart han havde læst loven, ville politiet angribe og tæske folk. Jeg løb direkte hen til Davis:

“Hr. Davis, børnene er på vej ud, men NAC-folkene bliver her. Du ved, at de altid er her, de synger deres sange og demonstrerer, men de gør det i ro og orden. Vil du ikke nok stoppe politiet.”

“Jeg kan ikke gøre noget som helst. Det er regeringens politik, at de skal bryde op inden tre minutter.”

“Men tre minutter!? Hvordan forventer du, at så mange mennesker kan forlade området på tre minutter?” Jeg var rasende og løb frem og tilbage mellem Davis og indsatslederen: “Du kan bare vove at slå folk ihjel her! Vi skal nok tage os af dig, når vi tager over. Vi vil hævne disse mennesker. Hvor vover du!”

Som advokat måtte Orton holde en vis afstand til begivenhederne. Mens jeg løb rundt udenfor, befandt han sig i domhuset med sine klienter og lægdommeren. Da han kom ud af domhuset, forsikrede han distriktskommissær Davis, som var vores personlige ven, om, at demonstranterne ikke ville lave ballade, og Davis indvilgede i at give os fem minutter mere.

Fem minutter senere åbnede de ild. Kvinder med babyer på ryggen løb for deres liv. Små børn faldt om. Folk blev skudt ihjel. Efter den første salve havde de fleste søgt tilflugt bag hjørnet af en stor bygning, som husede en del af distriktsadministrationen, og politiet angreb. Alle løb ind i et butikscenter i nærheden, og politiet smadrede alting, jagede folk ind i butikkerne og staderne og tæskede dem. Orton løb hen til vores bil, kørte helt op på siden af mig og smækkede døren op.

“Hop ind!” råbte han, men der kom også en anden mand løbende mod bilen.

Jeg havde allerede lagt mærke til ham, fordi han aktivt havde forpurret mine forsøg på at berolige demonstranterne. Hver gang jeg opfordrede folk til at trække sig tilbage, sagde han: “Nej, vi skal blive, vi skal blive”, så folk blev forvirrede. Alt var kaos. Jeg var såret, vi måtte se at komme væk, og så bankede denne mand på bilen.

“De slår mig ihjel! Hjælp!”, råbte han.

Vi troede, han var hårdt såret, og tog ham med i bilen. Vi talte ophidset om den masse, vi netop havde oplevet, da vi kørte derfra. Vi var chokerede og rasende.

“Hvordan kan de bare sådan skyde på folk?” spurgte jeg. “Hvis det var det, vi ville, kunne vi lige så let have slået dem ihjel.

Vi kørte forbi de hvides store huse, hvor de boede så smukt i bakkerne omkring Dedza.

“Der lever de bare alene og sårbare. Hvis vi ville, kunne vi gennemføre et blodigt oprør som Mau-Mau i Kenya. Vi kunne få en Mau-Mau her, men det gør vi ikke, og det er, hvad vi får til gengæld!”

“Ja, lad os slå dem ihjel!” tilskyndede vores passager mig.

Referencen til Mau-Mau blev senere en grundlæggende del af anklagen mod mig i retten. Jeg blev retsforfulgt for at planlægge at dræbe hvide. Det var faktisk omvendt. Jeg understregede, at til trods for undertrykkelsen, var vi tilbageholdende, men det mente anklageren ikke, og han hævdede, at han havde en pålidelig kilde. Denne kilde var selvfølgelig den mand, som vi intetanende gav et lift. Han rapporterede alt til politiet, og vi fandt senere ud af, at han var regeringsagent, plantet mellem demonstranterne for at eskalere konflikten og give politiet en undskyldning for at åbne ild.

Undtagelsestilstand

I takt med at regeringen strammede sit greb, svarede NAC igen med demonstrationer og civil ulydighed. De hvides bekymringer voksede med rygter og overdrivelser i pressen om hvide, der blev slået ihjel, tævet og voldtaget. Situationen kørte helt op i en spids, og de hvide begyndte at tale om at komme af med ’agitatoren dr. Banda’ ved at slå ham ihjel eller med andre ulovlige midler. Der var klare tegn på, at de hvide var ved at tage fløjlshandskerne af. NAC’s hovedbestyrelse ønskede at forberede bevægelsen på den overhængende trussel mod dr. Bandas liv, og i februar 1959 mødtes de til den berømte ’Bushkonference’. Meningerne om, hvad der egentlig skete på konferencen, er fortsat delte. Regeringen hævdede, at man planlagde en masse dræb mod de hvide på mødet. Orton og jeg var ikke med, men det var åbenbart blevet besluttet at forstærke kampen til at omfatte stenkast mod de hvide og deres biler. En dag på vej til Ortons kontor blev vores bil stoppet af en gruppe hvide bosættere i uniform. Bosætterne havde dannet en række bevæbnede militser, som skulle hjælpe politiet med at genoprette roen, og de trak os ud af bilen. Der var åbenbart nogle, som havde kastet sten efter dem. Vi var blandt de få afrikanere, som havde bil, og det forvirrede dem.

“Jeg er advokat, og jeg er på vej til arbejde”, sagde Orton.

“Nej, vi kender dig. Det er jer, der kaster med sten. Vi skal lære jer!”

“Hvordan kan man kaste med sten, når man sidder i en bil?” spurgte Orton.

De tog os med til den nærmeste politistation. Vi ventede i timevis sammen med en masse andre afrikanere, der var tilbageholdt, men der var også mange hvide kvinder og børn. De troede, at afrikanerne ville slå hver eneste hvide i Nyasaland ihjel, og mens mændene var på gaden for at genere folk, søgte kvinder og børn tilflugt på politistationen. Det var et virvar.

Endelig fik en højerestående politimand øje på Orton, og han var

rystet over at se en succesrig afrikansk advokat, som vandt alle sager imod dem, blandt de andre tilbageholdte.

“Det er jeg ked af, hr. Chirwa. Det var en fejl. De her folk skal hjælpe os, men de kender ikke procedurerne. Det beklager jeg.”

Vi blev løsladt og tog hjem.

Den 3. marts 1959 bankede det på døren kl. fem om morgenen. NAC's generalsekretær, Dunduzu Chisiza, og to andre medlemmer af hovedbestyrelsen, Lali Lubani og Lawrence Makata, skyndte sig ind.

“Dr. Banda er blevet arresteret!”

“Hvorfor? Hvad er der sket? Hvad er problemet?” spurgte Orton.

“Vi ved det ikke”, sagde Chisiza.

“Bare rolig. Jeg får ham ud mod kaution”, forsikrede Orton dem, og de ventede.

En time senere var guvernør Armitage i radioen og erklærede undtagelsestilstand, hvorunder NAC's ledere skulle arresteres og tilbageholdes uden retssag. Han forklarede, at tiltagene var nødvendige for at imødegå den stigende vold i landet, som NAC havde iværksat, ligesom han påstod, at NAC havde udtænkt en sammensværgelse for at slå alle de prominente hvide og deres familier i landet ihjel inklusive ham selv.

“Jeg kan ikke få dr. Banda ud mod kaution, når der er undtagelsestilstand”, sagde Orton, “men jeg vil finde ud af, hvor han er.”

De andre var bragt helt ud af fatning. Kl. otte blev det meddelt på radioen, at vores tre gæster var eftersøgt. De skulle overgive sig umiddelbart eller risikere at blive skudt.

“Jeg vil ikke flygte. Jeg flygter ikke”, sagde Chisiza.

“Det skal du heller ikke”, advarede Orton ham. “Alle grænser er lukket og sat i alarmberedskab. Du vil blive skudt. Lad mig finde ud af, hvad der er sket med dr. Banda.”

Orton tog hen til dr. Bandas hus og bad om at se sin klient. Han

blev sat i en militærbil og kørt til lufthavnen. Dr. Banda var blevet hevet ud af sengen og havde stadig pyjamas på.

“Åh, Chirwa. Alle tiders! Hvad kan du gøre for mig?” spurgte dr. Banda.

“Jeg er bange for, at jeg ikke kan gøre noget som helst for dig, når der er undtagelsestilstand”, sagde Orton. “Jeg ville have fået dig ud mod kaution, men jeg beklager. Jeg krævede bare at få dig at se og finde ud af, hvor de havde ført dig hen.”

Det var åbenbart planen at flyve dr. Banda ud af landet. Orton oplyste ham om hans rettigheder og understregede, at han som tilbageholdt havde ret til ordentlig mad og behandling.

“De er briter. De kender loven”, sagde Banda blot.

Orton tog hjem, og fra den dag gemte de tre NAC-ledere sig under vores seng. Man kunne høre deres navne på radioen dagen lang. De var efterlyst, og enhver som skjulte dem, måtte tage konsekvensen heraf. Orton advarede mig.

“Vera, du må forberede dig på det værste.”

“Det er lige meget. Vi dør for vores land.”

“Men er du ikke bekymret for dine børn?” spurgte han.

“Jo jeg er, men hvad kan vi gøre? Det er en kamp, som involverer alle.”

“Okay. Jeg er også forberedt. Men jeg er bekymret for dig”, sagde han.

I løbet af de næste dage kom der en masse mennesker hjem til os for at få råd.

Der dukkede også internationale journalister op for at spørge Orton om den påståede sammensværgelse om en massakre, som han afviste som løgn. Den fjerde nat under undtagelsestilstanden sad Orton i sin pyjamas sammen med de andre ledende medlemmer.

“Vi kæmper for vores frihed. Hvad sker der, når der ikke er nogen leder? Man udskifter ham med det samme og fortsætter kampen. Vi danner en ny hovedbestyrelse og kæmper videre, indtil de overgiver sig.”

De lavede en ny medlemsliste over NAC's ledelse og valgte Orton som deres nye formand. Vi blev også enige om, at det var for farligt for Chisiza og de andre at blive hos os. Hvis politiet havde fundet dem her, ville de være blevet dræbt, og de besluttede at melde sig. Lali Lubanis hus lå mindre end en kilometer nede ad vejen, og næste morgen lige før daggry skyndte de tre sig tilbage gennem skoven. De ringede til politiet fra Lubanis telefon og blev straks arresteret. Samme eftermiddag blev vores hus stormet.

Soldaterne omringede huset og sigtede mod os fra alle døre og vinduer. De sigtede sågar på børnene, som begyndte at græde, men ingen af os kunne bevæge sig. Det smukke og enestående i Ortons og mit forhold var, at vi fortalte hinanden alting, så jeg kendte listen over den nye NAC-ledelse. Jeg vidste også, at hvis de fandt den, ville de slå ham ihjel med det samme.

“Hvor er listen”, hviskede jeg.

“Jeg har den på mig.”

“Giv mig den nu. Bare gør det hurtigt”, og han gav den til mig, uden at de opdagede det, da de begyndte at ransage huset. Jeg puttede hurtigt listen ned i min bh. De talte over deres walkie-talkies:

“Ja, vi har Orton Chirwa her - Nej, ikke endnu - Ikke endnu”, sagde de hele tiden i walkie-talkierne, mens de gennemgik vores ting på jagt efter noget specielt.

Endelig trak de sig tilbage lige så pludseligt, som de var kommet. Vi tog alle en dyb, dyb vejrtrækning. Det var tæt på.

“Det var smart, min skat”, udbrød Orton, og vi fik travlt med at trøste vores tre små børn, som var helt ude af sig selv.

Orton begyndte at sove med tøj på. Vi forventede, at de kunne komme tilbage når som helst, og med rette. Tre dage senere hamrede de på døren kl. tre om morgenen.

“Vi skal arrestere advokat Orton Chirwa. Vær venlig at åbne døren!”

“Han kommer”, sagde jeg. “Han er ved at tage tøj på.”

Orton havde fremdateret nogle checks til mig, til hvis han blev

arresteret. Efter undtagelsestilstanden havde man hentet en masse politifolk fra Rhodesia, og rygterne ville vide, at de stjal fra folk, som de havde arresteret. Jeg skyndte mig ind på min svigerindes værelse. Ortons søster boede hos os, fordi hun lå i sengen med lungebetændelse. Det kunne godt være, at rhodeserne var tyve, men jeg regnede ikke med, at de ville hive en syg kvinde ud af sengen, og jeg fik hende til at ligge på checkene. Orton havde samlet sine ting, og jeg gjorde mig klar til at tage afsked med ham.

“Det ser ud til, at du også skal af sted”, sagde Orton.

“Mig?! Jeg er ikke politiker. Jeg er husmor!”

En højerestående politimands kone kom ind i soveværelset: “Jo, fru Chirwa, du skal med os.”

“Hvorfor mig? Hvad har jeg gjort?”

“Det ved vi ikke. Det er bare en ordre”, sagde hun. Hun var en venlig kvinde.

“Men hvor skal jeg hen?”

“Det ved vi ikke, men nogle af de andre kvinder, der er blevet arresteret, er faktisk blevet sendt til Rhodesia.”

“Rhodesia?! Må jeg tage noget tøj med?” spurgte jeg noget rystet.

“Ja, hvis jeg var dig, ville jeg tage noget med”, sagde hun.

Jeg fandt en lille kuffert og begyndte at pakke nogle få ting, tøj, cremer og et smukt lille manicuresæt, som jeg havde fået af Orton. De lavede et frygteligt rod i huset. Vi havde lige købt nye sofaer, som de skar op, da de ledte efter de famøse massakreplaner. De tog alle papirer og breve fra kontoret og skulle til at smadre min nye symaskine.

“Vent, vent, vent!” råbte jeg og fandt nøglerne til låget i lommen på min badekåbe - der var heller ikke nogen massakreplan der.

De førte os ud af huset. Vi efterlod vores tre børn kl. tre om morgenen. Jeg ved ikke, om de var vågne eller ej.

“Hvad sker der med børnene”, spurgte jeg Orton. Jeg ville vende tilbage.

“Lad være at se dig tilbage”, sagde han. “De skyder dig bare i ryggen og siger, at du forsøgte at flygte.”

“Okay”, sagde jeg og steg ind i den militærbil, som ventede på os.

En sort kat i Salisbury

De kørte os direkte til Chileka Lufthavn. I Chileka mødte vi ægteparret Rubadiri, som også var blevet arresteret. David Rubadiri havde delt et hus med Orton i Domasi, da de først lærte hinanden at kende, og han havde været forlover ved vores bryllup. Han var blevet lektor og politisk aktiv lige som os andre. Hans kone Gertrude er min kusine. Af en eller anden grund havde de givet David håndjern på.

To engelske husmødre skulle passe på Gertrude og mig, og de eskorterede os til et separat værelse. Vi kendte deres mænd, vi havde været til fester med dem, og de var lige så foruroligede over situationen, som Gertrude og jeg.

“Hvorfor bliver vi arresteret?” spurgte vi.

“Åh, de siger, at NAC-folkene vil slå alle europæere i Nyasaland ihjel”, sagde de.

“Nej, er det sandt!”

“Vidste du ikke det?”

“Det ved vi ikke noget som helst om”, sagde vi.

“Men I er medlemmer af Congress. Er I ikke?”

“Jo, selvfølgelig er vi det, men det passer ikke.”

“Jamen vi har set en af dem”, påstod de. “Disse mordere har besluttet ikke at barbere sig, før hver eneste europæer er blevet slået. Vi har set en af dem lige her i lufthavnen i morges”.

Vi måtte grine. De talte om David, som har skæg.

“Men det er min mand”, sagde Gertrude, “Sådan ser han bare ud. Han slagter ikke nogen.”

Vi endte med at lave sjov med dem og drikke te sammen, men desværre skiftede de vores vagter ud. To unge boere, en mand og en kvinde, afløste vores forskrækkede engelske venner.

“Op at stå, fanger!” råbte kvinden og visiterede os brutalt. Hun stjal mit manicuresæt.

Vi blev ført til et militærfly og genforenet med vores mænd og en større gruppe NAC-medlemmer, som var blevet samlet op. De ville skille mændene fra deres koner, men jeg så ret ung ud, og de troede, at en anden ung lektor, Vincent Gondwe, var min mand, så de endte med at give mig en plads ved siden af Orton. Vi lettede, og under hele flyturen briefede og støttede Orton mig:

“Du er ikke en forbryder. Du er politisk fange, du er tilbageholdt, og fuldstændig som dr. Banda skal du insistere på dine rettigheder – ordentlig mad, seng, lagener, madrasser og så videre. Du må være hård, min skat. Det er sådan her, man vinder regeringsmagten. Når vi kommer ud, vil briterne give os vores frihed. Og du skal ikke være urolig, der bliver taget hånd om børnene. Gud er der.”

Da vi nåede til Bulawayo, steg mændene af flyet, og de blev sat i Bulawayo Fængsel, men Gertrude og jeg fortsatte til Salisbury. Boervagterne forlod flyet sammen med mændene og blev afløst af nogle meget venlige afrikanske vagter. De fortalte os de seneste nyheder og skrækkelige historier om, hvordan boerne mishandlede afrikanske fanger. De ville gerne give os nogle kiks og appelsiner, men de turde ikke handle imod deres ordre.

På grund af Føderationen bredte institutionaliseret racisme sig til Nyasaland, men vi oplevede ikke den strenge offentlige adskillelse som i Rhodesia. Da vi trådte ud i Salisbury, landede vi i et apartheidregime, men vi blev ført gennem dørene reserveret for de hvide, fordi de ikke ville have, at andre afrikanere skulle se os. Endelig nåede vi frem til Salisbury Fængsel, og Gud ske lov kom vi i den samme celle.

Der lå to trærammer på gulvet i cellen, som skulle gøre det ud for senge. Vi fik to smalle lagener men stadig ingen mad, og i mere

end 24 timer havde vi ikke fået andet end den venlige kop te, som de skræmte, hvide husmødre delte med os i lufthavnen, efter at vi var blevet arresteret. Næste morgen fik vi en snavset tallerken med grov, halvfærdig nzimagrød. Vi var hundesultne og måtte holde os for næsen, spidse munden og prøve at suge grøden op uden at røre tallerkenens snavsede kant. Vi fik begge to slem diarree de næste tre dage.

Den ledende fængselsbetjent var en meget tyk, hvid kvinde. Jeg tror, hun var rædselsslagen af rygterne om afrikanere, der planlagde at myrde alle hvide i Rhodesia og Nyasaland og følte, at hun måtte være streng over for de to 'farlige rebeller' i hendes varetægt. Den dag i dag kan Gertrude og jeg stadig lave sjov med denne skræmte, fede kvinde, som prøvede at være hård mod os.

Vi blev svagere for hver dag der gik. Jeg havde lidt penge i min håndtaske, og 'den tykke' indvilgede i at købe noget frugt, kiks og juice fra markedet udenfor. Da hun endelig kom med varerne, gik hun ikke ind i cellen, men blev stående i døren og råbte:

"Når jeg kommer, skal I rejse jer op!"

"Hvis du ikke havde fået noget at spise i tre dage, ville du så have kræfter til at rejse dig op?" svarede jeg. "Hvis vi havde ordentlige senge, kunne jeg måske rejse mig, men ikke fra gulvet."

Hun smed det hele i hovedet på mig og smækkede døren. Heldigvis greb jeg glasflaskerne med appelsinjuice.

Her tilbragte vi de næste to måneder. Nogle af de afrikanske fængselsbetjente var venlige og pakkede med vilje vores mad ind i de nyeste aviser. Maden var forfærdelig, men vi var taknemmelige over at kunne stille vores sult efter nyheder, når vi pakkede vores mad ud. Fængselsinspektøren havde fået ordre af guvernøren til at få erklæringer fra os, om hvad vi mente, der havde ført til undtagelses-tilstanden. Jeg tror, at det var en del af Devlinkommissionens undersøgelser, som var sat i værk af den britiske regering for at undersøge årsagerne til den folkelige modstand mod Federationen. I stedet for besluttede vi at skrive en lang erklæring om de forfærdelige forhold i fængslet og vi blev straks kaldt til inspektørens kontor.

"Hvorfor har I ikke sagt det til mig?" spurgte han. "Jeg skal passe på jer, og jeg får alvorlige problemer, hvis der sker jer noget."

"Jamen vi har allerede sagt til hende den tykke, at vi er tilbageholdt og skal behandles derefter, men hun griner bare ad os."

Det viste sig, at 'den tykke' var ingen ringere end inspektørens kone, men han smilede bare og lovede, at tingene ville ændre sig. Og det blev anderledes. Hans kone holdt op med plage os.

Pastor Doig, som var leder af den Presbyterianske Kirkes mission i Blantyre, kom også og besøgte os. Eftersom han selv var britisk, går jeg ud fra, at det lykkedes ham at overtale guvernøren til at give ham lov til at besøge medlemmerne af sin menighed. Pastorens besøg afstedkom en række forbedringer, og vi blev flyttet til en ny fløj og fik lov til at få motion i gården. Vi fortalte ham alt - også at Gertrude var gravid. Hun må have været ca. tre måneder henne på det tidspunkt og havde voldsomme opkastninger.

En dag vi var ude at motionere, krydsede en sort kat gården. Jeg havde hørt, at det var et dårligt varsel at se en sort kat sådan og blev noget bekymret. Men Gertrude holdt fast på, at det var et godt varsel og gav mig en masse eksempler på, at hun havde oplevet noget positivt efter at have set en sort kat.

"Ja, jeg ved nu ikke", sagde jeg. "Jeg har altid troet, det var et dårligt tegn."

Tidligt næste morgen åbnede den tykke og to andre fængselsbetjente døren med et brag. Jeg tænkte på katten og sagde til mig selv:

"Nu slår de os ihjel. Nu er det overstået."

"I skal hjem," råbte den tykke. "Forstår I? Tag jeres ting. Vi skal i lufthavnen nu."

Pastor Doig var gået direkte til guvernøren:

"Siden hvornår er det blevet engelsk praksis at tilbageholde gravide kvinder? Hvad foregår der her?"

Guvernøren var åbenbart blevet chokeret, da han fik at vide, at en af hans fanger var gravid og havde hurtigt sørget for, at Gertrude kom tilbage til Nyasaland, hvor hun kom under husarrest. De ville

ikke lade mig alene tilbage, og på et par timer var vi igen hjemme i det land, vi kæmpede for. Fra den dag af har jeg altid været enig med Gertrude: En sort kat er et godt varsel.

“Simama!”

“Tag dine trusser af!”

Vi var blevet adskilt, så snart vi landede i Chileka Lufthavn. Gertrude blev eskorteret hjem af to kvindelige politibetjente, og jeg blev sat på en lastbil og kørt til Zomba Fængsel. I Zomba blev jeg kropsvisiteret af to hvide kvinder. De må have været gift med fængselsbetjente. Jeg måtte tage mit tøj og min bh af, og jeg fik ordre til at klæde mig helt nøgen.

“Jeg tager ikke mine trusser af. Hvorfor visiterer I mig sådan, når jeg kommer direkte fra et andet fængsel? I hvide vil gerne glo på nøgne afrikanere, men det bliver ikke med mig. I skal ikke se mig nøgen. Hvis I vil, kan I jo starte med selv at tage trusserne af. Så er det i orden. Jeg ser jer, I ser mig.”

“Ok, fru Chirwa. Ok, ok, det er i orden”, sagde de og lod mig være.

I Zomba kom jeg til at sidde sammen med fem andre tilbageholdte kvinder, bl.a. min tante Rose Chiwambo og en anden af vores politisk aktive venner, fru Ntenda og hendes sekretær. Der var ikke nogen celler til kvinder, og vi blev anbragt i et interimistisk skur lige i nærheden af mændene. Vi kunne høre dem råbe; og så var der en særlig lyd:

“Bang!...Bang!...”

“Hvad er det?” spurgte jeg Rose.

“Åh, Vera folk dør her. De tæver dem til døde.”

“Er det rigtigt!” Jeg kunne ikke tro, at det virkelig var den lyd, vi hørte.

“Joh”, sagde Rose, “Lige nu og her tæver boerne vores mænd.”

Normalt var der ikke mange boere i Nyasaland, men de var kommet fra Sydafrika eller Rhodesia som en slags specialstyrke i forbindelse med undtagelsestilstanden. Der var tre af dem i fængslet. En af dem var rigtig slem. Vi kaldte ham ‘Simama’, som er swahili for ‘op at stå’, som han altid sagde. Fængselsbetjentene skulle igennem vores skur for at komme ind på mændenes område, og hver gang ‘Simama’ kom igennem, skulle vi stå op. Første gang var jeg noget overrasket.

“Hvorfor står I op?”

“Vera, nej!” skyndte Rose sig at sige, “Rejs dig! Du skal rejse dig op!”

Jeg rejste mig, og Simama gik langsomt forbi og nød hvert sekund af den udviste ærbødighed. Jeg brød mig ikke om det, jeg så - Rose der skyndte sig at rejse sig, mens hun var i fuld gang med at amme sin baby. Selv når vi spiste, måtte vi fare op. Det var ydmygende.

“Hvorfor skal vi rejse os?” ville jeg vide.

“Lad nu være, Vera,” sagde de alle sammen. “De slår dig ihjel. Du må forstå, at her bliver folk slået ihjel. De har allerede slået mange ihjel ”

“Jeg kan ikke se nogen grund til, at kvinder skal rejse sig for mænd”, insisterede jeg.

Vi sov på det bare gulv af mursten, og maden var nærmest uspiselig.

“Jeg spiser altså ikke det her”, sagde jeg.

“Så dør du, Vera.”

“Min mand har fortalt mig, at vi ikke er indsatte. Vi er tilbageholdt og har krav på samme gode mad, som vi spiser derhjemme, og vi skal ikke sove på mursten.”

Efter tre dage uden mad begyndte jeg at blive svag. Rose forsøgte at overtale mig til at spise, men jeg nægtede. Det lykkedes mig at få fat i papir og blyant fra en af de afrikanske fængselsbetjente, og jeg skrev et langt brev til den ansvarlige om vores forfærdelige behandling. Vi havde en mistanke om, at der faktisk var ordentlig mad til

os, som blot blev stjålet af fængselsbetjentene. Det skrev jeg, og jeg brugte deres egne argumenter imod dem:

“Hvis det her skal være en Føderation”, skrev jeg, “og det her er et føderalt fængsel, så skulle den behandling, vi får her, være den samme som i Salisbury. I et føderalt system bør der ikke være forskel, og jeg kræver ordentlig behandling, god mad og en seng. Vi skal rejse os op, hver gang en fængselsbetjent kommer forbi. Hvorfor? I jeres kultur skal kvinder ikke rejse sig for mænd. Det er snarere lige omvendt.”

Min klage gjorde Simama rasende. Han opdagede, at jeg var i gang med at skrive, netop som jeg var ved at være færdig med brevet. Jeg skyndte mig at skrive under, da han kom færende og tog det fra mig.

“Jeg river det i stykker”, sagde han til de afrikanske fængselsbetjente, da han havde læst mine klager, men de advarede ham:

“Det er betydningsfulde kvinder. Du kan se, at de hvide missionærer kommer og besøger dem. Hvis De river brevet i stykker, klager missionærerne direkte til guvernøren.”

“Okay, så sender jeg det”, skumlede han.

Sent på eftermiddagen kom en af Simamas boerkolleger ind i vores skur. Simama var slem, men ham her var endnu værre. Han svinede os til og gjorde obscøne tegn mod vores kønsdele.

“Kom så, kvinder”, råbte han, og vi måtte rejse os op. “I dag får I god mad og ordentlige senge at sove i. Men dig din lille tøs” - han vendte sig mod mig - “hvis du prøver at lave numre med os, så skal du se os lave flere numre med dig.”

“Jeg forstår stadigvæk ikke, at damer skal rejse sig for mænd. Er det sådan I jeres kultur?”, hånede jeg ham.

“Der er ingen damer eller fruer her,” råbte han, “I er indsatte!”

“Ingen fruer?” svarede jeg igen, “Opløser du vores ægteskaber?”

Rose stillede sig mellem boeren og mig: “Vera, de kan skyde dig.”

“Lad dem bare. Jeg er ligeglåd. Jeg finder mig ikke i at blive fornærmet.”

Jeg vandt slaget og lærte, at de altid vil udnytte en kujon og altid tænke sig om to gange, hvis man er tapper og modig. Fru Lubani kom med dejlig, hjemmelavet mad til sin mand præcis på det rette tidspunkt, og han delte den med os. Og jeg var meget vred, for jeg havde ikke spist i dagevis, fordi jeg klagede over den dårlige mad.

En uge senere kom sengene, men kun to. På det tidspunkt var fru Ntenda og hendes sekretær blevet dømt og anbragt et andet sted, mens Rose og jeg stadig var der sammen med en meget stærk, gammel kvinde, der blev kaldt fru Ndeza. De betragtede hende åbenbart som en gammel, uuddannet kvinde, som hverken kendte til eller havde brug for en seng. Men Rose og jeg nægtede:

“Hun er vores Mama. Vi sover ikke i en seng og lader hende ligge på gulvet.”

“Jamen sådan en gammel kone aner jo ikke noget som helst”, påstod de.

“Det har ikke noget at gøre med tjenester. Vi har ret til senge. I skal ikke tro, at I gør Rose og mig en tjeneste. Det er et spørgsmål om rettigheder, og vi respekterer vores Mama. Hun sover i en af sengene, og en af os tager gulvet i nat, men i morgen indberetter vi det.”

De forlod os og kom tilbage med en seng mere, men vi havde allerede planlagt det næste slag. Boerbetjentenes brutale autoritet smuldrede, og vi havde en fornemmelse af, at vi kunne få overtaget, hvis vi stod fast. De plejede at vække os kl. tre om morgenen.

“Rose”, sagde jeg, “de burde ikke vække os så tidligt om morgenen, bare for at vi kan sidde i kulden. Det bliver vores næste kamp.”

“Okay, Vera, jeg er med”, sagde Rose, men vi ville ikke involvere fru Ndeza. Hun var gammel, og hun var ikke vant til at have med de hvide at gøre.

“Fru Ndeza”, sagde jeg til hende, “i morgen står vi ikke op, men du kan bare gå ud og lade som om, du vasker dig eller sådan noget. Vi skal nok tage os af dem. Du skal ikke være bange.”

Næste morgen kom Simama:

“Kom så op, op, op, op! Kom så, kvinder. Op med jer!”

Vi blev liggende med hovederne under lagenerne.

“Hvor skal vi hen så tidligt om morgenen”, spurgte jeg fra under lagenet. Simama blev noget overrasket. Den reaktion havde han ikke ventet.

“Kom så op!” skreg han.

“Hvad med dig, Rose?” spurgte jeg.

“Ja, hvad skal vi op for? Hvor skal vi hen? Det er stadigvæk mørkt”, svarede Rose.

Han var klart rystet, og jeg tror oven i købet, han var bange for, at vi ville angribe ham eller sådan noget. Han vendte om på hælen og løb hen til den afrikanske sergent.

“Hvad er der i vejen med dem? Er de blevet vanvittige eller hvad? Sørg for at vække dem og sig, at de skal sætte sig op og lægge lagenerne sammen. Af sted!”

Den afrikanske sergent kom ind til os og talte til os på vores lokale sprog:

“Hvorfor vil I ikke stå op?”

“I dag er det slut med den her morgenforestilling. Det er for tidligt, det er koldt, og vi har ikke noget at lave udover at lægge vores lagener sammen og sidde på dem. Det er slut, du kan godt gå tilbage.”

Han gik, og Simama kom tilbage:

”Indfødte kvinder”, skreg han nu, “I skal stå op. Op med jer!”

“Nej, hvis vi skal nogen steder, skal vi nok stå op, men ellers står vi ikke op i dag.”

Fra den dag sov vi, så længe vi havde lyst til. Lidt efter lidt vandt vi vores rettigheder.

Den første retssag

Devlinkommissionens undersøgelser om den folkelige modstand mod Føderationen og undtagelsestilstanden fortsatte. Et kendt britisk

advokatfirma, Dinglefoot og Kellogg, der havde tilbudt at repræsentere de tilbageholdte afrikanere, kom til Nyasaland. De kom for at interviewe Rose og mig. Først interviewede de Rose, og næste dag var det min tur.

Lige før advokaternes ankomst til fængslet, kaldte to kriminalbetjente mig ind i et lille kontor.

“Vi er her for at sigte dig for tilskyndelse til ulovligheder og for ulovlig forsamling”, sagde de.

“Mig!?”

“Ja, du ved udmærket godt, at du har tilskyndet folk i Dedza til ulovligheder.”

Da politikommissæren i Salisbury havde bedt os om at skrive en erklæring om vores syn på, hvad der havde bidraget til undtagelsestilstanden, havde jeg skrevet en udførlig beskrivelse af begivenhederne i Dedza. Jeg havde skrevet, hvordan det engelske politi havde provokeret demonstranterne ved retsbygningen og begyndte at skyde på kvinder og skolebørn. Kriminalpolitiet havde åbenbart læst min erklæring og besluttet at sigte mig på baggrund af det, jeg havde skrevet.

“Jeg vil have en advokat”, sagde jeg.

“Du skal nok få en advokat. Vi har vores advokater i retten”

“Ja, sikke advokater? Da fru Ntenda og hendes sekretær kom for retten, tog det fem minutter at få hende dømt. Jeg vil have min egen advokat, og jeg vil se en advokat nu.”

Heldigvis kom Dinglefoot og Kellogg samme dag for at interviewe mig. Jeg fortalte dem alt om regeringens provokationer og forfølgelse og om de forhold, vi var tilbageholdt under. De var på vej til Rhodesia for at interviewe flere tilbageholdte, bl.a. Orton, og de spurgte, om de skulle give ham en besked fra mig. Jeg bad dem fortælle Orton, at jeg var blevet sigtet og havde modtaget stævningen.

“Stævning?” spurgte de, og jeg fortalte dem om kriminalbetjentenes besøg.

De diskuterede indbyrdes: "Vi må forsvare hende", besluttede de, og de spurgte, om jeg kendte navnene på de to afrikanske kriminalbetjente, som havde besøgt mig, men det gjorde jeg ikke.

"Vi finder ud af det fra politiet. Du hører fra os", sagde de.

Kriminalbetjentene havde fortalt mig, at min sag ville komme for retten om to-tre dage, men de kom aldrig efter mig. Jeg er sikker på, at de blev bange, fordi Dinglefoot og Kellogg havde undersøgt min sag, men efter deres interviews i Nyasaland og Rhodesia rejste de to britiske advokater hjem, og min sag blev genoptaget.

Men Dinglefoot og Kellogg havde givet Orton min besked, og han havde straks sendt et telegram til sin kollega, hr. Satar Sacranie. Sacranie var asiatisk advokat og en god ven og meget velvillig over for vores sag. Først skulle jeg i retten, havde Sacranie allerede besøgt mig og optaget erklæringer, så han var klar til at indkalde vidner. Vi besluttede at indkalde Orton og formanden og sekretæren i NAC's afdeling i Dedza til at vidne for mig. Regeringen kunne ikke afvise indkaldelsen af vidner, så de måtte hente Orton i Rhodesia for at vidne i min sag.

Da datoen for retssagen var fastsat, blev Orton bragt til Zomba fængsel. Vi ventede i gården, og der var en masse biler. Jeg fik øje på ham i en af politiets Land Rovere og gik direkte derhen, steg ind, og vi omfavnede hinanden, før betjentene kunne gøre noget.

"Nej, nej det går ikke. Ud med dig", Simama skyndte sig at skille os ad og anbragte mig i en anden bil.

Jeg havde håbet, vi ville få en chance for et møde under retssagen, men vi blev holdt adskilt, og jeg så ham ikke mere.

Ortons og NAC-folkenes vidnesbyrd ville selvfølgelig have støttet min sag, men de fik aldrig chancen for at vidne. Sacranies krydsforhør af regeringens kronvidner, den hvide leder af indsatsstyrken, som befandt sig i Dedza den eftermiddag, slog hovedet på sømmet og fik sagen til at falde fra hinanden, inden den overhovedet var begyndt.

"Taler De Chinyanja?" spurgte Sacranie indsatslederen. "Kan De tale eller forstå Chinyanja."

"Hvad har det med sagen at gøre", spurgte indsatslederen uroligt, "Fru Chirwa taler engelsk."

"Ja, det ved vi udmærket, men jeg spørger Dem: Hvad sprog talte hun den dag? Det er fordi, De skal fortælle retten, hvad hun sagde, og hvordan hun tilskyndede folk der til optøjer. Hvad hørte De? Forstod De det?"

"Jamen, lige meget hvad sprog hun talte, så var det klart, at hun tilskyndede mængden."

"Ja så - 'lige meget hvad sprog hun talte'. Fru Chirwa talte engelsk til Dem?"

"Det er korrekt."

"Og det forstod De, men hvad med det sprog hun anvendte til de mennesker, som De påstår, hun tilskyndede. Må jeg spørge, om De forstod et ord af det?"

Der var stille, og Sacranie fortsatte:

"Og hvad tøj havde hun på?"

Jeg kan tydeligt huske, den kjole jeg havde på, fordi Orton netop havde kommenteret den.

"Jeg spørger, hvad hun havde på.... Så De rent faktisk, hvad fru Chirwa lavede den dag?"

"Øh, jeg tror, hun havde en eller anden blå kjole på", svarede han endelig spagfærdigt.

"De tror!? Så lad mig fortælle Dem, at hun ikke havde en blå, men en gul kjole på", sagde Sacranie.

Sagen var slut. Sacranie henvendte sig til dommeren og erklærede, at han slet ikke mente, der var nogen sag. Dommeren afgjorde, at anklagemyndigheden ikke havde bevist noget som helst, og jeg blev frifundet.

Jeg blev bragt tilbage til Zomba, men jeg blev ikke løsladt. De opret holdt tilbageholdelsen i mere end en måned, før det lykkedes for vores venner i Storbritannien at bringe sagen op i Underhuset. Broderen til en af vores gode venner, Margaret Benoit, kendte et medlem af Underhuset fra Labour, som stillede følgende spørgsmål til Underhuset:

“Fru Vera Chirwa er blevet frikendt, men er bare blevet sat i fængsel igen. Hvorfor holder regeringen uskyldige fængslet?”

Regeringen i Nyasaland gav efter for presset og sendte en informationsmedarbejder, fr. Smith, bedre kendt af nyasaer som Nanchato, for at besøge mig i fængslet. Hun prøvede at overtale mig til at tage et job i regeringen, leve et stille liv og glemme alt om Orton og politik.

“Jeg blev arresteret sammen med min mand, og vi skal løslades sammen, og jeg har svoret aldrig at arbejde for regeringen i Nyasaland igen på grund af den mishandling, jeg har været udsat for.”

“Vera, du skulle være mere tilgivende,” sagde hun.

“Nej, Jeg tilgiver ikke, gør du?” spurgte jeg hende.

“Jamen jeg er bare kommet for at tale med dig.”

“Men så kan du fortælle dine overordnede, at jeg vil løslades sammen med min mand.”

Hun gik, og en måneds tid senere kom Sacranie for at besøge mig:

“Vera, jeg har en gave til dig.”

“Hvad er det for en gave?”

“Kom”, smilede han og tog mig med ud til sin bil. Der sad Orton bagi, og jeg blev utrolig glad for at se ham. Ironisk nok kom Orton aldrig for retten. I stedet for at gå efter den valgte NAC-leder sigtede de husmoderen, men jeg tror, de betragtede mig som ekstremist. Orton var advokat, og han var altid meget fattet, ulastelig og korrekt. Jeg var mere aktivist, og jeg holdt mig ikke tilbage. Alt hvad jeg havde i mig, kom ud. Mens jeg var tilbageholdt, fik jeg tit at vide, at jeg ’forkælede’ de andre, og fængselsbetjentene klagede altid og ærgrede sig over, at de havde fået ’den tøs’ på nakken i deres fængsel. Det kan godt være, at jeg lignede ’en tøs’, men jeg var 27 år gammel, mor til tre, og jeg sagde min mening. Jeg tror, det har rystet dem en del: En afrikansk kvinde, som forstod, hvad der foregik, talte forstandigt og satte ord og argumenter på sin vrede over uretfærdigheder.

Vi tog direkte hen for at se børnene. Endelig var vi fri og sam-

men efter seks måneders tilbageholdelse, men mine venner, Rose og gamle fru Ndeza, var stadig i fængsel. Jeg besøgte dem, og vi græd.

“Det er i orden, Vera”, sagde Rose.

“Hør nu her”, sagde jeg, “Jeg vil starte en organisation for at sikre, at vi opretholder presset for at få jer løsladt.”

“Det er godt. Du må ikke glemme os.”

“Hvordan skulle jeg kunne glemme jer, når vi har lidt sammen?” spurgte jeg, og herefter dannede jeg League of Malawi Women, Malawis Kvindeforbund.

Kapitel 3

UAFHÆNGIGHED

Nu skulle vi samle vores liv op igen efter fængslet. De havde tømt Ortons kontor, lukket vores hus ned og fjernet alle vores ting, men pastor Doig, som havde besøgt os i fængslet, tilbød, at vi kunne være på Blantyre Missionsstation, indtil vi fandt et hus. Pastor Doig fortalte os om en ung mand fra Tonga stammen, som var blevet deporteret fra Rhodesia på grund af sine politiske udtalelser mod Føderationen. Han var noget fortabt i Nyasaland, men missionærerne tog sig af ham. Orton var også fra Tonga stammen og meget interesseret i at høre om den unge aktivist. Hans navn var Aleke Banda. Missionærerne bragte os sammen, og Orton var imponeret:

“Det er den slags unge mennesker, landet har brug for. Han kæmper virkelig for vores frihed”, sagde Orton, og da vi flyttede ind i vores nye hus, flyttede Aleke ind hos os. Vi modtog ham som en søn.

Undtagelsestilstanden var ikke blevet ophævet, og NAC var stadig forbudt. Hvis man brugte NAC's kampråb, 'Kwacha', som betyder 'dagry' og symboliserede den nye start, vi kæmpede for, blev man arresteret og deporteret med det samme. Folk søgte råd hos Orton:

“Vi kan ikke bare stoppe kampen på grund af undtagelsestilstanden. Du er advokat. Du kender loven. Er der ikke et smuthul?”

“De vil aldrig tillade NAC at fungere igen, men vi kan danne et nyt parti”, foreslog Orton, og så mødtes de gamle NAC-ledere, som ikke var tilbageholdt, og dannede Malawi Congress Party, MCP, i september 1959.

Orton blev valgt som formand. Den regionalisme og stammekultur, som dr. Banda senere institutionaliserede og udnyttede så djævelsk, at det ødelægger malawisk politik den dag i dag, var ikke noget problem den gang. Vi betragtede os som et folk forenet mod et fælles mål. Det var lige meget, om man kom fra nord eller syd. Orton kunne lede folket, og det var det, det gjaldt om, men det var ikke oplagt, hvem der skulle være generalsekretær.

“Men jeg har en ide”, sagde Orton. “Jeg er meget imponeret over den her unge mand, som bor hos mig. Han er ung, men jeg foreslår, at vi prøver ham. Jeg skal nok støtte ham, og hvis ikke han kan klare det, kan vi altid finde en anden.”

Aleke Banda var kun 20 år gammel, men usædvanligt klog og pligtopfyldende, og næste gang hovedbestyrelsen mødtes, blev hans udnævnelse som generalsekretær for MCP bekræftet.

MCP blev dannet med henblik på at kæmpe på tre fronter: at få de politiske fanger ud af fængslet, at ophæve Føderationen og at kæmpe for vores uafhængighed. Vi begyndte at agitere og rejste rundt i hele landet for at fortælle folk, at der var kommet et nyt parti.

“Hvis ikke vi råber op herude, vil vores landsmænd rådne op i fængslerne - også dr. Banda. Det er vores pligt at kæmpe for deres løsladelse,” tordnede Orton på MCP møderne, og folk sluttede op om ham.

Chipembere og brødrene Chisiza var stadig tilbageholdt, men da de hørte, at Orton havde dannet et nyt parti, var de imod det. Chipembere skrev et langt brev fra fængslet, hvor han understregede, at dr. Banda var vores leder, og han advarede folk mod at slutte sig til Orton. Chiume, som var i London, skrev lignende breve. Desværre viste rivalisering og mistanke mellem topfigurerne i uafhængighedsbevægelsen hele tiden sit grimme fjæs.

Orton forsøgte altid at komme i dialog med sine modstandere, men han var en mand med stærke principper og sin egen herre, som ikke passede særlig godt sammen med politiske intriger. Under en af de mange rejser, han dengang foretog til England, havde mini-

steren for oversøiske og kolonianliggende henvendt sig til Orton og tilbød at gøre ham til premierminister, hvis han ville gå imod dr. Banda. Briterne vidste, at Orton var mere fornuftig og kompetent end mange af de unge yderligtgående, men han var ikke til fals, og han insisterede på, at alle fanger, også dr. Banda, skulle løslades.

I april 1960 blev Orton kaldt til guvernøren.

“Chirwa, vi vil give dig en gave i dag”, sagde guvernøren, ”kan du gætte, hvad det er?”

“Det kan jeg ikke gætte”, svarede Orton noget forvirret.

Dr. Banda kom ind fra et tilstødende værelse, og de omfavnede hinanden, glade som de var for at se hinanden. Guvernøren havde ophævet undtagelsestilstanden.

“Han er fri. Du kan tage ham med”, sagde guvernøren, og Orton kørte dr. Banda hjem til os. Orton gav ham straks formandskabet for MCP på et sølvfad. På seks måneder havde Orton, Aleke og alle os andre bygget det bredt funderede, magtfulde og velfungerende parti op, som bar Malawi frem til uafhængighed.

Malawis Kvindeforbund

Midt i 1950'erne, mens hr. Manoah Chirwa var formand for NAC, var jeg sammen med min tante, Rose Chiwambo, og fru Ntenda blandt grundlæggerne af NAC Women's League (Malawis Kvindeforbund). Da Banda i 1958 overtog formandskabet for NAC, fik han uindskrænket magt til at udnævne NAC-ledere, og han gav Rose besked på at reorganisere NAC's Women's League.

Da vi dannede MCP, var Rose og fru Ntenda stadig i fængsel, og det var oplagt, at vi ville danne en kvindeafdeling af det nye parti, som kunne arbejde for deres frigivelse. Jeg indkaldte til møde, og vi dannede League of Malawi Women. De ville vælge mig til formand, men jeg afslog.

”Hvordan kan jeg være formand for MCP's kvindeorganisation,

når min mand er formand for MCP? Det vil ikke være rigtigt. Det vil ligne et familieforetagende.”

“Men du har ideerne og visionen”, insisterede de.

“Nej, vi skal være fælles om vores vision. Lad os vælge en anden.”

Orton var langt forud for sin tid, når det gjaldt kønsroller, og han havde sikret sig, at der allerede var to kvinder, fru Malanga og fr. Khonje, i MCP's ledelse. Vi valgte fru Malanga som League of Malawi Women's første formand, og jeg modtog posten som organisationssekretær, fordi jeg følte meget stærkt for at få kvinderne i landsbyerne organiseret. Vi formulerede de samme mål som for MCP: at kæmpe for vores frihed, for afskaffelse af Føderationen og for løsladelse af alle politiske fanger, men vi tilføjede et særligt fokus på behovet for at lære andre kvinder om deres rettigheder. Medlemmer af hovedbestyrelsen for hovedstaden var Margaret Mulanga som formand, fru Chikafa næstformand, Vera Chirwa generalsekretær og organisationssekretær, Hudson Banda, anden sekretær, Violet Chavula, hovedkasserer, fru Moleni, anden kasserer, fru Bandawe, bestyrelsesmedlem og to andre.

Undtagelsestilstanden fortsatte, og der var udgangsforbud. Folk var bange, og det var vanskeligt at organisere dem. Jeg begyndte i Zomba, hvor min søster, Chrissie Jere, boede. Vi havde ingen bil, så i mere end to uger måtte vi gå fra hus til hus.

“Vi bliver bare skudt,” sagde de fleste. De var meget bange.

“Hør nu her, hvis ikke vi råber op, så kommer Chipembere, Rose Chiwambo og de andre ikke ud.” Sådan havde jeg hørt Orton tale, når han henvendte sig til folk. “Vi må kæmpe! Vi må organisere os. Det er den eneste vej til frihed.”

Det lykkedes mig at rekruttere 15 kvinder, og vi dannede den første lokalafdeling af League of Malawi Women. Så tog vi videre til det næste distrikt. Ledelsen i MCP's hovedbestyrelse gav os en Folkevogn, og da undtagelsestilstanden blev ophævet, havde vi oprettet afdelinger over hele landet.

Det var hårdt arbejde. Orton byggede MCP afdelinger op i den ene ende af landet, og jeg havde travlt med at organisere kvinderne i den anden. Det var sjældent, vi mødtes derhjemme og kun i kort tid. Vores børn voksede op på egen hånd, og de savnede os, men på det tidspunkt måtte vi lade dem lide afsavn:

“Når vi får selvstyre”, sagde Orton og jeg til hinanden, “bliver alt godt igen.”

For at gøre det hele endnu mere besværligt, ventede jeg vores fjerde barn, Nkhondo.

Mine kolleger forstod ikke, hvordan jeg kunne arbejde så utrætteligt og være så gravid. Faktisk blev den lille nærmest født under et politisk møde. Vi var i Chikwawa, hvor der er meget varmt og masser af moskitoer, og jeg havde det ikke godt, da jeg kom hjem. Jeg var noget forstoppet og måtte på toilettet. Pludselig forsvandt alle mine kræfter. Vores hushjælp, Nyatembo, som også er i familie med mig, blev bekymret, da jeg ikke kom tilbage.

“Mama, hvordan går det derinde?” spurgte hun.

“Dårligt!” Jeg var fuldstændig lammet og kunne ikke bevæge mig. Hun fik hevet mig ud fra toilettet: “Måske skal du føde nu.”

“Nej, jeg er bare forstoppet”, sagde jeg, men hun ringede efter en taxa og fik mig kørt på Queen Elizabeth Hospital.

Det var et smukt hospital, men der var raceadskillelse. I princippet drejede det sig bare om at betale et gebyr, men det vidste de få afrikanske patienter, som måske kunne betale, ikke. Personalet hverken spurgte eller opfordrede afrikanerne til at vælge den veludstyrede betalingsafdeling, og i praksis havde de hvide afdelingen for sig selv.

Orton havde en god indkomst fra advokatkontoret, og vi holdt tit fester med både afrikanske og hvide gæster. Jeg kan huske, at jeg ved en af festerne havde drøftet min graviditet med hende der var ansvarlig for den ‘europæiske’ afdeling på Queen Elizabeth Hospital og med Lady Glyn Jones, guvernørens kone.

“Går du ikke til fødselsforberedelse, Vera?” spurgte de.

“Nej, det gør jeg ikke. Behandlingen i den afrikanske afdeling er

dårlig og mangelfuld. Jeg har været der en gang, og det var mere end nok for mig.”

“Men det er vigtigt for dig. Du burde komme på min afdeling. Det koster selvfølgelig, men det er jeg sikker på, at du har råd til,” sagde afdelingslederen.

“Det må jeg sige, siden hvornår er det kun et spørgsmål om at betale?” spurgte jeg overrasket. “Hvorfor fortæller I ikke folk det?”

Fra den dag gik jeg til fødselsforberedelse i betalingsafdelingen og sikken en ballade. Alle de gravide hvide sad på række og ventede på lægen, men de ville ikke sidde ved siden af mig. Når jeg satte mig ved siden af dem, rejste de sig ganske enkelt og flyttede et andet sted hen. Det var helt fint med mig, for jeg kom frem i køen. De var virkelig bange for min sorte hud, men de vænnede sig til den, og efterhånden begyndte vi at sludre.

Da jeg kom på hospitalet fra Chikwawa, havde de accepteret mig, og jeg gik direkte ind. Sygeplejerskerne behandlede min forstoppelse, men de troede, at veerne var ved at begynde og ville indlægge mig. Det havde jeg ikke tid til, og jeg genoptog kampagneturen. To dage senere var vi i nærheden af Ndora, da jeg fik alvorlige veer. Heldigvis var Orton i nærheden og bragte mig tilbage til hospitalet, hvor jeg fødte en dreng.

Vi var midt i vores frihedskamp, og Orton kaldte vores søn ‘Nkhondo’, som betyder krig på vores sprog. Få dage efter Nkhondo blev født, var der et stort MCP møde, og Orton fortalte dr. Banda, at vi var blevet velsignet med en dreng.

“Hr. Chirwa”, sagde dr. Banda, “Jeg vil gerne give barnet min velsignelse. Må jeg give ham mit navn?”

“Ja, det må du” sagde Orton, og dr. Banda henvendte sig stolt til de MCP delegerede fra hele landet:

“I dag savner vi en af vores kvindelige ledere her, fru Vera Chirwa. Til gengæld er jeg glad for at kunne fortælle jer, at hr. og fru Chirwa har fået en dyrebar gave, en stærk og sund dreng, som jeg giver navnet Kamuzu!”

Folk råbte og klappede vildt, og vores lille dreng blev meget berømt. Der kom kvinder for at danse for ham, og vi fik mange lam, geder og gaver til vores lille Nkhondo Kamuzu Chirwa.

Amazonehæren

I 1961 havde vi de første demokratiske valg. MCP vandt en jordskredssejr, og dr. Banda blev minister for naturressourcer og lokalstyre. Guvernør Glyn Jones, som var fulgt efter Guvernør Armitage, fik til opgave i samarbejde med MCP at lede landet mod uafhængighed. Han havde høje tanker om dr. Banda, som hurtigt blev de facto statsminister. Men omkring 12 flere af vores frihedskæmpere var stadig tilbageholdt - heriblandt Chipembere og brødrene Chisiza. Det er uklart, hvorfor dr. Banda ikke pressede på for deres frigivelse. Det var ikke nogen hemmelighed, at han betragtede de unge yderligtgående som ekstremister. Måske var han bange for, at deres stærke panafrikanske og anti-kolonisynspunkter ville ødelægge forhandlingerne med briterne. Desuden havde han travlt med at genvinde kontrollen over MCP, og formentlig ønskede han så få udfordringer mod sin autoritet som muligt.

Orton var deres ven og advokat, og han besøgte dem ofte i Kangedza Fængsel i nærheden af Blantyre.

“Orton, vi er afhængige af dig. Vil du ikke nok tale med Banda. Vi er trætte af at være i fængsel.” De var ved at være desperate, og Orton mødtes med Banda men kom blot mere frustreret tilbage:

“Jeg ved ikke, hvad der er i vejen med Kamuzu Banda! Han har magten til at bede guvernøren løslade disse folk, men han vil ikke.”

Jeg besluttede at sætte League of Malawi Women i spil i sagen og indkaldte til møde i hovedbestyrelsen:

“Vi bør agitere for at få dem fri. Jeg synes, vi skal begynde med at genere fængselsbetjentene. Lad os slå lejr uden for fængslet og oversvømme dem med kvindelige gæster.”

Fra den dag af skiftedes grupper af kvinder fra de forskellige afdelinger af League of Malawi Women til at slå lejr uden for fængslet. Det var voldsomt generende for fængselsmyndighederne, men hvad kunne de gøre?

Fangerne fandt ud af, at vi kæmpede hårdt for dem, og de overøste os med alle deres problemer, når vi fik lov til at give dem mad. Det lykkedes mig at tale med Chipembere:

“Vera, vi ved godt, at Orton gør sit bedste, og at det er Banda, som er modvillig. Vi føler, at han ikke vil have os ud.”

“Vi vil ikke se jer lide herinde længere”, forsikrede jeg ham.

“Så vær sød at gøre noget. Kvinderne er vores eneste håb”, sagde Chipembere.

Vi forlod fængslet. Solen var ved at gå ned, og gruppen flyttede ind i skoven og slog sig ned:

“Hør nu her”, lagde jeg ud. “Lad os beslutte, hvad vi kan gøre for dem, mens vi sidder her. De lider, og de er afhængige af os nu.”

Diskussionen begyndte, og jeg foreslog, at vi skulle gå i strejke.

“Hvilken strejke?” spurgte de.

“Jeg har læst om forskellige slags strejker. Vi kan lave en sitdownstrejke, eller vi kan demonstrere med skilte osv.”, sagde jeg.

Vi blev enige om en sitdownstrejke.

“Men I skal vide, at det kan blive hårdt. Måske bruger politiet tåregas, eller de kan sågar slå os ihjel. Nogle af os har prøvet den slags før”, advarede jeg dem.

“Nej, vi vil ikke overgive os. Vi er ikke bange!” råbte de.

“Er I sikre?” spurgte jeg igen.

“Ja! Vores mænd lider, og vi er nødt til at hjælpe dem.”

Vi besluttede at dele os op i grupper og gennemføre fælles aktioner med sitdownstrejker ved guvernørens og hans næstkommanderendes residens, provinshovedkvarteret osv., men vi var også enige om, at jeg skulle spørge Orton til råds, inden vi startede vores kampagne. Jeg tog hjem og talte med Orton om det over middagen:

“Det lykkedes os at besøge de tilbageholdte i dag. De lider slemt.”

“Ja, det er slemt. Kamuzu er forfærdelig. Som hans juridiske rådgiver fortæller jeg ham, at han har magten til at frigive dem. Måske er han bange for dem. Jeg ved ikke, hvad den egentlige grund er,” sagde Orton.

Jeg fortalte ham om vores planer med en række sitdownstrejker. Orton syntes, det var en fremragende ide og lidt farligt, men det var ikke de britiske våben, han var mest bekymret for:

”Vera, du skal vide, at Kamuzu vil blive nederdrægtig. Kan du klare ham?”

“Ja det kan jeg. Kvinderne er min styrke. Vi er enige. Vi mener det alvorligt, og vi vil gennemføre det.”

“Okay, men lad mig give dig et godt råd om, hvordan du skal håndtere Kamuzu - du skal ikke være aggressiv. Fortæl ham stille og roligt, at alle ved, at fangerne lider, og eftersom alle kvinderne er sikre på, at han arbejder hårdt for at få dem fri, så henvender I jer for at tilbyde jeres hjælp.”

Vi var ret tæt på dr. Banda. Orton var ikke alene juridisk rådgiver for NAC, han var også dr. Bandas personlige advokat, og dr. Banda var vores huslæge. Vi tog endda hjem til ham om natten, når børnene var syge, så han kunne tage sig af dem.

“De må ikke stole på de hvide læger, fru Chirwa”, sagde han, “Alting er så politisk nu. I skal bare komme til mig med børnene.”

Orton kendte dr. Banda bedre end de fleste, og han instruerede os vældig godt.

Vi aftalte et møde med ham næste dag kl. fire - hele ledelsen i League of Malawi Women og også nogle af afdelingslederne.

“Min amazonehær!” sagde dr. Banda, da han kom ud og tog imod os. “Sid ned. Hvad er problemet? Eller er I bare kommet for at se, hvordan jeg har det?”

Jeg var talsmand og fortalte ham om vores planer, nøjagtig som Orton havde forslået. Hans ansigtsudtryk ændrede sig:

“Jamen fru Chirwa, ved De, hvad De roder Dem ind i? Ved De, hvad De fører kvinderne ud i?”

“Ja. Det ved vi godt.”

“Nej, hør nu her, er I sikre? Politiet vil skyde på jer. I bliver arresteret og sat i fængsel - inklusive selvfølgelig Dem selv.”

“Men kvinderne er meget beslutsomme. Jeg har forklaret dem, at de kan blive skudt, tåregasset og sat i fængsel, men de vil have fangerne sat fri.”

“Har I virkelig tænkt det ordentligt igennem, for jeg tror ikke, at det er en god ide. Nej det er ikke nogen god ide.”

“Dr. Banda, nu har de lidt i fængslet i næsten to år. De har familier. De har et arbejde at passe. Skal de bare rådne op derinde? De er vores børn, og vi kvinder føler virkelig med dem. Derfor besluttede vi at tale med vores Ngwazi. De har så meget at se til, og vi vil bare hjælpe Dem.”

Vi havde besluttet at give dr. Banda lidt tid til at organisere frigivelsen, før vi ville starte vores kampagne, og den næste MCP kongres i Nkhotakota ville finde sted om bare tre ugers tid.

“Vil De ikke nok fortælle guvernøren, at dine kvinder vil have fangerne frigivet før Nkhotakota, og hvis han nægter, kan De fortælle, at vi er klar til at lave en sitdownstrejke,” sluttede jeg.

“En sitdownstrejke? Ved I, hvor farligt det er? De vil tæve jer!”

Han sad stille et stykke tid og så alvorligt på os. Jeg troede, han ville fare op og smide os ud, men vi forholdt os roligt og så blot tilbage på ham.

“Okay, jeg må tænke over det”, sagde han endelig. Vi gik, og udenfor grinede og fniste vi som reaktion på den spændte situation, som vi havde klaret ganske godt.

En uge senere blev vi kaldt hjem til dr. Banda:

“Fangerne bliver løsladt”, sagde han, og vi blev meget glade. “Mine kvinder er meget stærke. Min amazonehær – det kan jeg godt lide”

Jeg tog hjem og fortalte det til Orton, som også var glad: “I kvinder! Det er rigtig godt, at kvinder står op for noget. Lad os håbe, at han rent faktisk gør det.”

Kongressen i Nkhotakota var begyndt. Orton, som nu var næstformand, Aleke, som stadig var generalsekretær, ungdomsforbundet og League of Malawi Women havde organiseret det hele. MCP havde indsamlet en masse penge fra medlemmerne og velgørere, men der herskede forvirring om partiets finanser, og de delegerede var spændte på at høre den økonomiske rapport på kongressen. Vi havde mistet NAC's penge på grund af undtagelsestilstanden, og formand Kamuzu Banda havde åbenbart overført MCP's midler til udlandet for at sikre dem, hvis partiet blev forbudt. Men den økonomiske rapport blev hele tiden forsinket. I virkeligheden blev der holdt en masse ad hoc møder, der var sladder bag kulisserne og uformelle drøftelser på højt plan. Alle disse intriger forvirrede og frustrerede os alle sammen, bortset fra dr. Banda, som stod bag det hele.

Under dr. Bandas tale kom de 12 fanger overraskende på scenen. De var bragt direkte fra fængslet til kongressen, hvor dr. Banda havde mødt dem alene. Han manipulerede dem mod Orton og overbeviste dem om, at han skulle være formand for MCP på livstid.

“Jeg har talt med guvernøren”, meddelte han fra scenen, “Nu er I frie.”

I al hemmelighed havde han fået fru Ntenda fra vores afdeling i Zomba til at fremstille 12 rødlige kapper og kasketter for at hædre dem for, hvad de havde opnået.

“Fru Ntenda”, råbte han, “kom og giv vores ‘fængselskandidater’ deres kapper på!”

Selvfølgelig jublede de delegerede. Dr. Banda nævnte aldrig vores indsats. Hvis han havde nævnt mit navn, ville det selvfølgelig have styrket Orton, hvis popularitet dr. Banda ønskede at underminere, men vi var lige glade med at få anerkendelse, så længe fangerne var kommet ud og var frie.

Pludselig tog Dunduzu Chisiza ordet, og det gjorde Orton rigtig gal:

“Her er vi alle lige. Vi har brug for en ældre leder, og der må ikke være nogen på siden af ham”, Chisiza talte direkte til Orton,

som stadig var næstformand. “Kamuzu Banda er noget helt for sig selv, og under ham bliver vi alle lige. Når vi nu har en person som Kamuzu Banda, og vi alle elsker ham højt, så vil vi gerne have ham som formand på livstid, ikke?”

Folk var forvirrede. De havde placeret ungdomslederne på de første rækker, hvor de råbte og dansede og med vilje gjorde det svært at forstå, hvad der egentlig foregik. Der blev hurtigt omdelt løbesedler med et billede af dr. Banda som ‘Formand på Livstid’, og den nye titel blev bekræftet. Orton var blevet kuppet, og han var chokeret:

“Det er helt uhørt”, klagede han til mig. “Mine kolleger har altid været jaloux på mig, men bare at afskrive partiets næstformand på den måde! Jeg har gjort meget for at organisere folk, og det er derfor, de er kommet ud af fængslet.”

“Det er lige meget”, trøstede jeg ham.

“Nej, Vera, det er ikke lige meget. Sådan bliver en diktator født!”

Dansen med hertugen

Orton blev ignoreret på kongressen, men almindelige mennesker satte stadigvæk pris på ham, og han var stadig tæt knyttet til det parti, han havde skabt. En så veletableret folkelig opbakning var en torn i øjet på dr. Banda, og i den kommende tid blev mange af de MCP ledere, der var tæt på Orton, skiftet ud. Ledelsen i League of Malawi Women blev også skiftet ud, og Rose Chiwambo blev vores nye formand, efter at hun var kommet ud af fængslet. Dr. Banda var en mester i at spille folk ud mod hinanden, og selv blandt de kvindelige ledere begyndte man at småskændes. Nogle var misfornøjede med, at de fik mindre bifald og offentlig anerkendelse end jeg, som formelt kun var organisationssekretær. De klagede til dr. Banda, som begyndte at gennemhegle mig og beskyldte mig for personlige ambitioner, men jeg lod det blot passere. Jeg havde ikke tid til intriger. Jeg var fuldt beskæftiget som husmor, aktivist og nu også studerende.

“Jeg tror, du skal begynde at læse igen, Vera”, sagde Orton. “Jeg vil gerne opfylde mit løfte til dine forældre. Det er også bedre, hvis der skulle ske mig noget, og du må tage dig af familien.”

Jeg begyndte på min studentereksamen gennem et sydafrikansk brevkursus, men jeg var også gravid med vores femte barn. Jeg var meget stor, og vi var begge to meget spændte, fordi vi gerne ville have tvillinger. Men der var kun en stor baby, og han var svær at lokke ud. Jeg var godt inde i tiende måned, og Orton blev ved at udskyde et officielt besøg i London.

“Hør nu her Orton, du skal bare tage af sted”, sagde jeg.

“Nej, jeg vil ikke forlade dig i den tilstand”, insisterede han. “Jeg venter, til babyen kommer.”

“Tag nu af sted! Det er dig, der holder babyen tilbage”, sagde jeg for sjov, og så tog han af sted.

Jeg var færdig med brevkurset og måtte tage hele vejen til Zomba for at gå til eksamen. Jeg tog af sted en torsdag og gik op i engelsk litteratur og sprog næste dag. Jeg skulle op i økonomi og forfatningsret om tirsdagen, men om lørdagen kom babyen. Jeg fødte vores yngste søn på Queen Elizabeth Hospital. Jeg kom til at ligge på fødeafdelingen med to hvide kvinder og begyndte straks at læse.

“Hvad er det for noget tørt noget, De læser, fru Chirwa? Læg det væk og tag et dameblad i stedet for”, insisterede lægen, men så snart han var gået, gik jeg i gang med bøgerne igen.

“Fru Chirwa, de der bøger er alt for kedelige for Dem”, klagede sygeplejerskerne, “De skal have hvile.”

“Men jeg skal til skriftlig eksamen på tirsdag”, fortalte jeg dem.

“Nej, nej, nej, De er alt for træt.”

Jeg tiggede lægen om at lade mig gå til eksamen.

“Men hvad med babyen”, spurgte han forundret.

“Jeg har en kurv til ham.”

“Og hvad med moskitoerne?”

“Jeg har et net”, og til sidst lod han mig gå.

Tirsdag kl. 9 mødte jeg op til eksamen i Zomba. Der var fire

andre studerende, alle mænd. Kort efter, at vi var begyndt at skrive, hørte jeg, at babyen, som var i bilen med en barnepige, begyndte at græde. Det generede mig, og jeg rejste mig for at forlade eksamensbordet. Den tilsynshavende kom hen til mig.

“Hvad er problemet, fru Chirwa?”

“Mit barn græder. Jeg skal ud og give ham mad.”

Så løb han i forvejen ud til bilen.

“Tag barnet væk”, sagde han til chaufføren, “Det forstyrrer moderen. Af sted!”

Jeg gik tilbage til min plads og begyndte at besvare spørgsmålene. Økonomi og forfatningsret er svære emner, og jeg havde svært ved at koncentrere mig, men jeg kom igennem det og afleverede min opgave.

Jeg var sikker på, at jeg var dumpet. Da resultaterne kom, så jeg straks det sydafrikanske frimærke på kuverten og gik på toilettet for at åbne brevet for mig selv. Jeg kom dansende ud. Jeg var bestået! Jeg sendte et telegram til Orton i London, og han indskrev mig på det juridiske fakultet på University College of London. Han kom tilbage med første del af advokateksamen, og jeg begyndte at læse og læse. Jeg bestod alle fag undtagen romerret per brev, og i oktober 1963 tog jeg til London for at afslutte min advokateksamen.

Orton sendte mig en billet, så jeg kunne komme hjem og være med til at fejre uafhængigheden i juli 1964. Dronningens mand, Hertugen af Edinburgh, repræsenterede den britiske regering. Da vi ankom til State House (parlamentsbygningen) for at fejre begivenheden, foruroligede det os, at der var sat en afspærring op med dr. Banda, hertugen, Kadzamira og de andre fine folk på den ene side og resten af os på den anden. Salen var simpelthen skåret over i to med et reb, og vi var overraskede over og temmelig misfornøjede med at finde en afspærring ved vores egen uafhængighedsfest.

Dr. Banda åbnede ballet med Lady Glyn Jones, guvernørens kone, og hertugen dansede med Kadzamira. Oprindeligt var Cecilia

Præsident Banda åbner ballet med guvernørens kone,
Lady Glyn Jones, ved uafhængighedsfesten den 6. juli 1964

Society of Malawi

Kadzamira dr. Bandas sygeplejerske og sekretær, da han åbnede en lille klinik i Blantyre, lige efter at han var kommet tilbage i 1958. De var tæt knyttede til hinanden, og hun fortsatte som hans personlige sekretær, da han blev præsident. Dr. Banda giftede sig aldrig, og ved lejligheder som denne optrådte Kadzamira som førstedame.

Vi dansede og festede på vores side af afspærringen - undtagen Orton. Vores venner drillede os:

“Skal I ikke danse?”

“Kom nu, min ægtemand. De morer sig alle sammen, dans med mig!”, men han var for genert og bad en af sine venner om at tage hans plads på dansegulvet.

Dr. Banda blev aldrig længe til fester. Selv med så vigtig en æresgæst som Hertugen af Edinburgh, tog han tidligt af sted. Selvom dr. Banda var bange for Orton og prøvede at holde ham nede, var han også meget glad for min mand. Jeg tror, at han respekterede Ortons uddannelse og klasse og på en måde betragtede ham som mere ophøjet og ansvarlig end de andre ministre. Han kaldte ministre for ‘mine drenge’, hvilket de tilsyneladende godt kunne lide, fordi ordene ‘mine drenge’ bragte dem tættere på dr. Banda. Han kaldte derimod altid Orton for ‘hr. Chirwa’ som en kollega. Den aften sendte dr. Banda bud efter Orton:

“Hr. Chirwa, jeg går nu. Vær sød at tage dig af vores gæst, Hertugen af Edinburgh.”

Så gik Orton og jeg over på den anden side af afspærringen, og jeg dansede med hertugen. Det var et helt særligt øjeblik at danse med den allerøverste repræsentant for det britiske imperium ved fejringen af den frihed, vi havde kæmpet så hårdt for. Efter at dr. Banda var gået, fjernede hertugen afspærringen. Han fjernede rebet og dansede med næsten alle damerne. Folk var meget tilfredse:

“Nemlig, hvorfor skal vi diskrimineres ved vores egen fest?” sagde folk, og alle klappede ad hertugen for at åbne ballet.

Næste dag i parlamentet skulle hertugen formelt overgive regeringsmagten til dr. Banda, præsident for vores nye land, Malawi. Det var et fantastisk øjeblik. Ikke desto mindre syntes Chiume, som var ansvarlig for arrangementet, ikke, at der var plads til kvinderne og ministrenes koner i selve salen. Vi skulle sidde i et andet rum og høre ceremonien over højttalere. Orton havde hørt om det fra Chiume og fortalte mig det på vej til ceremonien.

“Nej, det synes jeg ikke er korrekt! Malawis kvinder har kæmpet så hårdt. Så længe mændene kæmpede alene, havde det ingen virkning. Da kvinderne sluttede sig til kampen, opnåede vi virkelig

noget, og nu hvor vi har vores frihed, vil I lukke os inde i et andet rum? Og hvad skal vi så lave der? Vi vil ikke høre ceremonien. Vi vil se den.”

“Jeg ved det ikke, Mama. De siger, der er alt for mange gæster”, sagde Orton, “Jeg advarer dig bare om, at du måske ikke kan komme ind i selve salen under ceremonien.”

Politiet stoppede mig, da vi nåede parlamentet.

“Jeg vil ind”, insisterede jeg.

“Nej, du skal derover” sagde de og sendte mig væk.

Indenfor fandt jeg fru Chipembere, fru Bwanausi, Roses mand, Edwin, og nogle få andre.

“Vil I finde jer i bare at sidde her?” spurgte jeg.

“Nej”, sagde de, “men vi blev tvunget herind.”

“Vi kan ikke blive her. Vi har kæmpet for denne dag. Vi skal med ind.”

“Ja, Vera, du kan kæmpe for os”, opfordrede de mig smilende.

Jeg gik direkte hen til politivagterne, som forsøgte at stoppe mig, men jeg pressede mig forbi dem:

“Lad mig være! Jeg har et ærinde her.”

Der var masser af pladser indenfor. Chipembere, som holdt meget af mig, så mig og kaldte på mig:

“Vera, kom og sid her. Hvorfor er kvinderne udenfor?”

Yatuta Chisiza stemte også i: “Ja, Vera kom så, kom så”.

De grinede og opmuntrede mig, bortset fra Chiume som stod for arrangementet, men hans kone var der selvfølgelig ikke.

“Ja, jeg kæmper. Vi vil ind. Hvem er alle de hvide kvinder, som er blevet inviteret? Har de kæmpet for at opleve denne dag?”

Jeg gik tilbage for at hente de andre. Til sidst fyldte vi hele den afdeling, hvor Kadzamira og de fine, hvide kvinder skulle have siddet, og de måtte flytte over sammen med parlamentsmedlemmerne. Alle ønskede mig til lykke, og ved havefesten bagefter kom Kadzamira hen til mig:

“Hvad er nu det for noget? Hvorfor ønsker alle dig til lykke, som om du var en lille helt?” spurgte hun.

“Jeg kæmpede for, at Malawis kvinder kunne komme ind i salen”, sagde jeg, “Det var meningen, vi skulle have siddet i et tilstødende rum.”

Kadzamira var ikke glad ved situationen, og det gjorde det kun værre, at jeg tog hendes plads senere på aftenen, da hertugen insisterede på at have mig til bords.

På trods af alle de personlige intriger og småjalousi var det svært ikke at lade sig overvælde af glæde og spænding. Vi havde vundet vores uafhængighed, og tiden var fuld af håb og stor glæde. Derfor fik vores yngste søn navnet Zengani, som betyder ‘fred’ eller ‘at bygge noget op’, men det skulle dr. Banda snart få odelagt.

Kapitel 4

REGERINGSKRISEN

Over årene op til uafhængigheden var spændingen mellem dr. Banda og de ledende ministre langsomt vokset, men alligevel havde Orton og hans kolleger stået sammen bag dr. Banda. For at stå så fast og samlet som muligt mod kolonimagten havde de givet ham det ubetingede lederskab af frihedsbevægelsen. Lige meget hvor tydeligt dr. Bandas diktatoriske tendenser viste sig, og hvor meget hans politik afveg fra ministrenes ideer for den nye nation, fik ingen interne konflikter lov til at forsinke uafhængigheden. Men efter uafhængigheden viste problemerne sig, og da dr. Banda kom tilbage efter OAU mødet i Cairo lige efter uafhængigheden, brød det løs.

Når dr. Banda kom tilbage fra sine rejser, skulle ministrene og deres koner altid møde op hjemme hos ham for at byde ham velkommen. Netop denne dag stod der som sædvanlig stole på verandaen, men der var kun stole til ministrene, ikke til deres koner. Vi blev lidt forvirrede, men så rejste Bwanausi, socialministeren, sig op, så hans kone kunne sidde ned. De andre ministre fulgte trop, og de måtte alle sammen stå op. Det var ganske enkelt et billigt trick for at ydmyge dem og få dem til at stå som skolebørn foran skolelæreren, da dr. Banda kom ind.

Han begyndte straks at sværte Chipembere og Chiume til. Han var meget vred, og han forsøgte endda at vende kvinderne mod vores egne mænd.

“Kvinder”, sagde han. “Hold øje med dem! Nogle af mine betroede ministre konspirerer med fremmede magter!”

Chiume var udenrigsminister, og han følte sig klart mere hjemme blandt de mange panafrikanske statsmænd på OAU mødet end dr. Banda. Dr. Banda må have følt sig overset og reagerede meget voldsomt. Udenrigspolitikken var et betydeligt stridspunkt mellem dr. Banda og ministrene, som var stærke modstandere af dr. Bandas samarbejde med apartheidstyret i Sydafrika og den portugisiske kolonimagt i nabolandet Moçambique. Dr. Banda beskyldte til gengæld de unge panafrikanske yderligtgående for at opbygge en kommunistisk sammensværgelse - specielt Chiume, som havde spillet en afgørende rolle i at sikre et tilsagn om betydelig bistand fra Kina, som dr. Banda havde afvist.

Dr. Bandas beskyldninger om sammensværgelser og hans ydmygelse af ministrene den aften pressede dem til at konfrontere ham, og de mødtes i hemmelighed for at beslutte, hvad de skulle gøre. Dr. Banda angreb åbenlyst deres autoritet, og for nylig havde han afskediget John Msonthi fra posten som transportminister. Msonthi blev senere genansat, men hans afskedigelse gjorde det klart for ministrene, at dr. Banda var lunefuld og uden at blinke ville ofre dem, der stod ham nærmest.

Afskedigelsen af Msonthi viste med al mulig tydelighed dr. Bandas personlige svagheder. Han ville have fuldstændig kontrol over magtapparatet, herunder parlamentet, og til valget havde han givet ministrene og andre medlemmer af parlamentet ordre til at undertrykke enhver modstand mod hans egne håndplukkede kandidater.

“Der skal snart være valg”, sagde dr. Banda, “og jeg vil selv vælge kandidaterne i hver eneste valgkreds. Hvis der er en modstander til min kandidat, skal I ordne vedkommende. I ved, hvad jeg mener. Jeg vil ikke have nogen modstand!”

Der var selvfølgelig kandidater, der stillede op for oppositionen, og i London, hvor jeg læste jura på det tidspunkt, hørte jeg, at der havde været voldelige sammenstød i nogle af valgkredsene. I Ortons valgkreds stillede en af NAC's stærke gamle ledere, T.D.T. Banda,

op som hans modkandidat, men Orton vandt uden den vold, som mange andre kandidater ikke holdt sig tilbage fra at bruge.

I de valgkredse, hvor modkandidater blev underkuet, var der ingen, der klagede, og dr. Banda slap godt fra det. Bortset fra et enkelt tilfælde.

I Nkhotakota var en fremstående kandidat for MCP stillet op. Den modkandidat, som havde udfordret ham, var blevet dræbt, og til slut stillede han op uden modkandidater i tråd med dr. Bandas ordrer. Folk i Nkhotakota er imidlertid meget stolte - nøjagtig som Tonga folket i Nkhata Bugten. De sendte en delegation direkte til dr. Banda og klagede:

“Hvad er det her for noget? Vi stillede selv en kandidat op, og han blev dræbt. Han blev slået ihjel, og MCP kandidaten havde en finger med i spillet.

Dr. Banda var vores huslæge, og han havde besøgt os flere gange. Orton og jeg var tæt på ham og kendte hans styrker og svagheder. Han var en meget stærk diktator, men han ville også have anseelse. Han higede efter anerkendelse og var hurtig til at tage æren for sine underordnedes succes. Han var lige så hurtig til at vaske sine hænder, når noget gik galt.

“Hvad?” sagde han til delegationen fra Nkhotakota, “Jeg ønsker ikke nogen form for vold. Jeg skal nok tage mig af det.”

Den kandidat, som havde fulgt hans ordrer, blev afskediget.

Men det var ikke kun dr. Bandas ledelsesstil, som ministrene reagerede imod. Udover udenrigspolitikken var de grundlæggende uenige i dr. Bandas politiske kurs på en række områder. For det første var ministrene uenige i dr. Bandas godkendelse af Skinnerkommissionens anbefalinger. Kommissionen var blevet nedsat før uafhængigheden for at undersøge forholdene for offentligt ansatte. Dr. Banda var utilbøjelig til at afrikonisere det offentlige og erstatte de hvide, offentligt ansatte efter uafhængigheden, som mange af ministrene ønskede. Efter anbefalingerne i Skinnerrapporten, blev det besluttet at forhøje de hvide, offentligt ansattes løn, mens de afrikanske offent-

ligt ansattes løn forblev uændret. De offentligt ansatte afrikanere var i oprør:

“Hvorfor skal vi have mindre? Vi køber ind på det samme marked. Vi går i de samme butikker. De hvide får allerede mange penge, og nu skal forskellen altså være endnu større?!”

Den nylige indførelse af en betaling på tre pennies på de offentlige hospitaler udgjorde et andet stridspunkt. Da jeg kom tilbage fra London for at deltage i festligholdelsen af uafhængigheden, faldt det sammen med League of Malawi Women's årlige tur rundt i landet, og Rose Chiwambo havde bedt mig tage med. Under turen modtog vi en masse klager fra kvinder i landsbyerne:

“Kvinderne har været vant til at føde hjemme i landsbyen. Så opfordrer I os til at tage på hospitalet, og når vi så gør det, svarer I igen med at indføre betaling!”

Tre pennies var ikke meget, men det kunne betyde alt for de fattige, og personalet på hospitalerne udnyttede situationen ved at kræve overbetaling eller afvise dem, der ikke kunne betale. Efter rundturen afleverede vi en liste til dr. Banda med historierne fra landsbyerne om kvinder uden penge, som var blevet overladt til at føde på vejen eller blev udskrevet fra hospitalet i kritisk tilstand.

Folk var i oprør, og ministrene og medlemmerne af parlamentet fornemmede en generel offentlig utilfredshed. Dr. Banda havde lanceret et selvhjælpsprogram og opmuntrede folk til at deltage i at bygge det nye Malawi op:

“Hvis I ønsker at udvikle landet, skal I ikke overlade det til regeringen alene. Vi arbejder alle hårdt, fordi Malawi er fattigt. Hvis I bygger skoler, vil regeringen sørge for lærerne. Hvis I bygger hospitaler og boliger til personalet, vil regeringen sørge for lægerne. Hvis I dyrker kål og tomater og laver en vej til markedet, vil regeringen bygge en bro, hvis der er brug for det.”

League of Malawi Women, Ungdomsforbundet, ministrene og medlemmerne af parlamentet havde arbejdet utrætteligt for programmet, og reaktionen var formidabel. Folk byggede, men hvor var

lægerne, lærerne og broerne? Folk følte, at regeringen ikke leverede sin del af aftalen, og folk klagede over, at tomaterne og kålen rådnede på markerne.

Mange medlemmer af parlamentet henvendte sig til ministrene med disse klager:

“Vi er ved at blive upopulære i vores egne valgkredse. I må tale med dr. Banda.”

Ministrene besluttede at tage alle klagerne op med dr. Banda, men ingen havde nogen sinde udfordret hans autoritet. Dr. Banda var hidsig og for meget voldsomt op, så alle, også ministrene, var bange for ham. De vidste, at det var et afgørende tidspunkt for alle og besluttede at stå sammen.

“Det, der skete med Msonthi, skal ikke gentage sig”, sagde Orton, “Hvis en bliver fyret, skal vi stå sammen.”

Orton, som var justitsminister, og Chipembere, som var uddannelsesminister, havde begge planer om at rejse udenlands. Chipembere skulle til en konference i Canada, og Orton var på vej til Storbritannien. Orton besluttede at aflyse turen, men Chipembere var nødt til at rejse:

“Jeg bliver nødt til at tage af sted, men jeg er med jer, lige meget hvad I beslutter – godt eller skidt. Vi gav hinanden et løfte. Kamuzus taktik er del og hersk, og hvis han smider så meget som en af os ud, trækker vi os alle sammen,” sagde Chipembere og tog af sted til Canada.

Ministrene fremlagde deres klagepunkter på regeringsmødet i august 1964:

“Hvor vover I!?” Udbød dr. Banda og begyndte at fremhæve enkeltpersoner:

“Du Chiume! Siden hvornår er du blevet min rådgiver!?”

Dr. Banda blev så chokeret over kritikken, at han tilbød at træde tilbage.

“Jeg træder tilbage og rejser tilbage til mit hjem i Storbritannien”, men de afviste hans afsked, og da mødet var slut, var han faldet til

ro og havde tilsyneladende taget klagerne over politikken til efterretning.

“Jeg vil tænke over det”, sagde dr. Banda.

Ministrene havde indtryk af, at mødet var endt venskabeligt, og at der var åbnet en diskussion om den omstridte politik. I mellemtiden tilkaldte dr. Banda andre centrale personer, som embedsmænd, formanden for parlamentet, provinsguvernørerne, og de ældre medlemmer af parlamentet og udspurgte dem om situationen.

“Er det sandt, at folk er imod min regering?” ville dr. Banda vide, og jeg tror, at han blev misledt.

“Nej, Ngwazi, ministrene konspirerer mod dig. De vil tage over”, fortalte de ham og skabte med vilje ballade mellem dr. Banda og ministrene for at udnytte situationen. Dr. Banda begyndte så at indgå nye alliancer og lovede folk ministerposter til gengæld for deres støtte. Han gav formanden for parlamentet til opgave at overbevise Rose Chiwambo, men Rose var meget tæt på Orton og Chipembere, og hun havde hørt folks klager under rundturen med League of Malawi Women.

“Nej, når folk som Chirwa, Chisiza og Chipembere påpeger problemer, som jeg har set med mine egne øjne, så er jeg med dem. Folk bliver undertrykt!” sagde Rose.

“Åh, nej Rose”, prøvede formanden for parlamentet, “lad os støtte Kamuzu Banda. Husk, det var ham, der udpegede dig.”

“Nej, jeg vil ikke støtte Banda. Jeg har mine principper.”

Dr. Banda bekymrede sig ikke en gang om at sende Rose en egentlig afskedigelse. På den næste samling i parlamentet blev hun klar over, at hun var blevet fyret, men før da var situationen blevet yderligere tilspidset.

Guvernør Glyn Jones og briterne støttede normalt dr. Banda, men Glyn Jones kaldte ministrene til møde og opfordrede dem til at udpege en leder, som kunne tage over, hvis dr. Banda trådte tilbage.

“Giv mig et navn, så jeg kan bekendtgøre en ny leder”, sagde han.

Ministrene blev enige om Orton som deres kandidat til ny premierminister.

“De siger, at jeg skal tage over”, kom han hjem og fortalte mig, “og jeg har sagt ja, men hvem skal meddele det? Jeg kan ikke bekendtgøre mig selv. Det ville være pinligt. Jeg tror, at de andre vil foreslå mig til Glyn Jones.”

Men der skete ingen ting. Landet var i en overgangsfase, og Glyn Jones var ved at blive utålmodig. Han bad ministrene om at fremlægge sagen skriftligt, så han kunne mægle mellem dem og dr. Banda. Chiume skrev et brev.

Desværre var brevet en stor fejltagelse. Chiume fremlagde alle mulige personlige angreb på dr. Banda i brevet, som intet havde at gøre med konflikten politiske substans, og det rystede både guvernøren og dr. Banda selv voldsomt. Afstanden blev endnu større, og mandag den 7. september indkaldte dr. Banda parlamentet til en ekstraordinær samling næste dag, hvor han afskedigede Orton, Bwanausi, Chiume og Rose Chiwambo fra deres poster under beskyldning om sammensværgelse. Yatuta Chisiza, som var indenrigsminister, og Chokani, som var arbejdsminister, trak sig den samme dag i sympati.

Den berømte samling i Parlamentet

Det var krig. Jeg havde ikke helt fattet situationens alvor og forventede en normal samling, så jeg tog naivt af sted for at sidde sammen med de andre ministres koner som sædvanlig. Dr. Banda tog ordet og indledte et ubarmhjertigt angreb:

“Der er ministre, som vil overtage min plads. De har planer om at slå mig ihjel”, påstod dr. Banda.

Det var kaotisk. Der var sat højtalere op uden for parlamentet, og der var indkaldt kernetilhængere af Banda, som råbte og protesterede.

Han tog kraftigt afstand fra ministrene, og det lykkedes ham at vende parlamentet og folk udenfor imod dem. Kadzamira råbte ad Orton, og selv Aleke Bandas kone vendte sig imod Orton og mig. Da vi noget rystede forlod parlamentsbygningen og kom ud til den råbende menneskemængde, holdt vi som sædvanlig hinanden i hånden:

“Der er de hånd i hånd”, sagde Alekes kone hånende.

Vi havde holdt hende og Alekes bryllup hjemme hos os, og de var nærmest som vores egne børn. Aleke plejede at kalde Orton ‘far’. Det var ødelæggende. I virkeligheden var Aleke under anklage for i disse afgørende dage at rapportere hemmeligt til dr. Banda og forråde Orton og de andre. Der havde været et afgørende ministermøde hjemme hos Chipembere i Mangochi, hvor Aleke ikke var blevet inviteret. Han var generalsekretær for MCP, og selvom han ikke var medlem af regeringen, var han en del af inderkredsen, og det havde såret ham dybt, at han var blevet holdt udenfor. Måske gav dr. Banda ham et godt tilbud. Under alle omstændigheder besluttede Aleke at følge dr. Banda.

Den første dag af “Den berømte samling i Parlamentet”, som den siden hen blev kaldt, var mere end nok for mig, og jeg besluttede ikke at deltage næste dag, da ministrene skulle svare.

Chipembere var i al hast kommet tilbage fra Canada og holdt en fremragende tale på andendagen.

“Det passer ikke, at vi vil vælte dr. Banda. Vi vil bare have bragt orden i tingene. Vi har kontakt med befolkningen, og det er os, der hører deres klager. Der er klager fra alle sider, og det er de problemer, vi vil tale om og bringe i orden.”

Chipembere fortalte parlamentet, at dr. Banda havde prøvet at få ham over på sin side, fra det øjeblik han landede i Chileka Lufthavn, men Chipembere var en mand af ære og holdt ord over for sine kolleger. Alle ministrene fremlagde deres sag godt, og stemningen skiftede til deres fordel. Folk klappede ad dem.

Til Ortons og de andres overraskelse holdt Msonthi, som var

blevet afskediget som transportminister, ikke med sine kolleger. De havde ventet hans støtte, og han havde deltaget i mødet i Mangochi, men i virkeligheden var han løbet tilbage til dr. Banda og havde sladret om de andre:

“Ministrene siger, at hvis du afskediger en, tager de alle deres afsked, og ifølge Chirwa må du opløse parlamentet, og så kan de gå tilbage til deres valgkredse og stille op som løsgængere.”

Og dr. Banda fristede ham:

“Du har lidt, da jeg afskedigede dig, Msonthi, men nu vil jeg passe på dig.”

Det var hårdt for Msonthi, da han blev afskediget første gang. Han var under voldsomt pres, og de andre tilgav hans svaghed.

Ministrene mødtes umiddelbart efter samlingen, og selvom de havde forsvaret sig godt mod dr. Bandas angreb, vidste de, at han ville af med dem, og de følte sig meget truede. Det var tydeligt, at dr. Banda var ved at slippe partiets frygtede stormtropper, Young Pioneers, løs på ministrene og deres støtter. Der var vold i luften, dygtigt organiseret af de solide MCP støtter, der stadig var loyale over for dr. Banda. Ministrene besluttede at vende tilbage og rådføre sig med deres valgkredse, og vi tog til Ortons landsby i nærheden af Nkatha Bugten.

Dr. Banda indkaldte alle landets distriktskommisærere til møde for at sikre sig, at han kunne regne med deres støtte. Tilfældigvis kendte vi distriktskommisæren i Nkatha Bugten rigtig godt, og efter mødet kom han og fortalte, at der var rygter om, at dr. Banda ville konfiskere mit pas, så jeg ikke kunne rejse tilbage til mine studier. Orton reagerede med det samme, og vi skyndte os til Zambia, hvorfra jeg fløj til London.

På vejen tog Orton via Blantyre for at hente nogle ting der hjemme. Vi havde pakket og var taget til Nkatha Bugten så hurtigt som muligt og havde glemt noget af børnenes tøj og Ortons jakkesæt. Da han kom til Blantyre, fandt han ud af, at de andre var i gang med at organisere et stort offentligt møde.

Marathon session of Parliament

Dr. BANDA WINS VOTE OF CONFIDENCE

Chip says why he resigned

Motion goes through without dissent

A VOTE of confidence in the policies of the Prime Minister, Dr. Banda, was carried without dissent on Wednesday evening after a non-stop marathon session of nearly 11 hours, the longest in the history of the Malawi Parliament.

The Prime Minister emphasised in a closing speech to the House that this was not a "crisis," but a "domestic affair that would be solved." He said he bore his ministers no ill will, and he believed them when they declared their loyalty.

Dr. Banda said he was not afraid of this debate, and that it must be finished. He wanted to find out if the people were tired of him, or whether they wanted his ministers instead. Everybody was able to express their views, and he wanted a decision, one way or the other.

Decision on Peking

On Red China, he said that this problem was poisoning international relationships and that 700 million people could not be ignored. This was an international matter and he would work through the United Nations.

He said the Chinese must ask him, saying: "Kamuzu, you must recognise us, we are a great people, an ancient people, we are 700 million in number. When they talk so, I will understand, but not the language of bribery. Not by dangling a nebulous \$5 million, before my eyes, not £18 million, or even £100 million."

He said he was not going to give way under duress. He would rather resign first, or be shot like President Olympio of Togo.

He said he would not scrap the Skinner report just like that. He was a Prime Minister with a spine. He had asked the British Government to prepare this report. He was going to Britain in November, and he could hardly face the British Chancellor if he had scrapped a report he had asked them to prepare.

The Prime Minister is holding a Press conference at 9 a.m. on Friday morning in Zomba.

(A report of Dr. Banda's opening speech appears on Page 7)

Mr. Masauko Chipembere took a seat on the back benches at the beginning of Wednesday morning's debate signifying his resignation as Minister of Education.

He said he had resigned because his colleagues had been sacked on insufficient grounds. He said: "I came back from Canada to find the Prime Minister believing anonymous letters."

He went on: "It would be an act of betrayal if I remained in the Government while my friends are branded as traitors." He said the President had denounced interested people in public, listening to only one

Forsiden af The Daily Times da regeringskrisen var på sit højeste i september 1964

The Daily Times

“Chirwa”, sagde Chipembere, “du må ikke tage tilbage til Nkatha Bugten. Lad os tale til folk og fortælle dem vores version af historien, så de ved, hvad der virkelig skete.”

Ministrene samlede mange mennesker, men så blev der ballade. Dr. Banda havde bragt unge ballademagere ind i lastbiler fra landsbyerne omkring Port Herald, som ingen ide havde om, hvad der skete, og givet dem besked på at sabotere mødet og tæve folk. Situationen var højspændt, og ministrene besluttede at opløse mødet. De ville ikke se uskyldige malawiere slå hinanden ihjel, og de ville ikke

bruge magt. Chiume, Chokani og Bwanausi flygtede til Zambia samme aften, og Rose, Chipembere, Chisiza og Orton besluttede at tage tilbage og søge ly, hvor de boede.

Samme aften ringede en gruppe højtplacerede embedsmænd, som generelt støttede ministrene, til Chipembere og advarede ham.

“Sig til ministrene, at de skal rejse i nat. Der er politi alle vegne, og de er sendt ud for at skade jer. I er nødt til at komme væk herfra nu!”

Efter mødet var Orton taget tilbage for at pakke færdig, men Chipembere kunne ikke få fat i ham, fordi vi lige var flyttet. Den indtrængende advarsel nåede aldrig Orton, men Gud ske lov besluttede han alligevel at rejse den nat.

Den brændende bil

Da han nåede færgen ved Thondwe, blev han stoppet af en politi-patrolje. Det var nøjagtig samme sted, hvor Dunduzu Chisiza, som havde gemt sig under vores seng de første dage af undtagelsestilstanden, døde i en mystisk trafikulykke, som rygterne ville vide, at dr. Banda stod bag. Politiet så blot ind i Ortons bil og gav chaufføren besked på at fortsætte.

Lidt længere fremme var der fældet et stort træ, som blokerede vejen fuldstændigt. Chaufføren begyndte at bakke, og pludselig var der folk alle vegne. De havde fældet et træ på Zarewa vejen for at fange Orton, men hans livvagt, John Chirwa, havde ændret ruten. Det her træ var faktisk tiltænkt Chipembere. De kørte begge i en grå Mercedes, så da de så bilen, stormede en gruppe Young Pioneers, som havde ventet i mørket, frem:

“Chipembere!!” Råbte de. “Du skal dø i nat. Du vil ikke se morgendagen!”

Men Chipembere var blevet forsinket i Blantyre, og nu var Orton i alvorlige problemer. Alle ministrene havde deres egne nummerpla-

der, og Pionererne opdagede hurtigt, at de havde fanget en anden stor fisk.

“Det er Chirwa! Det er Chirwa! Lad os gøre det af med ham i stedet for!”, råbte de.

Ortons livvagt havde været i Sydafrika, og jeg tror, at han havde set lidt af hvert der, for han var usædvanlig god til sit arbejde. Han reagerede meget hurtigt, gav chaufføren besked på at bakke og bremse op og råbte til Orton:

“Se at komme ud af bilen på denne side. Vi går ud på den anden side!”

Det var mørkt, og Orton hoppede ud uden at blive opdaget. Det lykkedes for John og chaufføren at aflede Pionererne ved at løbe i den modsatte retning, mens de råbte:

“Der er han! Der er han!” og Pionererne fulgte efter dem.

Orton gemte sig hurtigt i en grøft. John og chaufføren løb, så langt de kunne. Orton så dem aldrig mere.

Pionererne kom skuffede tilbage mod bilen.

“Hvor er han? Hvor er han?”

Fra sit gemmested i mørket kunne Orton høre lederens desperate råb:

“Åh, hvad skal jeg sige til Banda? Jeg fik besked på at bringe ham Chirwa og Chipemberes hoveder, og hvor er han nu?!”

Gud ske lov kunne de ikke finde ham. I stedet for ødelagde de bilen. De stjal alt vores tøj i bagagerummet, lagde græs under bilen, satte ild til og forlod stedet. Lidt længere nede ad vejen så politiet passivt til. De var der bare for at fjerne ligene. Orton begyndte at gå og for vild.

Kort efter kom nyheden om, at Ortons bil var brændt, og at han var blevet slået ihjel. Jeg var kommet til Storbritannien og boede hos et meget sødt, ældre skotsk ægtepar, pastor Forest og hans kone Betty, som Orton kendte godt og havde holdt jul med, mens han læste. Aviserne plejede at ligge på morgenbordet, men den dag var der ingen

avisen, og det slog mig, at der var noget galt. Så kom deres ældste søn stormende ind:

“Har du set de frygtelige nyheder fra Nyasaland?”

“Hvad for noget?” Jeg ville vide, hvad der var sket, men forældrene så alvorligt på ham.

“Nåh nej, ikke noget, jeg forløb mig”, mumlede han.

Vi spiste morgenmad, men mens jeg hjalp pastor Forest med at vaske op, kaldte fru Forest på mig.

“Jeg skal lige være færdig her”, sagde jeg.

“Nej, søde Vera, kom nu.”

Hun fik mig ned at sidde, og så knælede hun som en afrikaner, tog min hånd og sagde:

“Vera, jeg er ked af det...”, og før hun kunne tale færdig, spurgte jeg:

“Er min mand død?”

“Nej, han er ikke død.”

“Men hvad er der da sket?”

“De siger, at Bandas folk har brændt hans bil.”

“Åh, min Gud, han er død!”

“Nej, Vera, vær sød at tage det roligt, måske er det bare bilen.”

“Nej, han må have været i den. Åh min Gud, han er død.”

Vi ringede med det samme til nogle af Ortons gode venner i London, men de vidste heller ikke, om Orton havde overlevet og ville prøve at finde ud af noget fra guvernøren. De ringede til Glyn Jones, og han bekræftede historien om bilen, men han havde også hørt, at nogle havde set Orton gå om bord i en båd et eller andet sted ved søen og lovede at ringe tilbage, så snart han vidste, hvad der var sket.

De følgende dage var pinefulde, men folk var meget søde til at støtte mig. Professor Kitton på det juridiske fakultet og hr. Holland, som var meget gode venner med Orton, sørgede for, at jeg kunne starte næste semester ugen efter, selvom min økonomiske situation pludselig var meget usikker.

Orton var gået hele natten og var kommet til et eller andet sted i nærheden af Mount Mulanje, hvor han lagde sig til at sove i vej-siden. Om morgenen havde han bedt en mand på cykel om at give en besked til min onkel og Roses mand, Edwin Chiwambo, som var distriktskommisær i Chiradzulu, som lå i nærheden.

“Jeg er her, jeg er meget træt. Kan I komme og hente mig?” skrev Orton, og Edwin skyndte sig at hente ham.

Det var meget farligt for Rose og Edwin at give Orton husly, og det lykkedes ham at flytte til et gemmested hos David Rubadiris mor i en lille landsby på den anden side af Blantyre. Ortons gamle ven, David Rubadiri, hvis kone jeg havde delt celle med i Salisbury under undtagelsestilstanden, var nu FN ambassadør for Malawi i New York. Han var trådt tilbage i sympati med ministrene og i væmmelse over at have måttet stemme for dr. Bandas pro sydafrikanske linje i FN's generalforsamling. Hans gamle mor skjulte Orton, og snart fandt Chipembere og Chisiza ham og tog ham med til Chipembere tilflugtssted i Mangotchi. Fra Mangotchi gemte han sig på en færges og kom endelig til Nkatha Bugten. Her var han hjemme, og her kunne ingen skade ham. De var allerede begyndt at sørge over hans død og var meget glade for at se ham igen i live. Endelig fik guvernøren også besked og ringede for at fortælle os, at Orton var i sikkerhed.

Et forvæderisk angreb i State House

Dr. Banda henvendte sig til guvernør Glyn Jones:

“Det går skidt. Jeg ville meget gerne have, at Orton Chirwa kom her, så vi kan drøfte tingene og finde ud af, hvad vi skal gøre. Det er en skidt situation for landet.”

Glyn Jones havde stadig tillid til dr. Banda og sendte en besked per radio til distriktskommisæren i Nkatha Bugten, som blev bragt videre til Ortons landsby. Orton indkaldte den lokale MCP komite.

”Hør her - jeg blev næsten slået ihjel, og nu vil guvernøren have, at jeg mødes med Banda, og jeg ved ikke hvorfor. Hvad skal jeg gøre?”

”Du kan ikke sige nej, når du ikke ved, hvad Banda vil tale med dig om. Du må hellere tage af sted og ordne sagerne”, argumenterede de.

”Men måske bliver jeg slået ihjel”, sagde Orton.

”Der er en risiko, men vi må vide, hvad dr. Banda og guvernøren har tænkt sig.”

”Okay, jeg er ikke bange”, og han tog af sted med et klart mandat fra sit bagland.

Han boede i Glyn Jones' private residens.

”Banda er meget utilfreds med situationen”, fortalte Glyn Jones ham, ”Det er skidt for landet. Han vil tale med dig, og jeg er helt enig i, at I bør mødes.”

”Men jeg er bange for, at dr. Banda kan have onde hensigter med at kalde mig til møde her”, sagde Orton.” Jeg undslap med nød og næppe i Thondwe. De ville slå mig ihjel.”

”Nej, nej” forsikrede Glyn Jones ham, ”Banda er OK nu. Han er meget undskyldende.”

Orton indvilgede i et møde næste morgen. Han havde følgeskab af en højtstående europæisk embedsmand, Peter Hewings, men da de nåede til porten ved dr. Bandas residens, begyndte vagterne at gøre knuder.

”Hvor vover du at komme her? Du skal få bank, skal du. Åbn døren! Åbn døren!” råbte de, mens de bankede på bilen.

Orton og Hewings tog tilbage. Glyn Jones ringede til dr. Banda:

”Hvad er nu det for noget? Du vil mødes med Orton Chirwa, og så kan du ikke engang styre dine egne livvagter!”

”Åh, det beklager jeg meget”, undskyldte dr. Banda, ”Det vidste jeg ikke. De må have handlet på egen hånd. Det vil ikke ske igen.”

Næste dag tog de af sted igen. Der var ingen ved porten, og de gik ind i huset. Så kom dr. Banda. Sådan var han. Han modtog aldrig gæster. De endte altid med at modtage ham i hans eget hus.

”Hr. Chirwa”, begyndte dr. Banda, ”Jeg har talt med guvernøren, for situationen er meget dårlig for vores land. Jeg har bedt dig komme, så vi kan diskutere problemet.”

”Det er udmærket. Situationen er unægtelig dårlig, og det kan blive værre endnu”, gav Orton ham ret. ”De andre er rejst, men Chipembere og Chisiza er stadig i landet. Jeg synes, at vi skal have dem med i vores drøftelser.”

Men det afslog præsidenten:

”Nej, jeg vil ikke tale med Chipembere og Chisiza!”

”Det drejer sig ikke kun om, at du og jeg drøfter situationen. Det angår os alle, og eftersom de stadig er her, bør vi alle mødes”, insisterede Orton.

Lederen blev vred.

”Hvem tror I, I er? Jeres slags! Lige meget hvor du rejser hen, skal jeg nok fange dig. Du tror sikkert, at jeg er gammel og snart dør, men jeg kan forsikre dig, I vil alle sammen være færdige før jeg!”

”Udmærket, jeg vil ikke diskutere med dig på den måde. Det er ikke et skænderi mellem dig og mig. Det angår os alle”, sagde Orton og gik.

Så snart han åbnede døren, var vagterne over ham. En tyk mand, som han kendte udmærket fra Malawis Ungdomsforbund, og som nu var leder af Young Pioneers, slog Orton meget hårdt. Han faldt omkuld, og de begyndte at sparke ham. Hewings prøvede at stoppe dem, men der var for mange. Orton så op fra gulvet, og så dr. Banda kigge gennem døren. Han hørte ham grine. Så kom Kadzamira:

”Hold så op! I slår Chirwa ihjel!” råbte hun. ”Det er ham, der har gjort jer til, hvad I er. Hold så op!”

Og de holdt op. Efter det var Orton evigt taknemmelig over for Kadzamira. Hver gang nogen beklagede sig over hende, forsvarede han hende:

”Den kvinde reddede mit liv”, sagde han altid.

Det lykkedes Hewings at få fat i ham og bære ham ud til bilen og køre tilbage til guvernørens hus. De var bange for, at tingene ville

komme ud af kontrol, hvis det slap ud til folk, at Orton var blevet tævet. Heldigvis var Lady Glyn Jones sygeplejerske, og hun behandlede Ortons sår. Hans tøj var flået i stykker, og han var i en elendig forfatning.

”Jeg sagde jo, at Banda havde onde hensigter. Jeg sagde det jo”, klagede Orton til den chokerede guvernør.

”Jeg vidste ingenting. Han er farlig”, sagde Glyn Jones og ønskede at trække sig tilbage på stedet.

Han gav Orton en personlig livvagt og sendte ham hjem til Nkhata Bugten.

”Når folk påstår, at jeg ønskede at overtage magten”, sagde Orton senere,” så skulle de vide, at jeg havde muligheden den dag. Hele hæren var klar til at eskortere og beskytte mig mod Young Pioneers. Folk vrøvler. Hvis jeg havde ønsket at vælte Banda og overtage regeringen, så kunne jeg have gjort det den dag. Men det gjorde jeg ikke.”

Få dage senere blev høvding Timbiri af Nkhata Bugten myrdet i Zomba. Dr. Banda havde sendt bud efter høvdingen, fordi han ville have Timbiri til at hjælpe sig med at komme af med Orton. Det forlyder, at han tilbød Timbiri en høj stilling som indfødt embedsmand i hans område til gengæld for mordet, men han vidste ikke, at Timbiri og Orton var nære slægtninge.

”Orton er min fætter”, afslog Timbiri tilbuddet”. Det kan jeg ikke!”

Da Timbiri blev bragt tilbage efter mødet med lederen, kørte de ham ikke hele vejen til hans hotel. Banda havde givet ordre til at efterlade ham et sted på vejen, så han måtte gå tilbage til Hotel Manda i Zomba. Det var mørkt, og ingen ved, hvad der skete med høvding Timbiri. Han blev fundet død næste morgen.

Politiet hævdede, at de havde fældende beviser for, at Orton var involveret. Rygtet spredtes, at Orton havde slået høvdingen ihjel, og ved begravelsen beordrede dr. Banda min onkel Edwin Chiwambo til at deltage som embedsmand og erklære, at Orton havde

slået Timbiri ihjel. Familien troede ikke på det. De vidste, at Orton var langt fra gerningsstedet, men hvis de havde troet på rygtet, var Orton, vores børn og hele familien blevet slået ihjel. Jorden brændte under Orton, og til sidst tog han til Tanzania – uden børnene.

Kapitel 5

EKSIL

”Hvorfor er mine fødder så hævede?” klagede Nkhondo.

Børnene var stadigvæk hos Ortons forældre. De var med nød og næppe undsluppet Young Pioneers, da de kom for at udrudere den landsby, hvor Orton var født. Familien var blevet advaret og gemte sig ved en flod i nærheden. Pionererne fandt huset tomt, og i deres frustration brændte de alting ned. Familien flygtede til min mors landsby i Ngoniland. Ngonierne er fantastiske mennesker, og de greb deres spyd, da Young Pioneers kom efter vores børn, men Pionererne tilkaldte politiet, og hele landsbyen blev arresteret. Min mors to yngre brødre var tilbageholdt i næsten et år, men vores børn slap væk for næsen af Young Pioneers.

De var på flugt, og det var hårdt for de to små drenge. Zengani var stadig lille og blev selvfølgelig båret, men Nkhondo måtte selv gå. Han var udmattet og kunne ikke forstå, hvad der foregik. Nyamazao og de andre forklarede ham, at Kamuzu Banda havde jaget os væk. Man skal huske, at dr. Banda havde navngivet Nkhondo, og hans fulde navn var Nkhondo Kamuzu Chirwa.

’Jeg er ikke længere Kamuzu! Ikke mere Kamuzu! Kun Nkhondo. Det er nok. Ikke mere Kamuzu!’ græd han. Han var kun tre år gammel.

Jeg sad fast i England, og Orton var lige ankommet til Dar es Salaam. Vi havde efterladt Nyamazao hos hendes tante, Miriam, men pludselig fik Orton at vide, at Miriam var dukket op i Lusaka - uden Nyamazao. Orton blev meget nervøs og besluttede at skynde

sig tilbage til Malawi for at få børnene ud. Han sendte mig et telegram: ”Tager tilbage efter børnene. Vil hellere dø sammen med dem.” Det gjorde mig selvfølgelig meget bekymret. I to uger ventede jeg spændt. Mine venner prøvede at muntre mig op og tage mig med i biografen, men jeg kunne ingen ting. ”Hvad nytter det, hvis de dør alle sammen, og jeg er alene tilbage her”, sagde jeg. Jeg var syg af bekymring. Tanzanias præsident, Julius Nyerere, var meget velvilligt stemt over for ministrene, og de af dem der kom til Tanzania, fik flygtningestatus med det samme, et hus og en mindre ydelse. Nyerere gav også Orton en Land Rover, så han kunne køre tilbage over grænsen og hente børnene. De sneg sig over grænsen til Malawi, og Ortons bror, Duff Chirwa, fik fat i en cykel og cyklede hele vejen til Mzimba Distriktet, hvor alle børnene, også Nyamazao, gemte sig. Orton havde givet Duff nogle penge og besked om, hvordan han skulle købe falske identitetspapirer til børnene. Han fandt børnene og sendte dem af sted til grænsen til Tanzania, hvor Orton ventede. Ortons niece, Nyamanda, tog med børnene fra Mzimba, og Pionererne generede hende hele vejen.

”Hvorfor rejser du med alle de børn? Prøver du at løbe væk fra et eller andet, lillesøster?” udspurgte de hende.

”Nej, nej, jeg skal bare på familiebesøg”, insisterede hun, og de lod hende passere. Endelig nåede børnene grænsen og blev genforenet med Orton. Han sendte mig endnu et telegram fra Dar Es Salaam.

”Nyamazao og kompagni er landet i sikkerhed”, stod der, og jeg begyndte at spise igen. Min vejleder på universitetet i London, University College of London, var meget venlig, og det lykkedes hende at skaffe mig penge, så jeg kunne rejse tilbage og se familien i ferien 1965.

Det var en rigtig skidt situation. For første gang i vores liv havde vi virkelig problemer. Understøttelsen til flygtninge var blevet skåret ned, og Orton var nødt til at købe bønner, sukker og salt på klods i de små arabiske butikker i byen. Det var et hårdt liv. Vi havde dår-

ligt nok til dagen og vejen, og jeg kunne se, at mine børn var blevet meget tynde – specielt Nkhondo og Zengani. Men jeg måtte rejse tilbage og gøre mine studier færdig.

Jeg gik op til min advokateksamen og mine sidste universitetseksamener på det juridiske fakultet i maj 1966 og bestod begge dele. Det var det lykkelige højdepunkt i de svære år. Jeg kæmpede så hårdt for at få min juraeksamen med udmærkelse, så jeg kunne gøre min mastergrad færdig på kun et år. Jeg tog også eksamen i international ret og fik min mastergrad i 1967. Jeg klarede det på trods af den ekstreme situation, vi var havnet i, og blev den første kvindelige advokat i det sydlige Afrika.

Men hvordan skulle jeg skaffe penge til at rejse tilbage? Jeg havde midlertidige jobs og var postsorterer, men det var ikke nok til flybilletten til Dar es Salaam. Så kom en god veninde, Margaret Benoit, mig til hjælp og købte billetten. Endelig var familien genforenet.

Wondergirl

Jeg ankom til Dar es Salaam en fredag, og næste mandag begyndte jeg som anklager hos statsadvokaten. Orton havde allerede aftalt, at jeg skulle have jobbet, som jeg var meget glad for at sige ja til. Han havde også selv fundet arbejde som vicekommissær i Jordkontoret, men lønnen var ret lav, og vi kæmpede stadig for at få pengene til at slå til.

Lønnen var lav, men jeg blev berømt. Tanzanias regering gjorde mig til rollemodel, fordi jeg var en gift kvinde og mor til fem, som havde en enestående karriere i en mandeverden. Jeg var ofte i radioen og i blade som personificeringen af fremskridtet for afrikanske kvinder, og jeg fik tilbudt arbejde og bestyrelsesposter af mange af Tanzanias kvindeorganisationer. Det sydafrikanske blad 'Drum' lavede en artikel om mig: På det ene billede lavede jeg mad med børnene, mens jeg på det næste var forvandlet til en superhelt i rets-

salen med kappe, paryk og det hele. Artiklens overskrift var 'Wondergirl', og det morede Orton sig meget over. Efter den artikel blev det hans foretrukne kælenavn til mig.

Statsadvokaten var tilfreds med mit arbejde og udnævnte mig til juridisk rådgiver for regeringens centrale medlemmer. Det var en usædvanligt betroet stilling at give til en kvinde og en udlænding, og jeg fik kendskab til mange statshemmeligheder, som jeg ikke en gang kunne fortælle til Orton. Jeg vandt de fleste af mine sager, fordi jeg arbejdede hårdt og forberedte mig godt til domsforhandlingerne. Det var de tanzaniske forsvarsadvokater ikke vant til. De mødtes tit med deres klienter samme dag, som de skulle i retten, og de var ikke ordentligt forberedt. Dommerne var britiske, og de var meget strikse vedrørende beviser og procedure. Det var jeg god til, men forsvarret fumlede i det, og som oftest klarede de det ikke. På et møde for jurister holdt næstformanden, hr. Kawave, en tale og roste mit arbejde.

"Vi er meget stolte af Dem, fru Chirwa", sagde han. "Hun kender loven, og hun kender sit job."

Jeg var meget stolt - kvinde, flygtning og udlænding - og jeg fik ros af næstformanden. Alt i alt var de første få år i Tanzania meget givende for mig rent fagligt, men familien kæmpede. Det var præsident Nyereres udtrykkelige politik, at flygtninge skulle behandles som tanzaniske borgere, og at vores rettigheder skulle beskyttes. Men flygtninge bliver altid diskrimineret, og vi var ingen undtagelse. Orton og jeg klarede os rigtig godt på arbejdet, men børnene havde masser af problemer i skolen. De blev kaldt 'akimbisi', et meget nedsettende ord for flygtning, og hver gang de skulle til eksamen eller skifte skole, blev de sat i bås som flygtninge efter de indfødte tanzaniere.

Nyamazao var heldig. Hun klarede sig så godt, at hendes britiske skoleinspektør tog sig særligt af hende og hjalp os med at finde en god skole, mens jeg stadig læste jura i London. Virginia var ikke så heldig, og til sidst måtte Orton skrive til en af vores venner og slægtninge, som var undervisningsminister i Zambia, og bede ham hjælpe

os med hendes uddannelse. Han fandt hende en rimelig kostskole uden for Lusaka, hvor vi så måtte sende hende hen.

Fumbani havde det allerværst. Dørene var lukkede, og tanzanierne påstod, at alle skolerne var fuldt optagede. I over to år forsøgte Orton at undervise ham derhjemme, men det var svært for en ung dreng ikke at gå i skole. Nkhondo og Zengani kom også snart i skolealderen, og vi vidste ikke, hvor vi kunne få hjælp.

Men vi var heldige. Lederen af Det Østafrikanske Fællesskab havde hørt om mit arbejde. Det Østafrikanske Fællesskab havde kontorer i de tre medlemsstater - Kenya, Uganda og Tanzania - og de søgte en ny juridisk rådgiver. De skrev til statsadvokaten og tilbød mig et job. Det vidste jeg imidlertid ikke noget om. Jeg løb tilfældigt ind i en ung advokat, som arbejdede for Fællesskabet, og som jeg havde hjulpet i retten.

”Åh, fru Chirwa, det er dejligt at høre, at vi skal arbejde sammen i Fællesskabet”, sagde han.

”Fællesskabet?” Jeg var helt forvirret. ”Jeg har ikke søgt noget job hos Fællesskabet...”

”Nej, nej, Rådet har skrevet til statsadvokaten. Har du ikke set brevet?”

Det havde jeg ikke, og jeg gik direkte til statsadvokaten.

”Jeg har hørt, at De har et brev til mig fra Det Østafrikanske Fællesskab”, sagde jeg.

”Nåh ja, det har jeg faktisk”, sagde han. ”Vil du gerne have det?”

”Selvfølgelig vil jeg gerne have det! Det er mit brev.”

Han gav mig det, og det var faktisk et tilbud om stillingen som juridisk rådgiver ved Fællesskabet.

”Meget muligt, men vi kan ikke tillade os at miste dig her på kontoret”, sagde han, ”og du vil sikkert blive sendt til Arusha. Det vil hr. Chirwa nok ikke bryde sig om. Du skulle snarere være taknemmelig over, at vi har givet dig sådan et godt job her.”

Jeg havde altid betragtet ham som et ordentligt menneske og blev noget overrasket over at se denne side hos ham.

Advokat Vera Chirwa da hun fik sin bestilling i 1966

Privatfoto Vera Chirwa

”Det er et personligt anliggende mellem min mand og mig. Hvor jeg skal arbejde, er noget vi bestemmer”, sagde jeg - og marcherede ud.

Orton var lykkelig. Vi kæmpede med skolepengene og ville sende Nyamazao til Indien for at gøre hendes skole færdig. Lønnen ved Fællesskabet var tre gange så høj som det, jeg fik som anklager. Jeg tog jobbet. Statsadvokatens opførsel betød, at jeg ikke var i tvivl, men jeg så på flere måder frem til forandringen. Lige meget hvor erfaren jeg blev som anklager, blev jeg ved med at have det forfærdeligt, når jeg vandt sager, som endte med en dødsdom. Jeg brød mig ikke om at være med til at sende folk i galgen, så jeg så frem til at komme ud af bøddelens skygge. Jeg begyndte i 1973 og arbejdede i Dar es Salaam de næste tre år.

Kød til krokodillerne

I 1974 døde min yngre bror Wishart Chirwa ved en trafikulykke i Zambia, hvor han boede. Jeg tog med til begravelsen og mødte min familie for første gang i ti år. Min far og min søster, Chris, kom fra Malawi. Det vrimlede med malawiske agenter ved begravelsen. De blandede sig med de sørgende for at lure på mig og min familie. Min far og jeg turde dårligt mødes, men vi skulle jo udveksle kondolencer. Han blev natten over hjemme hos min bror, og der mødte jeg ham. Chris og vores far blev arresteret og forhørt med det samme, efter at de var kommet tilbage til Malawi.

”Du tog af sted for at konspirere med din datter”, sagde de til min far.

”Du samarbejde med disse oprørere.”

”For mig er de ikke oprørere”, sagde min far roligt. Han var en meget myndig mand. ”De er mit kød og blod. Vera er min datter og Orton er min søn. Hvis de var her lige nu, ville jeg ikke tøve med at have dem som mine gæster.”

”Vi giver besked til Kamuzu”, truede de ham. ”Du vil ikke leve natten over.”

”Giv I bare besked. Bare fortæl ham det”, sagde min far.

De tilbageholdt ham i tre måneder.

Chris blev løsladt kort efter anholdelsen. Det var så åbenbart, at hun ikke var politiker, men de truede hende alligevel. Hele familien led. Mine nære slægtninge kunne ikke få arbejde, og de fik ikke lov at komme på de gode skoler og universiteter. Det var sørgeligt.

Men hele landet led. Dr. Banda og hans regering skabte et terrorregime i Malawi, og man behandlede alle dissidenter, kritikere og folk med indflydelse, som kom dem i vejen, skånselsløst.

Det var et gennemgående tema i lederens taler, at hans fjender ville ende som ’kød til krokodillerne’. Vi hørte, at medlemmer af parlamentet havde grinet hysterisk, når han i 1973 fyrede vittigheder af i parlamentet og henviste til tidligere fjender med den berygtede metafor. Det værste var selvfølgelig, at hans grusomme vittigheder formentlig var baseret på den bogstavelige sandhed. Der var rygter om folk, som forsvandt og blev ført til hemmelige lejre, hvor de blev tortureret og kastet ud til krokodillerne i Shire floden.

Flygtninge krydsede grænserne i store grupper, og Orton blev ofte tilkaldt for at checke og sige god for malawiere, der søgte politisk asyl i Tanzania. Der var mange hemmelige agenter blandt dem, og Tanzanias regering ville gerne have Ortons mening om sandsynligheden af deres historier.

Sent i 1960’erne, kort efter at jeg var kommet tilbage fra London, havde Orton dannet en eksilbevægelse. Den hed Malawian Freedom Movement, MAFREMO. Vi følte behov for at organisere dem, der var i eksil, og koordinere vores anstrengelser for at vælte dr. Banda og gøre Malawi til et flerpartidemokrati. Vi rådførte os med malawierne i Tanzania, men vi måtte gøre det ganske diskret. Af frygt for gengældelse fra deres hjemlande tillod Tanzanias regering ikke udlændinge at danne politiske bevægelser, så MAFREMO var nødt til at være en undergrundsbevægelse.

Vi indkaldte til den første generalforsamling på et hotel i Dar es Salaam, og der kom mange mennesker, men nogle af vores nære og betroede venner dukkede ikke op. Det kom som en overraskelse for os, at mange af dem allerede var medlemmer af en anden eksilorganisation, the Socialist League of Malawi (Malawis Socialistiske Liga, LESOMA), dannet af Attati Mpakati i Moçambique med en klar militant og socialistisk tilgang til kampen mod dr. Banda.

Det viste sig, at en af vores bedste venner i Tanzania, min kusines mand, som Orton havde inviteret til at blive generalsekretær i MAFREMO - allerede var generalsekretær i LESOMA. Orton var meget forvirret.

”Hvorfor har du ikke fortalt os noget? Vi kunne have slået os sammen. Hvorfor skulle vi kaste os over dannelsen af MAFREMO, hvis du allerede var involveret i en anden organisation? Vi bør samarbejde!”

Men de var meget undvigende og ville kun fokusere på unge mennesker. De prøvede endda at forlede Nyamazao uden at fortælle os det, men hun afslog. Nogle af vores andre venner begyndte også at opføre sig underligt, og vi følte, at de ikke var oprigtige over for os. De var også ledende medlemmer af LESOMA.

Vi dannede MAFREMO alligevel. Orton blev valgt til formand, og jeg blev enstemmigt valgt til kasserer. Folk var sikre på, at en kvinde var den rette til at tage sig af økonomien. Vi gik i gang med arbejdet, og bevægelsen blev meget populær. Vi skrev til andre malawiere i eksil, holdt møder og kongresser og forsøgte at koordinere den politiske kamp mod dr. Banda.

Vores børns velfærd og uddannelse var fortsat en svær kamp. Der var betydeligt bedre muligheder for at få dem på gode skoler i Zambia uden alle disse problemer, og Orton og jeg tog en vanskelig beslutning. Jeg søgte job som lektor i jura ved University of Zambia. Som den første kvinde fik jeg tilbudt et professorat i jura på et universitet i det sydlige Afrika, og vi besluttede, at jeg skulle tage de to mindste drenge med til Lusaka. Orton havde startet et privat advo-

katkontor i Dar es Salaam og ville gerne blive der – i hvert fald et par år – så i 1977 flyttede jeg igen.

Kapitel 6

I DAG HAR VI DIG

“I dag har vi dig ”

Vi var kørt alt for længe og alt for langt fra alfarvej ind og ud ad smalle, mudrede spor i mørket. Midt på vejen foran os stod der en bil, og vores chauffør dyttede den ene gang efter den anden.

”Måske er han bare gået ud for at tisse i bushen”, tænkte jeg, men vores chauffør stod ud.

”Jeg går ud for at se, hvorfor han er stoppet her midt på vejen”, sagde han.

Pludselig blev døren til højre for mig åbnet, og lyset fra lommelygter ramte vores øjne. En eller anden rakte ind over mig og slog Orton lige i ansigtet.

“Hvorfor slår du mig”, råbte Orton, og manden svarede:

“Sådan, i dag har vi dig!”

Dørene blev flået op, og de kom frem alle vegne fra i bevoksningsen, klædt i kamuflage uniformer ligesom soldater. Før jeg kunne gøre noget som helst, var de over mig.

Når jeg går til møde, er jeg altid velklædt. Den aften havde jeg hat på, mine guldørenringe med turkiser og en halskæde til, nogle dyre guldarmringe, mit ur osv. Jeg ved ikke, hvad der skete med Orton og vores søn Fumbani, men de, der nu var over det hele, gjorde i hvert fald, hvad de kunne for at stjæle alt af værdi fra mig. Min halskæde, mit ur, min hat, selv mine sko, men selv om de hev og sled, kunne de ikke få mine armringer af. Jeg blev hevet ud og smidt på jorden med hovedet under bilen.

En af dem sparkede mig i maven, så jeg blødte og tissede i buk-

serne. Alt var kaos, og jeg kunne ikke høre, hvad de sagde. De skubbede mig og gav mig håndjern på, lagde mine ben i lænker og bandt et eller andet stramt gummibånd for øjnene af mig og smed mig ind i en anden bil..

“Det gør ondt. Det er for stramt. Tag det af”, sagde jeg, “hvad kan jeg se midt om natten?”, men de lod det bare være:

“Hvis du ser noget, slår vi dig ihjel!”

Det var juleaften 1981. Hvem var de?

I slutningen af 1981 var jeg blevet ret syg, og jeg besluttede omsider at tage til Skotland til en grundig lægeundersøgelse. Det viste sig, at jeg havde et alvorligt problem med skjoldbruskkirtelen, og da jeg tog tilbage til Lusaka, var det så slemt, at jeg måtte tage tilbage til Orton i Dar es Salaam i en måned for at komme mig.

Mens jeg var i Skotland, havde MAFREMO holdt en kongres i Mbeya, tæt ved grænsen mellem Tanzania og Malawi. Der kom deltagere fra mange lande - USA, Storbritannien, Zambia osv. Alle var medlemmer af MAFREMO og flygtninge fra Bandaregimet. Der var endda delegerede fra Malawi, så MAFREMO var altså også en undergrundsbevægelse i selve Malawi. Det var en stor succes, og de besluttede, at Orton skulle holde endnu et møde i Zambia tæt på grænsen til Malawi, så de kunne møde flere medlemmer fra Malawi. Efter en måned i Dar es Salaam var jeg klar til at tage tilbage til universitetet, og da Orton var på vej til mødet, besluttede vi at følges ad, og vi tog også Fumbani, med. Men det var et problem at skaffe transport. Det var jul, og alting var optaget. Alle fly, tog og selv de gode busser var fulde: nu siger folk, at det var et dårligt tegn. Så da vi var sent på den, måtte vi tage en almindelig bus, og vi var undervejs i en uge. Bussen brød hele tiden sammen, og vi måtte vente på, at den blev repareret. Nogle gange endte vi endda med selv at skubbe den. Det var forfærdeligt.

Da vi endelig kom til Lusaka, var der kun to-tre dage, til Orton skulle møde i landsretten, og vi skyndte os direkte til grænsebyen

Chipata, hvor mødet skulle holdes. Vores datter, Virginia, boede i Chipata. Hun havde inviteret os til jul året før, men jeg var ikke kommet, fordi jeg var syg. Nu havde Virginia inviteret os igen, men Orton havde kun tid til at blive en eftermiddag hos hende, hvor de ansvarlige for MAFREMO mødet ville hente ham.

Den ansvarlige for mødet hed Mwananku. Han havde været med til MAFREMO kongressen i Mbeya og tilbød at være vært for mødet. Mwananku var malawier, men han havde en stor gård på den zambiske side af grænsen, hvor deltagerne kunne mødes. Mwananku var sent på den. Det var ved at blive mørkt, og vi troede, han havde opgivet os.

Da han endelig kom, understregede Orton, at vi ikke havde ret meget tid, men Mwananku svarede, at de, der var kommet for at høre ham, allerede var forsamlet og ventede på ham. Da Orton ville tilbage samme aften, tænkte jeg, at jeg lige så godt kunne tage med ham. Fumbani skulle med sin far til mødet, og vi kørte alle af sted i Mwanankus bil.

Mwanankus gård lå noget væk fra hovedvejen mellem Chipata og grænsen, og vi kørte dybt ind i landsbyerne ad meget snævre veje. Et sted ville Mwananku standse for at hente noget, og vi måtte vente på en ny bil, fordi den chauffør, der var hyret, åbenbart skulle tilbage. Vi ventede og ventede. Orton og Mwananku diskuterede politik, og jeg fortalte Fumbani om de seneste måneder med den ene lægeundersøgelse efter den anden.

Der var mange rygter om, at Banda sendte terrorister over grænsen, og som tiden gik, blev jeg en smule mistænksom.

"Hvorfor bliver vi så forsinket?" spurgte jeg Fumbani, "Jeg håber ikke, at vi bliver narret! Hvad nu hvis de vil slå os ihjel, og der ikke engang er nogen, der ved, hvor vi er."

"Åh, mor, du må ikke sige sådan!" sagde både Orton og Fumbani, og vi grinede ad min frygt.

Endelig kom den anden bil, men rejsen syntes uendelig. Hver gang vi så lys, spurgte jeg:

"Er det her? Er det her?" og Mwananku blev ved med at sige, at vi var lige ved at være der.

Orton virkede ikke specielt bekymret, og jeg var optaget af at tale med Mwananku om mødet.

Efter et stykke tid standsede vi og hilste på en stor gruppe mennesker, som stod langs vejen. Vi udvekslede håndtryk, og de var meget opstemte. Mwananku fortalte, at det var nogle af deltagerne, og at vi var meget tæt på nu. Vi stod ind i bilen igen og kørte et kort stykke, da chaufføren pludselig stoppede og dyttede og dyttede ad en bil, der var parkeret midt på vejen. Jeg ved ikke, om chaufføren var med i det, der så skete, for jeg så ham aldrig mere, efter at kidnapperne angreb os. Vi fik bank, blev bundet, fik bind for øjnene og blev smidt ind i hver vores bil.

Den bil, jeg var i, begyndte at køre. Mine trusser var fulde af blod og afføring, og jeg havde det forfærdeligt.

"Stop, så jeg kan gå på toilettet udenfor", bad jeg, men de sagde nej.

Turen var fuld af trusler og fornærmelser.

"Lad os stoppe her og voldtage hende", var der en, der sagde på et tidspunkt.

Jeg var frygtelig bange og begyndte at bede:

"Min Gud, lad ikke disse svin røre mig. Kære Gud, beskyt mig mod disse bøller. Lad dem ikke røre mig," gentog jeg igen og igen i mit hjerte.

Pludselig stoppede vi. Chaufføren vidste ikke, hvor han skulle hen, og en eller anden bage sagde:

"Lad os tage dem hen, hvor vi plejer."

"Jah," sagde en, "lad os torturere dem først. Lad os køre derhen."

Jeg blev bare ved at bede. Bøn har reddet mig mange gange, og chaufføren insisterede på at få ordrer fra en overordnet. Jeg hørte døren smække, og lidt efter kom han tilbage.

"Jeg har fået besked på at tage dem til Kanengo", sagde han, og de andre blev meget skuffede:

”Åh, nej! Hvorfor det? Hvad særligt er der ved hende?” Men chaufføren insisterede på at køre direkte til Kanengo, og mens de andre mumlede bagi, takkede jeg Gud for ikke at lade dem tage mig med til det andet tortursted.

Kanengo

Jeg troede, at vi stadigvæk var i Zambia, og at det var zambiske banditter. Der var ikke noget, der hed Kanengo i Malawi, da vi tog af sted, og jeg havde aldrig hørt om stedet. Vi stoppede, og vi blev ført op ad nogle trin og så gennem en dør. Stadig med bind for øjnene og i lænker fornemmede jeg, at jeg var i et meget lille værelse. Så hørte jeg dem tale udenfor:

”Hun skal visiteres.”

”Men det er over midnat, alle de kvindelige fængselsbetjente er gået hjem.”

”Nåh, er det over midnat? Okay, så få fat i sergent 'et eller andets' kone.”

De talte en slags Nyanja, men accenten i Zambia og Malawi er en smule forskellige, og jeg begyndte at undre mig, om det virkelig var den malawiske accent. Der kom to kvinder for at visitere mig, og jeg fik besked på at tage mine trusser af, fulde af blod og afføring. Jeg havde ondt af dem. De havde ingen uddannelse, men var bare fængselsbetjentenes koner, hvad kunne de vide? Eftersom de havde anbragt mig i en bil for sig selv, troede jeg, at jeg var den eneste, der var i live, og at Orton og Fumbani var blevet dræbt, men jeg bad for dem:

”Hvor de end er, min Gud, beskyt dem som du beskytter mig.”

Næste morgen tog de mig ud. Mit ansigt var svulmet op af de tæv, jeg havde fået, og mine øjne var så fulde af blod, at jeg næsten ikke kunne se, men en eller anden holdt min arm og tog mig ud at stå i skyggen. Så kunne jeg høre lænkerne – kling, kling. Det var Fumbani, lænket på hænder og fødder lige som jeg selv, og han var i

live. Senere kom Orton også ud. De havde stjålet hans slips og jakke, og han havde kun bukser og en forreven skjorte på. Han så virkelig sjusket ud.

”Hvad i alverden foregår der her?” sagde Orton, men vagterne bjæffede ad ham:

”I må ikke tale sammen! Hold kæft, eller vi skyder dig.”

De førte os frem og tilbage i gården et stykke tid, og så tog de os ind igen, en ad gangen.

Det værelse, hvor jeg havde tilbragt natten, var et slags lagerrum. Det var så lille, at jeg ikke engang kunne ligge udstrakt på gulvet. Der beholdt de mig de næste tre måneder.

Jeg fandt snart ud af, at Kanengo var et af de hemmelige steder dybt inde i skoven, godt gemt af vejen, hvor folk blev gemt og slået ihjel under Bandas regime. Maden var forfærdelig, og min tilstand blev hurtigt værre og værre. Mine øjne var fulde af blod, jeg havde højt blodtryk, og min astma og problemet med skjoldbruskirtelen blev værre. Jeg var tæt på at dø, før det gik op for dem, hvor slemt det stod til, men ham, der var ansvarlig for vores helbred i Kanengo, var en god mand. Han sang altid salmer for mig - jeg tror, at han var syvendedagsadventist - og kort efter anholdelsen kom han og så til mig tre gange om dagen. Han reddede mit liv, ligesom Kadzamira havde reddet Ortons.

Der var andre, som ikke var så blide. Tidligt under mit ophold brasede en overordnet politibetjent ind på værelset midt om natten og skræmte livet af mig, som de altid prøver.

”Jeg er kommet for at se, at du er tilfreds og ikke har nogen problemer”, sagde han.

”Kan du se, hvilken forfatning jeg er i? Jeg er syg og lige kommet ud af hospitalet, og hvor er vi? Hvorfor er vi her?”

Men han var grov på en meget underspillet måde: ”Åh, du er i Kanengo, i Malawi. Vi har ført dig tilbage til dit hjem. Hvad lavede du i Tanzania?” spurgte han med et smil, og det begyndte at gå op for mig, hvad det var for en situation, vi var havnet i.

Vi fik ikke lov at se hinanden, og jeg anede ikke, hvordan Orton og Fumbani havde det. En enkelt gang fik vi lov at være sammen en halv times tid, men vi måtte ikke tale om anholdelsen eller forholdene og kunne bare sige, 'Jeg er glad for at se dig' og sådan noget.

Jeg kom godt ud af det med den unge, kvindelige betjent, som gjorde rent på mit værelse.

"Vi ved godt, at du ikke har gjort noget galt", sagde hun. "Du har været i Tanzania, men det her er Malawi. Sådan foregår det her."

Hun var en sød pige. Hun prøvede endda at slå alle moskitoerne i værelset ihjel, så jeg kunne få lidt hvile. En dag mens hun gjorde rent, stod jeg udenfor, og hun fortalte mig, at Orton og Fumbani var i cellerne lidt nede ad gangen. Jeg tænkte grundigt og hurtigt, hvordan jeg kunne komme i kontakt med Fumbani, og jeg begyndte at hoppe op og ned, mens jeg råbte:

"Bunyanye! Bunyanye!"

Jeg lod som om, jeg gjorde gymnastik, men i virkeligheden råbte jeg Fumbanis kælenavn, Bunyanye. Jeg så, at han kravlede op til tremmerne og prøvede at kigge ud, så jeg spurgte ham på vores lokale sprog:

"Er du okay?"

"Jah, mama", svarede han.

Så kom der en meget mindre venlig fængselsbetjent, og jeg måtte holde inde:

"Laver du gymnastik?" ville hun vide.

"Ja, men hvad kan jeg gøre med de her lænker", svarede jeg, men i det mindste vidste jeg nu, at min søn havde det godt.

Jeg fandt også ud af, at Orton kom forbi mit værelse, når han skulle i bad. Dag efter dag hørte jeg hans lænker rasle og kravlede op for at se, hvem det var. Det var Orton, men hvordan kunne jeg tale til ham? Der var flere blandt personalet i Kanengo, som sympatiserede med os, og en eller anden må også have fortalt Orton, hvor jeg var, for pludselig begyndte han at synge på vej til badet. Når han gik

forbi mit værelse, sang han en sang på vores lokalsprog med et hemmeligt budskab til mig:

"Bare rolig, vi skal hjem", sang han med sin dybe stemme, "dr. Banda har fundet ud af, at vi ikke kom for at slå ham ihjel, og han har spurgt os, om vi vil til Zambia eller direkte tilbage til Dar es Salaam."

Sådan sang han, hver gang de tog ham ud i badet.

Efter nogen tid kom Inspector General of Police (svarer til Rigspolitichefen) og et par andre højtstående politifolk til Kanengo for at besøge os, og vi blev alle tre kaldt ind på et kontor for at møde dem. De var meget venlige og fortalte os, at vi snart ville komme hjem.

"De kommer i morgen", sang Orton nogle dage senere til mig. "De siger, at Banda gerne vil vise os nogle udviklingsprojekter. Banda siger, at før jeg tager af sted, skal jeg se alle de projekter, jeg altid beskyldte ham for ikke at gennemføre, specielt nordpå. I morgen skal vi se projekter, men jeg ved ikke hvilke. Jeg kan ikke se nogen", sang Orton.

Næste morgen kunne jeg høre Orton tage af sted. Han sludrede og grinede med officererne, som han altid kom godt ud af det med, og de kørte bort. De efterlod Fumbani og mig, og jeg blev meget mistænksom.

"De slår ham ihjel", tænkte jeg.

Omkring middag hentede de også mig. Jeg måtte kvittere for mine ting og checke, at det hele var der. Smykkerne var der selvfølgelig ikke. De puttede Fumbani og mig i hver vores bil, og så kørte vi af sted.

Vi kom til et stort, åbent fængsel. Jeg havde aldrig før set et åbent fængsel og blev noget forvirret af alle de mennesker, som åbenbart var indsatte, men alligevel gik rundt udenfor. Vi stoppede, og de tog Fumbani til en slags kontorbygning, men min bil fortsatte. Nu blev min mistanke alvorlig.

"De skiller os ad og slagter os en efter en. Nu tager de mig et eller andet sted hen for at dø. Det er vores skæbne. I dag slår de os alle tre ihjel."

Sådan tænkte jeg, da jeg kørte væk og efterlod Fumbani. Men jeg sagde ikke noget.

Jeg blev kørt til en flyveplads og kom om bord på et lille politifly. Der var ikke nogen form for snak med vagterne. De fortæller dig aldrig, hvor du skal hen, eller så meget som taler til dig. Det må man bare finde sig i. Man har nok sin mistanke om det ene eller det andet, men der er ingen, som besvarer dine spørgsmål. Jeg kunne se søen og troede, vi skulle til Likoma Øerne, men jeg havde også på fornemmelsen, at vi fløj nordpå. I virkeligheden landede vi i Mzuzu, men den gang vidste jeg ikke, hvor vi var, og endnu en gang blev jeg kørt i politibil til en eller anden bygning. Jeg kunne høre vagterne sige, ”Lad os vente på dem her”, og efter nogle meget pinefulde minutter gik det op for mig, at jeg skulle møde lederen af sikkerhedspolitiet. Han var meget elskværdig og sagde, at Orton ville have, at jeg skulle være sammen med ham.

”Hr. Chirwa var urokelig. Da han fandt ud af, at vi ikke havde taget dig med, insisterede han. Han vil ikke se projekterne alene”, sagde han, ”Så selvom vi er sent på den, måtte vi tage dig med. Dr. Banda gav os besked på at bringe dig tilbage til Chipata, men jeg er ikke sikker på, at vi kan nå det i dag. Vi prøver, men jeg er ikke sikker.”

Han fulgte mig hen til en anden politibil, hvor Orton ventede.

”Hvor er Fumbani? Min søn skal være sammen med mig”, sagde Orton.

Jeg fortalte ham, at Fumbani var blevet anbragt i et åbent fængsel, og vi kørte af sted, men vi nåede ikke til Chipata.

”Åh vi beklager,” sagde de, ”men flyet har ingen lys. Vi kan ikke flyve jer tilbage, så I må være i Lilongwe Fængsel i nat.”

Så der tog vi hen.

Skueretten

Efter Lilongwe blev vi ført til Chichiri Fængsel. Jeg blev anbragt i

en stor sovesalsagtig celle med plads til mindst 50 personer, men jeg måtte ikke se eller tale til andre, så de fjernede alle de andre fanger og efterlod mig mutters alene. Vagthavende var forstående over for situationen og gav de kvindelige vagter ordre til at sove sammen med mig i cellen. De brokkede sig voldsomt:

”Hvorfor skal vi låses inde sammen med hende, som om vi også er indsatte?”

”Hun er helt alene”, insisterede han. ”Hun kan ikke sove alene i sådan et stort rum, sådan som tingene er.”

Næste dag begyndte retssagen. Politiet påstod, at vi var kommet tilbage til Malawi for at myrde dr. Banda. De påstod, at de havde opsnappet vores mordplaner og fanget os i Malawi (snarere end at bortføre os fra et fremmed land). Vi blev anklaget for forræderi den 29. juli 1982. Vores sag blev behandlet ved en traditionel domstol, som bestod af tre høvdinge og en lægdommer, som skulle give høvdingene juridisk vejledning. Høvding Nazombe var retsformand, og lægdommeren var en ung mand ved navn Tweya.

På det tidspunkt var de traditionelle domstole en del af det retssystem, som dr. Banda havde udviklet for at slippe af med politiske modstandere under foregivende af en ’retsproces’. Vi bad med det samme om advokatbistand, men det blev afvist. Vi måtte ikke få advokater - men det var kun begyndelsen på skueprocessens farceagtige afgørelser, kendelser og fremgangsmåde.

Vi lagde ud med at bestride domstolens jurisdiktion. Vi havde læst retsplejeloven, som siger, at en person, der bliver stillet for retten for forræderi, skal være bosiddende i Malawi.

”Vi er malawiere,” fremhævede vi, ”det er vores land, og vi er stolte af det. Vi er statsborgere i Malawi, men vi er ikke bosiddende her. Vi er bosiddende i Tanzania. Derfor kan vi ikke stilles for denne domstol. Den har ingen jurisdiktion over os.”

Det gav dem noget at tænke over, og høvdingene trak sig tilbage til deres lille værelse. Da de kom tilbage, sagde de:

”Nej, vi har ret til at stille jer for retten. Det er blevet diskuteret

by the Holland Promotion Foundation
 Contact your travel agent or KLM. Tel.: 634314 Blantyre.

Times Golden Qua

THURSDAY 29 JULY, 1982 REGISTERED AT THE G.P.O. AS A NEWSPAPER

Couple charged with treason

FIVE NAMED ACCOMPLICES

Blantyre, Wednesday

ORTON Chirwa, a former Cabinet Minister who was among those who fled the country in late 1964 after a Cabinet crisis, and his wife, Vera, this morning appeared before the Southern Regional Traditional Court at Soche in Blantyre jointly charged with treason.

Both Orton, 63, and Vera, 49, pleaded "not guilty" in a packed court before a five-man panel of judges whose Chairman is Chief Nazombe of Malanje. A growing number of people outside the courtroom followed the proceedings from loudspeaker relays.

The charge alleges that Orton, Edgar Ching'oli and Vera Orton Chirwa during the month of April, 1977 and on divers other days thereafter up to and including December 24, 1981 at several places outside Malawi, namely in Tanzania and in Zambia, being citizens of the Republic of Malawi or persons owing allegiance thereto, together with Winston Msowoya, Boyd Kamanga, John Mgayi, Henry Chikoti and Mackenzie Chirwa and with other persons unknown, prepared, endeavoured or conspired to overthrow the lawfully constituted Government of the Republic of Malawi by force or other unlawful means."

TIMES REPORTER

speaking in English, replied: "I deny the charge, my lord. It's not true."

Agreeing that he was 63 years old, Orton, however, refused that Chijere was his home. "My lord, my home is in Dar-es-Salaam," he said, adding that Chijere Village was a home he left "a long time ago" in 1940 and that his last home in Malawi was in Limbe.

"originally" came from Traditional Authority Timbiri in Nkhata Bay, Orton also affirmed that his last address in Tanzania was Box 3132 in Dar-es-Salaam.

Vera, initially replying in vernacular but later switching to English, refused that she came from Masasa Village in Nkhata Bay Dis-

Orton Chirwa (left) and wife Vera Chirwa (right) in the Southern Regional Traditional Court, Soche. —Picture by Daily Times

Continued on Page 9

Fight budget
 ZIMBABWE Finance Minister Bernard Chidzero expected to announce

READ F INTER

Forsiden af The Daily Times fortæller, at Orton og Vera Chirwa sigtes for forræderi, 29. juli 1982

The Daily Times

med landets statsoverhoved, og han har anbragt os her for at stille besværlige folk som jer for retten!"

Så de begyndte retssagen, og vi blev ved at udfordre retten.

Til at begynde med fik vi ikke lov til at henvise til hinandens sager. Hver gang jeg brugte ordet 'vi', blev jeg stoppet, for de ville ikke have, at vi skulle forsvare hinanden. De prøvede faktisk at vende mig mod min egen mand og få mig til at sige, at Orton havde forledt mig, men det gennemskuede jeg meget let:

"Hvordan kan jeg undlade at tale om forhold, der berører min mands sag, når I har anklaget os sammen? I har anklaget os sammen, så hvis der er forhold, som angår ham, så angår de også mig."

Det kunne de ikke komme udenom, og vi slog fast, at vi kunne forsvare hinanden.

Det var klart, at det var Orton, de ville have. Det var ham, de havde planlagt at bortføre og muligvis slå ihjel i forbindelse med mødet i MAFREMO. De havde ikke ventet, at Fumbani og jeg også ville være der. Det var tilfældigt, at vi var der, og jeg er sikker på, at det ændrede begivenhedernes gang dramatisk. Det beskyttede Orton, specielt under retssagen, og jeg forsvarede ham virkelig godt. Hvis det havde været en rigtig domstol, ville han være blevet frifundet, men vi vidste, at han allerede var blevet dømt.

Alle vidnerne var politifolk. Der var ikke et eneste civilt vidne, og der var ingen beviser. Ifølge britisk retspleje, som angiveligt lå til grund for domstolen, er det op til anklageren ved hjælp af overbevisende beviser at dokumentere, at der ikke er nogen rimelig tvivl om, at anklagede er skyldig. Det kaldes det kontradiktoriske retssystem. De prøvede i stedet at bruge retssagen til at få beviser ud af os på en inkvisitorisk måde, men vi protesterede:

"Hvad er det for noget? I Frankrig bruger man det inkvisitoriske retssystem. Det er ikke det system vi bruger her. I kan ikke føre sagen på den måde."

Der var hverken hoved eller hale i anklagerne. Når man skal bevise en anklage om forræderi, skal man selvfølgelig have medskyl-

dige, vidner som de anklagede har konspireret med, men de indkaldte udelukkende politifolk. Et af de værste eksempler var hr. Chalila, lederen af kriminalpolitiet. Efter at han var blevet ført som vidne af anklageren, skulle Orton krydsforhøre ham. Chalila var først og fremmest efterforsker, og de ville bevise, at Orton havde skrevet et bestemt brev, men Chalila var også indkaldt som ekspertvidne vedrørende håndskrift.

”Jeg har aldrig hørt, at en person, som efterforsker en sag vedrørende et brev, bliver indkaldt både som vidne og som ekspertvidne, der skal vurdere beviserne som ekspert vedrørende håndskrift. Han er forudindtaget!”

Chalila var grov. Han kaldte Orton for dum, og det sårede ham virkelig. Når det bliver min tur, skal han få med mig at bestille, tænkte jeg. Men Orton fortsatte roligt:

”Hvad har jeg med det at gøre? Spørgsmålet er, om ikke der er en anden ekspert i håndskrift?” Så han gennemgik Chalilas ’ekspertforklaring’ og flåede den i stumper og stykker.

Da jeg skulle krydsforhøre Chalila, fortsatte han med sine grovheder, men jeg ignorerede ham:

”De skal svare på det, jeg spørger Dem om. Da anklagede nr. 1” - som de kaldte Orton - ”spurgte Dem om det samme, gjorde De grin med ham, men er det ikke korrekt, at De senere brugte nøjagtig det samme argument i Deres egen bevisførelse? Så jeg må spørge Dem, hvor smart De egentlig er?”

Han blev mere og mere forvirret og grov: ”Når det kommer til stykket, så vinder jeg sagerne her, alle sagerne!” hvædede han og nævnte nogle af de andre kendte politiske retssager i Malawi som Muwalus og Chakuambas. ”Jeg vandt dem alle sammen, og jeg har ondt af dig, for du vil aldrig komme ud igen.”

Den sad.

”Hvad er De for et vidne? Nu afsiger De dom. De er anklager, efterforsker, ekspertvidne og nu også dommer?”

”Jeg er ligeglad. Alle malawiere ved, at De kom for at myrde dr.

Banda og alle mulige andre!” Han fortsatte, men jeg havde i det mindste ydmyget ham.

Sagen trak ud i mere end ni måneder. De havde ingen beviser, men de måtte gøre det færdigt, de var begyndt på, så de kunne ikke gøre kort proces. Eftersom det var klart, at de allerede havde kendt os skyldige, besluttede vi at vende vores forsvar mod dem på anden vis. Folk i Malawi vidste ikke, hvad der var sket under den regeringskrise, som havde drevet os i eksil. De kendte ikke deres rettigheder, så vi greb lejligheden til at fortælle folk den sande historie om deres land. Der var meget stor medieomtale af retssagen. De havde sat højtalere op udenfor, og der var solid pressedækning. Det var en fremragende platform, og folk støttede os. Det var dr. Bandas problem. Jeg er sikker på, at han ventede, vi ville tale om os selv under sagen, og de gjorde deres bedste for at sætte os op imod hinanden, men vi vendte det hele på hovedet. Orton spurgte fx:

”Hvem dannede Malawi Congress Party?”

De vidste udmærket, at det var Orton, men folk skulle tro, at dr. Banda havde dannet MCP, så de kunne ikke svare. Vi gjorde det vanskeligt for dem, og tit måtte de bare ty til svar som:

”Lad være at stille os dumme spørgsmål!”

Folk samledes i store tal uden for domstolen og tiljubede os. Høvedingene var fuldstændig nytteløse. Formanden, Nazombe, sov hele tiden og vågnede kun op for at udbryde:

”Retten er hævet! Retten er hævet.”

Så selvom mange blev anholdt, begyndte tilhørerne i retssalen og folk udenfor at buhe ad ham. Vores landsmænd støttede os.

Samtidig led vi meget under varetægtsfængslingen. Vi måtte ikke se hinanden eller få besøg, og vi blev mishandlet, specielt Orton. De var bange for, at folk ville lave ballade og demonstrere, hvis vi blev kørt gennem Zomba og Blantires gader om dagen, så vi blev altid kørt til domstolen tidligt om morgenen og tilbage til fængslet om aftenen. På det tidspunkt sad jeg i Zomba Fængsel, og Orton var i

Mkuyu. En aften, da de satte mig af og fulgte mig ind i modtagelsesbygningen i Zomba, tog de også Orton med. Jeg blev glædeligt overrasket og håbede, at vi kunne få en af vores få og højt skattede muligheder for at tale sammen. De satte mig på en bænk, og det var usædvanligt, så jeg tænkte, at de gav mig særbehandling bare for at irritere Orton. Han måtte sidde på hug på gulvet ved siden af mig. Han var meget tynd. Hans læber var røde, og man kunne se hans knogler. Han lignede en dreng. Den overordnede betjent begyndte straks at prikke til ham med en stok:

”Kom så, op at stå, op at stå!” men han var så svag, at han hele tiden var ved at falde, og betjenten blev bare ved med at skubbe til ham.

Orton var et mandfolk, og han hev sig selv op.

”Ud, ud! Af sted!” råbte betjenten.

Det sårede mig dybt. De havde taget min mand derind for at ydmyge ham for øjnene af hans kone.

”Hvorfor mishandler de den mand, som gav dette land frihed? Han løb en stor risiko, min mand, og nu dette...”

Den sorte håndtaske

Retssagen fortsatte, og vi splittede vidnerne ad et efter et. Nogle gange var det ligefrem morsomt. Chefen for den mobile politistyrke, hr. Likaomba, var et af dem og en typisk mandschauvinist. Efter at han var blevet ført som vidne af anklageren og krydsforhørt af Orton, var det var min tur til at udspørge ham.

”Jeg besvarer ikke spørgsmål fra en kvinde”, sagde ham.

Han troede, at han ville gøre mig til grin, men dum som han var, vidste han ikke, at jeg var kvindelig aktivist. Som advokat er man uddannet til at opføre sig meget korrekt, og jeg fortsatte uberørt af hans uforskammetheder.

”De skal svare på mine spørgsmål, hr.”

”Jeg kan ikke svare på spørgsmål fra en kvinde.”

”Så De afviser at svare på mine spørgsmål?”

”Jeg kan ikke afvise et spørgsmål fra en kvinde.”

”Så svar.”

”Jeg svarer ikke på sp...”

”Hør nu her!” sagde jeg, ”De tror, at det er mig, De viser Deres foragt, men i virkeligheden viser De foragt for dommeren, forstår De, De viser foragt for de herrer, der sidder der. De viser i det hele taget foragt for retten. Så vil De svare på mine spørgsmål?”

Han fortsatte med sine fornærmelser, og så sagde jeg: ”Se Dem omkring, hr. Kan De se de politifolk der? Hvis De ikke svarer på mine spørgsmål, beder jeg retten om en pause, og så vil politifolkene anholde Dem. Der er en tom celle mellem min mands og min, hvor De vil blive anbragt, og senere kommer De så tilbage her under anklage for foragt for retten. De vil blive dømt, og De vil komme til at sidde i den celle sammen med os. Kan De så svare på mine spørgsmål?”

Jeg så direkte på ham med min højre hånd i siden, og uden for begyndte folk at grine. De blev selvfølgelig anholdt for at juble, men han begyndte at svare på mine spørgsmål, og folk udbød ’woooow!’ Sådan vinder man over en mand, der ser ned på kvinder.

Politiets mest berømte bommert drejede sig om min sorte håndtaske. Folk kommer stadigvæk med vittigheder, når de ser mig med en sort håndtaske. Politiet påstod, at de havde fundet en række belastende dokumenter i min sorte håndtaske, som beviste, at vi i virkeligheden var kommet til Malawi for at dræbe og vælte dr. Banda. Dokumenterne var selvfølgelig falske og plantede i tasken. De fremlagde tasken og dens påståede indhold som bevis i retten, og jeg så med det samme deres fejl. En politiofficer gennemgik indholdet af tasken et efter et, inklusive dokumenterne, og fremlagde beviset for høvdingene.

Da det blev min tur til at krydsforhøre ham, bad jeg ham om at gøre det igen. Langsomt og omhyggeligt gennemgik han hele indholdet og forklarede, hvordan de havde fundet det i min taske.

“Og det er indholdet, De fandt i tasken”, spurgte jeg ham.

“Ja.”

“Også de dokumenter, som De henviser til?”

“Ja.”

“Og De er sikker på, at De fandt alle disse ting i den taske?”

“Ja, det hele var der”, sagde han.

“Så vil jeg venligst bede Dem om at lægge alle tingene tilbage i tasken”, sagde jeg.

Han gik hen til bordet, hvor alle tingene var lagt frem og begyndte at fumle med tasken. Det var selvfølgelig kun halvdelen af tingene, som kunne være i tasken. Det var meget pinligt for dem.

Endelig sluttede retssagen. Det var stadig mørkt, da de hentede os tidligt om morgenen til domsafsigelsen. Dommeren resumerede sagen og såede tvivl om alt, hvad politiet havde sagt. Han fortsatte:

”Hr. Chirwa har gennemhullet anklagerens beviser, og vi er enige med ham.”

Vi havde forsvaret os så godt, at de rent faktisk måtte konstatere, at der ikke var nogen fældende beviser, men de ville have Orton. De havde gjort sig store anstrengelser for det, og vi forventede, at han ville blive dømt.

”Men der er ikke skyggen af bevis mod dig”, sagde Orton. ”Du bliver frikendt. Du bliver lige som Winnie Mandela.”

”Jeg er allerede mere end Winnie Mandela”, sagde jeg til ham, ”og du kan være forvisset om, at jeg vil kæmpe for dig.”

Der var ingen sag mod mig, men vi blev alligevel begge to kendt skyldige og dømt til døden den 6. maj 1983.

”Hvad. Hvordan?” udbrød vi begge to. Det var et stort chok, specielt for mig, men vi ankede straks dommen.

Det traditionelle retssystem var blevet indført, efter at vi havde forladt Malawi, og jeg vidste ikke, hvordan det fungerede. Jeg var sikker på, at anken ville gå til landsretten, og jeg var overbevist om, at vi ville blive frikendt ved en rigtig retssag. Men appelretten var også en traditionel domstol. Endnu en gang stod vi over for høvding-

gene. De havde bare skiftet formand. Det gik op for os, at alt håb var ude, og jeg kunne føle det i maven:

”Min Gud, er I sikre på, at det er høvdingene igen?” Og de svarede bare:

”Ja.”

Den nye formand var høvding Mzukuzuku fra den nordlige del af landet. Dr. Banda ville tilsyneladende have høvding Mmbelwa til at lede appelsagen, men han afslog, fordi vi var i familie. I virkeligheden var jeg også i familie med Mzukuzuku, han var min fars fætter og gamle ven, men han accepterede at lede appelsagen. Min far talte aldrig mere med ham. Appelsagen begyndte i september 1983.

I appelsagen var det en juridisk dommer og ikke en lægdommer, som rådgav høvdingene. Sagen trak igen ud, men i februar 1984 modtog vi den endelige dom. Dommeren resumerede sagen, og de godtog alle beviser i Ortons sag bortset fra en særlig åbenlys løgn. Men i min sag godtog retten ikke et eneste bevis: alligevel blev jeg igen dømt. Det var appelrettens dom. Som advokat lærer man, at når dommeren læser dommen op, må man ikke afbryde. Man kan ikke bare afbryde dommeren og sige: ”Hej, stop! Jeg vil gerne sige noget her!” Men det var præcis, hvad jeg gjorde. Orton var formel og en mand af principper, så da jeg startede, prøvede han at tysse mig ned.

”Nej, Vera du kan ikke afbryde dommeren.” Men jeg insisterede.

”De afviste beviserne, De troede ikke på politiets løgne, og så bruger De alligevel de samme beviser til at dømme mig. Der er overhovedet ikke noget bevis imod mig!”

De lignede fjolser. Formand Mzukuzuku sagde:

”Retten er hævet!” og de trak sig tilbage til deres værelse.

Den dommer, som havde afløst lægdommeren, prøvede nu rent faktisk at opretholde loven. Gennem hele appelsagen sagde han hele tiden, at vi aldrig skulle have været for retten, og at det ikke var i overensstemmelse med retsplejeloven. Da de kom tilbage, sagde han:

”Jeg fortalte høvdingene, at det var forkert”, og der blev stor forvirring. Han løb en stor risiko for os, og efter dommen måtte han forlade landet. ”Jeg har hele tiden sagt, at I ikke skulle være stillet for denne ret” fortsatte han, ”men jeg må respektere afstemningen, og sådan har flertallet dømt jer. Jeg vil skrive en mindretalsdissens, og som I ved, kan I altid anke.”

”Hvem skal jeg anke til?” spurgte jeg. ”Det her er den endelige domstol. Når først I har dømt, er jeg ude. Hvor kan jeg anke? Det skal afgøres nu. Afvis sagen nu, og jeg vil blive frikendt.”

Dommeren gentog, at han måtte acceptere flertallet, og høvdingene sagde bare: ”Vi er her for at dømme alle politiske fanger.”

Så jeg blev dømt, og både Orton og jeg blev dømt til døden.

Normalt når en dom bliver afgivet, fører politiet hurtigt fangerne væk, men her var de som hypnotiseret. De sad der bare, så jeg rejste mig og indtog scenen, den politiske scene:

”Jeg har noget at fortælle jer. Se hvordan vores regering krænker jeres rettigheder. De slår jer ihjel. Vi er her, vi ønsker at befri jer, og vi er ikke bange for at dø for vores folk. Jeg er meget glad for at være her, og når jeg dør, vil mit blod vande Malawis planter, så de kan gro og blive stærkere.”

Så gav chefanklageren politiet ordre til at føre os væk, men Orton, der stod ved siden af mig, afbrød ham:

”Hold kæft, din lejesvend! Lad hende tale!”

Så jeg talte og talte, men til sidst fik de samlet mod til sig og førte os op ad trappen fra retssalen. På toppen af trappen begyndte jeg igen at tale og miskrediterede igen regeringen, og Orton stoppede dem:

”Lad hende tale.”

”Lad os gå”, sagde min vogterske, ”vær nu venlig, lad os gå.” Hun græd.

”Du skal ikke græde”, sagde jeg til hende, ”nogen må dø, for det de vil opnå. Nogen må dø for folket. Du skal ikke græde.”

Men de græd over os, så jeg sagde: ”Okay, vi kan gå nu.”

Det var de sidste øjeblikke af retssagen, og jeg nød det. At få den form for støtte som politiker var det, jeg havde allermost brug for.

Da vi gik ud, sagde Orton: ”Vera, lad os tilgive deres svaghed, deres løgne, dr. Banda - alle sammen. Alle disse politifolk og fængselsbetjente, som har løjet imod os, lad os tilgive dem. De gjorde det ikke med vilje. De var bange for at miste deres job. Jesus siger, at vi skal tilgive, så lad os tilgive dem alle sammen.”

Kapitel 7

VILJEN TIL AT LEVE

”Vera, lad os tale sammen nu. Nu har vi chancen”, insisterede Orton. ”Kan du huske de historier, du fortalte mig om kræftpatienterne i England?”

Efter en voldsomt stærk oplevelse i retssalen, befandt vi os i en politibil på vej tilbage til fængslet med en henrettelse hængende over hovedet. Orton ville have mig til at tænke på et tv-program om folk, der led af kræft, som jeg havde set under min sidste tur til England. Hovedpersonen var en kvinde, som ifølge lægerne ville dø inden for tre måneder. Men kvinden havde vist en bemærkelsesværdig livsvilje, og tre år senere var hun stadigvæk i live. Hendes indre styrke havde fascineret mig, og jeg havde fortalt Orton om hende.

”Det er den livsvilje, vi nu må finde. Vi skal have livsviljen, Vera. Vi vil være adskilt, Gud ved hvor længe. Måske dør vi, måske henretter de os, men vi skal bevare viljen til at leve, til at motionere og til at bede. Det skal vi love hinanden. Okay?”

”Okay”, sagde jeg, og vi begyndte at grine sammen på vejen tilbage til fængslet.

Vagterne var forvirrede:

”Vi har ført forhærdede kriminelle fra retssalen, som har forsøgt at begå selvmord efter en dødsdom, men I to griner bare. Hvad er det for noget?”

Orton blev sat af og blev ført til mændenes afdeling. De næste ni år så jeg ham kun to gange.

Celle Nummer 2

Vi nåede frem til fængslet, og pludselig var jeg meget, meget træt. Vi havde ikke fået noget at spise siden kl. 3 om morgenen, da de hentede os for at køre til retten. Jeg bad fængselsbetjentene om noget at spise.

”Fru Chirwa, hvordan kan du bede om noget at spise lige efter en dødsdom. Har du ikke mistet appetitten?” spurgte betjenten.

”Spiser du ikke?” spurgte jeg ham. ”Jeg er meget sulten.”

Kokkene var gået hjem, men han lovede at prøve at organisere noget mad og drikke.

Over 30 personer fulgte mig til cellen. Jeg gik midt i denne store gruppe af politi og fængselsbetjente og besluttede, at jeg ville være en smule ulydig og modarbejde dem.

”Jeg er træt, jeg er sulten, og jeg er dødsdømt, så jeg går i mit eget tempo”, sagde jeg til dem og gik meget langsomt.

Vagterne blev frustrerede – ”Hvornår er vi ved hendes celle?” – men jeg holdt mit eget tempo og sang ”O when the saints ...” for mig selv. Langsomt, langsomt i takt med: ”O Lord, I want to be in that number ... When the saints go marching in”, et skridt ad gangen, i mine lænker, mod min celle.

Cellen var rimeligt stor. Den lå i en mindre del af fængslet, som var bygget i kolonitiden til hvide fanger, men efter uafhængigheden blev de hvide fanger blandet med malawiere, og den ’hvide afdeling’ blev til kvindeafdelingen. De satte mig i celle nummer 2 i en lille bygning med fire celler, men de tre andre celler var tomme. Bygningen var indhegnet, og de gjorde sig store anstrengelser for at holde mig adskilt fra de øvrige kvindelige fanger.

Der var noget galt med mine lænker, og de sendte en eller anden af sted efter nogle andre. En overordnet fra fængselsvæsenets hovedkvarter, hr. Chikwenembe, kom ind i cellen med to andre betjente.

”Ryd det hele, fjern det!” råbte han.

”Ikke vandet. Jeg vil have vand”, protesterede jeg. Der var lidt vand i spanden, og jeg var meget tørstig.

”Nej, nej, nej, tag det ud! Det hele! Ud!”

Han tilkaldte en kvindelig betjent, som kom ind for at sætte de ny lænker på. Hun må have fumlet lidt, for Chikwenembe blev rasende og blandede sig:

”Åh, du spilder vores tid her! Vi er trætte. Kom nu!”

Han skubbede hende væk og satte lænkerne meget stramt på.

”Av, vær nu ordentlig, det gør ondt!” råbte jeg, men han var ligeglad.

”Ud, ud alle sammen!” skreg han, og de gik alle sammen.

Så sad jeg der alene. Lænkerne gjorde frygtelig ondt på mine vriste og ankler, og jeg var stadigvæk sulten og tørstig. Det var meget svært for mig.

”Hvad er det her for noget? Hvad skal der ske med mig?” tænkte jeg, men søvnen, den søde, søde søvn kom over mig.

Da jeg vågnede, havde lænkerne gnavet sig ind i mit kød. Det var helt opsvulmet, og der var blod på håndjernene. Fængslets vagthavende, hr. Mwale, kom klokken 6 om morgenen for at checke mig, som han skulle gøre hver morgen i mange år endnu.

”Hvordan har du sovet?” spurgte han.

Chichewa var blevet indført som fællessproget i Malawi, efter at Orton og jeg var sluppet ud i 1964. I Tanzania havde jeg hele tiden talt swahili, og jeg var ikke særlig godt til chichewa endnu.

”Hvordan skal jeg udtrykke mig, for at de virkelig forstår, hvor ondt det gør?” tænkte jeg, og jeg gjorde mit bedste på gebrokkent chichewa:

”Der kommer en fin ansat fra hovedkvarteret og lænker en kvinde grusomt. Se mig. Se mine sår.”

Ordene lød tilfældigvis meget bevægende på chichewa, og de kvindelige vagter græd.

”Det beklager jeg meget”, sagde hr. Mwale. ”Hvorfor sagde du ikke, at det var for stramt?”

”Det sagde jeg tre gange, men han var lige glad.”

”Det beklager jeg. Jeg har prøvet at finde noget at spise til dig,

men kokkene er ikke kommet endnu. Giv hende noget vand og te”, beordrede han.

”Jeg vil ikke have dit vand. Jeg vil ikke have din te. Jeg vil ikke have din grød. Jeg vil ikke have noget som helst fra dig!” råbte jeg.

”Okay, okay, så går vi”, sagde hr. Mwale, idet han henvendte sig til sine underordnede: ”Ifølge reglerne skal hun være i lænker, men som I kan se, er det for meget. Hvis der kommer en overordnet, tager jeg det fulde ansvar. Tag hendes lænker af. Jeg skal nok give besked, når I skal give hende dem på igen. Jeg ringer efter en læge.”

De tog mine lænker af. Hr. Mwale var en flink mand, og jeg hørte ham give dem instruktioner, mens de gik: ”Hun er meget oprevet nu, men giv hende noget grød ved 10-tiden, og I skal være sikre på, at hun spiser den. Og I kvinder, hold så op med at græde. I skal forestille fængselsbetjente. Hold så op!”

Til sidst blev jeg igen lagt i lænker, og trods hr. Mwale og nogle af de andre ansattes oprigtige ønske om at opretholde et fair og humant regime i fængslet, var behandlingen meget ringe. Orton og jeg fik ikke lov at se hinanden. Vi måtte hverken få besøg eller have blyant og papir eller bøger. Vi måtte ikke modtage breve eller skrive til vores familie og kære. Vi måtte ikke tale med de andre fanger, ja ikke en gang med vagterne. De første par år var jeg under konstant overvågning af to kvindelige vagter, som skulle holde øje med hinanden, så jeg var fuldstændig ude af stand til at tale med nogen overhoved. Nogle af vagterne var selvfølgelig mindre strenge end andre. Jeg sov på et lagen på det bare cementgulv med bare et lagen mere til at have over mig.

Min astma blev værre, og jeg fik igen problemer med blodtrykket. Vi fik majsgrød, som var spiselig, men kryddersovsen var tit en afskyelig sovs af små rådne fisk. Jeg tror, de med vilje lod maden fordærve, før vi fik den. Den kvindelige vagthavende, fru Nyantara, var en venlig kvinde og gav os lov til selv at lave lidt mad, men mændene måtte spise fængselsmaden, som den var. Og mange af dem døde af dysenteri.

Fumbani

En morgen kort efter vores endelige dom var vagterne usædvanligt venlige over for mig.

”Chirwa, vi synes, du skal strække benene i dag. Lad os tage lænkerne af. Du kan gå rundt. Gør som du vil.”

Jeg var meget mistænksom.

”Hvad var det nu for noget?” tænkte jeg. ”Skal vi løslades eller hvad?”

Som sædvanligt sagde de ikke noget. Det blev endnu mere underligt, da de kom med en stol og gerne ville have mig til at sidde ned og oven i købet satte en stol ved siden af mig. Jeg sad med ansigtet mod porten, og pludselig kom hr. Mwale og nogle andre af de højststående ind i gården. Der gik en eller anden bag dem, og da de kom tættere på, kunne jeg se, at det var Fumbani.

Fumbani blev aldrig sigtet. Vi havde hverken set eller hørt noget fra ham, siden jeg så ham stå ud af bilen foran mig og gå ind i det åbne fængsel, kort efter at vi blev bortført. Mens retssagen kørte i mere en halvandet år, havde de holdt Fumbani indespærret og lagt pres på ham for at vidne om, at vi var kommet til Malawi for at slå dr. Banda ihjel. De torturerede ham med skruenøgler og elektriske kabler og forsøgte at vende ham mod sine forældre. Han var kun 22 år gammel. Det lykkedes dem ikke at gøre ham til deres kronvidne. Han stod imod, men siden da er Fumbani ikke den samme. Hans krop er fuld af ar, men arrene på hans sjæl er endnu værre. Han blev deprimeret og ville ikke tale med nogen. Selv i dag vil han ikke fortælle sin historie, og det er et stort problem. Jeg taler og taler om mine lidelser, og det hjælper. Hvis bare han ville åbne op, tror jeg, at det ville blive bedre.

Han sad i Zomba Fængsel tæt på Ortons celle, men de gjorde sig umage for at holde os adskilt. Men en dag hørte han vagterne tale om vores dødsdom, og han insisterede på at se sin far. Måske fik vagterne ondt af ham, og de løsnede kontrollen. Et par dage senere

fik han lov til at komme ud i gården og få lidt motion tæt ved Ortons celle. Han var desperat og råbte fra gården på vores lokale sprog.

”Hej, du gamle! Er du der?”

”Fumbani? Er det dig?” svarede Orton fra sin celle.

”Ja far, det er mig!”

”Fumbani, er du okay?”

”Ja far, jeg har det fint.”

”De har dømt os til døden. Men du skal ikke være bekymret, min dreng. Nogle må dø for det, de tror på. Nogle må dø for friheden. Det skal nok gå. Du skal ikke bekymre dig, Fumbani. Du skal nok komme ud.”

Fumbani blev ført tilbage til sin celle, og han græd og græd.

En måned senere blev han kaldt til Inspector General's kontor og fik at vide, at han ville blive løsladt og befordret tilbage til Zambia.

”Jeg vil se mine forældre, før jeg rejser, ” insisterede han. ”Hvad vil folk ikke sige, hvis jeg kommer tilbage uden at have set dem? Måske har de en besked eller noget.”

For en gangs skyld var de ikke hårde ved ham, og han fik lov til at se os.

Han satte sig på stolen ved siden af mig, omfavnede mig og græd. Jeg fik også tårer i øjnene, men jeg prøvede at holde dem tilbage.

”Hvis jeg græder nu, går det helt galt, sagde jeg til mig selv og gjorde mit bedste for at trøste ham i stedet for. Du skal ikke græde, Fumbani. Du skal ikke græde nu. Hvorfor skal du lide sådan, når du ikke har gjort noget? Du skal ikke græde. Sådan er det. Verden kan være grusom, Fumbani, men du skal ikke være urolig. Det ordner sig.”

Han faldt til ro.

”Mama, jeg bliver snart løsladt og sendt tilbage til Zambia. Jeg er kommet for at sige farvel. Jeg har set far. Jeg skal hilse og sige, at du ikke skal være urolig. Han har det godt og siger bare, at du skal blive ved at bede”, sagde Fumbani.

Han forsøgte at opmuntre mig og spurgte, om der var et brev eller

noget andet, han skulle tage med tilbage, men jeg havde ikke noget at skrive på og gav ham bare besked om nogle ting, før han gik.

Det hemmelige politi gik simpelthen direkte ind i Zambia og efterlod ham der. Der er ikke nogen grænseposter i det område, og det var helt klart for Fumbani, at agenterne og de lokale krydsede frem og tilbage over grænsen, som de ville. Han blev efterladt i vejsiden et eller andet sted i Zambia uden penge, papirer eller noget som helst. Han klarede sig, til han nåede vores familie og venner i Lusaka, og derfra tog han tilbage til Dar es Salaam.

Det var frygteligt at se Fumbani gå sin vej på den måde, og jeg var dybt bekymret for vores børns fremtid. Vi var dømt til døden, og jeg var sikker på, at vi ville blive hængt.

Hver gang de kom og hentede mig, kunne det være til galgen. Det måtte vi bare leve med. Nogle få måneder efter Fumbanis besøg blev jeg hentet en morgen og ført til et rum, der var tomt bortset fra et højt bord dækket af et hvidt lagen. Der var en læge, og jeg var sikker på, at det var slut med mig.

”Jeg skal slagtes her”, tænkte jeg og begyndte at bede: ”Åh Gud, tag imod min sjæl.”

Lægen var specielt grov over for mig og gjorde sig ekstra umage for, at jeg skulle føle mig fuldstændig elendig, som om mit liv hang i en tynd tråd.

”Op med dig!” snerrede han.

Lænkerne blev taget af, og hele min krop rystede, da jeg kravlede op på bordet. Jeg så mig virkelig som et offerlam klar til at blive slået. Men det var bare en lægeundersøgelse.

Næste morgen kom hr. Mwale for at se mig, og jeg spurgte ham, hvad undersøgelsen egentlig gik ud på.

”Nåh, det er bare en rutinelægeundersøgelse. Du ved - for at se om du har det godt”, svarede han.

”Godt nok til hvad?”

”Godt nok til hvad? Jamen - bare godt”, sagde han ilde berørt,

og jeg vidste præcis, hvad det gik ud på: at se om jeg havde det godt nok til at blive henrettet.

Orton og jeg havde ikke haft tid til at drøfte vores situation og blive enige om, hvad vi skulle gøre. Vi havde en fælles bankkonto og en livsforsikring, og jeg ville gerne have, at vi sikrede os, at der blev taget hånd om børnene, hvis vi blev henrettet.

Jeg blev ved med at bede om, at vi måtte mødes, og efter lægeundersøgelsen var det mit indtryk, at nu var vores dage virkelig talte. Jeg pressede endnu mere på, og til sidst fik vi lov at mødes under den betingelse, at vi kun talte om praktiske anliggender.

”Vera, børnene ved godt, hvad de skal gøre”, sagde Orton, men jeg insisterede. Jeg ville være sikker på, at vores værdier blev fordelt ordentligt, og at vi i fællesskab havde gjort, hvad vi kunne for at finde den bedste ordning for dem. Vi talte kort sammen, men mødet blev hurtigt afbrudt.

”Tiden er gået”, meddelte vagten. Herefter så jeg ikke Orton igen i mange, mange år.

Lænkerne

Jeg holdt det løfte, jeg havde givet Orton den sidste dag i retten, og livsviljen, motion og bøn holdt mig gående. Langsomt men sikkert skabte jeg mig et liv i Celle Nummer 2, som var til at bære. Jeg fik lov til at grave lidt i gården og såede i skjul lidt frø, som jeg fandt uden for min celle. Planterne voksede, og snart gav vagterne mig frø. Over årene lavede jeg en smuk have, som forsynede os med græskar og bønner og andre grøntsager. En morgen blev lænkerne også taget af.

”Fra nu af kan du gå rundt, som du vil. Vi har fået besked fra dr. Banda, at du kan bevæge dig frit i afdelingen og tale med de andre fanger”, fortalte betjentene mig.

Jeg blev selvfølgelig meget glad, men jeg forbandt det ikke direkte med min dom. Jeg kendte til andre dødsdømte fanger, som gik rundt

uden lænker, men efter nogle år fik jeg at vide af nogle hvide besøgende fra Røde Kors, at Orton og jeg var blevet benådet.

”Benådet?” spurgte jeg.

”Ja, I blev benådet i juni 1984. Dødsdommen blev ophævet, og nu sidder du på livstid.”

”Åh, så er det måske derfor, de tog lænkerne af.”

De tilbageholdt med vilje oplysninger for at plage os endnu mere, og de prøvede endda at lægge mig i lænker igen.

Vi blev låst inde i vores celler kl. 3 om eftermiddagen, og jeg foretrak at spise alene i min celle. Så en dag, kort efter at de havde fjernet lænkerne, kom den kvindelige vagthavende, fru Nyantara, og en anden kvindelig betjent ind i min celle, efter at der var låst.

”Hvordan har du det?” ville de vide.

”Jeg har det fint.”

”Vi beklager, men vi har fået ordre til at lægge dig i lænker igen, og fra nu af må du kun være her i cellen, og du kommer ikke ud.”

”Hvorfor?”

”Det er vores ordrer. Vi har bare fået besked på at gøre det.”

”Nej, I har ej! Jeg er træt af det her. Vær søde at skyde mig nu, så vi kan få det overstået.”

”Men, Mama, vi følger bare vores ordrer.”

”Fra hvem? Gå tilbage og spørg hvorfor jeg skal lækkes igen og kun må være i cellen. Er I klare over, hvor smertefuldt og ydmygende det her er? Hvad har jeg gjort? Jeg samarbejder og følger alle ordrer her!”

”Okay, vi kommer tilbage”, sagde de og gik.

Jeg satte mig til at spise, men døren blev slået på vid gab, og en mandlig betjent kastede sig over mig. Normalt var han en stille mand, men nu var han som et vilddyr.

”Kom så, på med lænkerne! På med lænkerne!” skreg han til de to unge betjente, som kom løbende efter ham.

Jeg fik ikke tid til at protestere, og de lænkede hurtigt mine hænder og fødder og låste døren.

”Gå ad helvede til! I kommer i helvede!” råbte jeg efter dem og knælede i mine lænker for at bede:

”Gud hvad sker der? Du befriede mig fra lænkerne, men nu er de der igen. Hvad har jeg gjort? Jeg holder det ikke ud. Jeg kan ikke være lænket igen. Kære, kære Gud, jeg ved, du elsker mig. Vær sød at hjælpe mig!”

Jeg bad omkring en time, og så var der igen nogen, der åbnede døren. Det var en anden overordnet betjent, to yngre samt vagthavende i kvindeafdelingen, fru Nyantara.

De kom alle ind i cellen, men jeg sagde ikke noget. Jeg stirrede bare på dem.

”Jeg beklager, fru Chirwa, det var en fejl”, sagde den overordnede blidt. ”Der er ikke meget, jeg kan sige andet, end at jeg beklager. Jeg er kommet med betjentene for at løse dig og tage lænkerne af.”

De kunne se, at jeg havde grædt, og fru Nyantara prøvede at trøste mig:

”Vær nu sød, fru Chirwa, lænkerne er blevet fjernet, og du fik det, som du ville. Dine bønner er blevet hørt, så vær nu rar at sætte dig ned og spise noget.”

”Jeg skal ikke have noget at spise! Hvorfor skulle jeg behandles på den måde. Det er tortur. Jeg har ikke gjort noget forkert.”

”Så, så, Gud har hørt dine bønner. Jeg kommer tilbage om lidt, og så skulle du gerne have spist lidt”

De gik, og jeg græd som aldrig før. Det fik mig næsten til at bryde sammen. Jeg smed maden i spanen, og da fru Nyantara kom tilbage, troede hun, at jeg havde spist. Jeg græd stadigvæk.

”Det er i orden, jeg er her, fru Chirwa. Lad os bede sammen”, sagde hun og blev siddende med mig en stund.

Da jeg endelig faldt i søvn, trøstede Gud mig.

Jeg drømte, at jeg fløj op i himlen, og himlen åbnede sig for mig. Jeg var på vej ned igen og begyndte at synge. Der var mennesker omkring mig - engle - og en af dem sagde:

”Se, der er et menneske, som græder.”

Jeg vidste, at de så på mig. Jeg vidste, at jeg ikke var alene, og det fyldte mig med glæde. Jeg sang, og efterhånden som jeg nærmede mig jorden, begyndte alle menneskene at synge sammen med mig. Jeg var så lykkelig, da mine fødder igen rørte jorden:

”Tak min Gud, fordi du elsker mig. Tak!”

Gud var mig nær, og det gjorde, at jeg ikke blev fuldstændig ødelagt af den fysiske og psykiske tortur, som jeg måtte stå igennem. Efter denne åbenbaring glædede jeg mig altid til at tilbringe mine nætter med at synge og danse med englens i mine drømme. Gud frelste mig fra at blive vanvittig derinde, og efter et par år fik jeg endda fat i en bibel fra en fange, der var blevet løsladt. De andre kvindelige fanger skyndte sig at snuppe det tøj og køkkengrej, hun efterlod sig, men det lykkedes mig at få bibelen. I løbet af årene læste jeg den mere end tre gange fra Skabelsen til Åbenbaringen.

Ham, der havde lagt mig i lænker, kom for at undskylde:

”Mama, du gjorde os helvede hedt”, sagde han, ”og vi er meget kedede af det, men vi fulgte ordrer fra hr. Mwales næstkommanderende. Det var meget heldigt for dig, at hr. Mwale var her, da vi gik tilbage for at give besked. ”Vi har ordnet det, sir”, sagde vi til den næstkommanderende, men hr. Mwale stod lige ved siden af ham og hørte, hvad vi sagde.”

”Hvad er det for noget? Hvad er det, du har sagt, de skal ordne?” spurgte han sin næstkommanderende.

”Øh, jeg gav dem ordre til at lægge Chirwa parret i lænker”, sagde den næstkommanderende (de havde også lænket Orton). ”Jeg fik ordrer fra parlamentet, fra John Tembo og fra Inspector General om, at vi skulle lænke dem og spærre dem inde igen.”

”Hvordan kan det være, at jeg som chef for fængslet ikke får besked?” Hr. Mwale var rasende.

”Men det var de ordrer, vi fik”, svarede den næstkommanderende.

”Nej, du tager de lænker af med det samme! Inspector General går altid igennem mig. Lige meget hvad, så er det mig, der bestemmer her! Husk det!”

Hr. Mwale var venlig over for os, men hans næstkommanderende var John Tembos mand, og han gjorde sit bedste for at gøre vores tilværelse elendig.

Tortur og mishandling

Jeg ville gerne holde mig beskæftiget, så jeg skrev et personligt brev til dr. Banda, hvor jeg bad om lov til at skrive en bog om Ngoni folkets traditionelle ægteskab, men jeg fik aldrig noget svar. Jeg fandt hurtigt ud af, at mange af de kvindelige vagter, som passede mig, ikke kunne læse og skrive. De kunne ikke en gang skrive deres eget navn, så jeg sendte et brev mere og spurgte, om jeg måtte få lov til at undervise dem, men der var stadig ikke noget svar. Jeg begyndte alligevel at lære dem at skrive. I princippet måtte jeg ikke en gang tale til dem, men jeg kom godt ud af det med mange af dem, og der gik ikke lang tid, før de kunne skrive under på vagtlisten i stedet for bare at sætte et fingeraftryk.

Det blev mit held, da der ikke længere var noget vand i den anden gård. De andre kvindelige fanger var nødt til at komme ind i min gård, som ellers var aflukket, for at hente vand. Deres børn kom også, og det gav mig mulighed for at tale med dem. Som en del af kosten fik jeg brød, som jeg aldrig har brudt mig særligt om, så jeg havde bedt vagterne om at give det til de andre fanger. Selvfølgelig spiste vagterne det meste af det, men da kvinderne og børnene kom ind i min gård, kunne jeg selv give dem mit brød. Jeg lavede sågar te til dem.

Der var ret mange børn i fængslet. De blev sat i fængsel med deres mødre, og nogle af dem var endda født inden for murene. De var meget glade for at få brødet og teen, og jeg begyndte at sludre med dem. Jeg fandt ud af, at de næsten ikke vidste noget om Jesus, og langsomt men sikkert fik jeg gang i en bibelskole.

Jeg fortalte dem om bibelen og lærte dem at synge salmer. Bør-

nene gav mig så megen glæde, og de blev mine bedste fængselsvenner.

Årets højdepunkt for bibelskolen var, da pastor Whitehouse kom på besøg til jul. Pastoren besøgte fængslet hvert år og bad for os og kom med gaver. Det år havde vi en overraskelse til ham.

”Pastor, vi har et kor her”, fortalte jeg ham stolt og stillede børnene op. Deres tøj hang i laser, mange var halvnøgne, og man kunne se deres balder, men de stillede op og sang fire salmer.

”Åh, Chirwa!” sagde en af de andre fanger, ”Har du omvendt de bøllebørn?” Hun var virkelig overrasket.

De lasede, indespærrede børn fik en særlig plads i mit hjerte, og jeg gjorde mit bedste for dem. Og de hjalp mig. Da jeg lavede min have, begyndte de at fjerne betonen og murstenene i gården, og de hjalp mig alle sammen.

Årene gik. Langsomt blev restriktionerne lempet, og jeg begyndte endda at rådgive de ansatte og fangerne og tyde deres drømme. Men jeg havde stadigvæk ikke nogen som helst kontakt med verden udenfor. Det lykkedes for vores andet barn, Virginia, at få et enkelt brev ind til mig, men det var alt.

Sidst i 1980'erne sad en amerikansk kvinde, som var blevet arresteret sammen med sin mand på grund af nogle problemer med deres visa, en kort tid i cellen ved siden af min. Til min store overraskelse kendte hun udmærket vores historie. Hun fortalte mig, at Orton og jeg var kendte samvittighedsfanger hos Amnesty International, og det var virkelig en stor trøst at få at vide, at der var mennesker over hele verden, som pressede på for at få os løsladt.

Gwanda Chakuamba, som havde været på dr. Bandas side under regeringskrisen, var faldet i unåde og sad nu i cellen ved siden af Orton. Sammen smuglede de et brev ud om de forfærdelige forhold og de mange dødsfald på grund af den fordærvede mad. Brevet nåede frem til Røde Kors, som sendte en international delegation til Malawi for at inspicere fængslerne i 1990.

Dr. Banda var meget omhyggelig, når det gjaldt Malawis interna-

tionale omdømme og gav delegationen lov at inspicere fængslerne og interviewe nogle af fangerne under fire øjne. Der kom mange krænkelse af menneskerettighederne frem under inspektionen - den forfærdelige mad, de dårlige sundheds- og hygiejniske forhold, fanger der blev myrdet og tævet til døde, hvis de forsøgte at flygte osv. De interviewede også mig.

”Hvordan har min mand det?” spurgte jeg dem med det samme, og de fortalte mig, at Orton havde været meget syg, men at han nu fik behandling og var ved at komme sig.

”Bliver du tortureret?” spurgte de mig.

”Nej, ikke længere”, svarede jeg.

”Nej, nej, du må endelig sige det. Du skal ikke være bange”, insisterede de, men jeg var ikke bange. Jeg holdt mig tilbage, fordi jeg havde ondt af de kvindelig vagter, hvis hårdt tilkæmpede jobs hang i en tynd tråd.

Mange af vagterne kunne ikke læse eller skrive, og deres job her betød alt for dem og deres børn. De ville blive hårdt ramt, hvis de blev fyret, og de fulgte bare fængslets politik. Problemet var fængslet som sådan og ikke de enkelte vagters opførsel. Så jeg fortalte kun generelt om mishandlingen og nævnte problemet med Jehovas Vidner.

Dr. Banda var blevet rasende over Jehovas Vidners anstrengelser for at overtale folk til ikke at forny deres medlemskab af partiet eller betale skatter. Han havde offentligt slået hånden af dem som ’farlige for nationens gode regering’ og givet Young Pioneers lov til at forfølge sekten. Jehovas Vidner blev slået ihjel og voldtaget, deres hjem og forretninger blev brændt ned til grunden, og tusinder flygtede fra den statsstyrede vold til nabolandet Moçambique. Jehovas Vidner blev behandlet meget dårligt i fængslet. En dag kom en gruppe af dem til vores afdeling, og tre kvindelige vagter, som også var medlemmer af Young Pioneers, stillede dem op og tævede dem med stokke. Det var grusomt.

”Hvad laver I!” råbte jeg til dem. ”I må ikke tæve dem. De er fan-

ger, og de er allerede hjælpeløse. Ved I ikke, at det er en forbrydelse? I vil blive retsfulgt!”

De stoppede, og senere hørte jeg, at de brokkede sig over mig:

”Åh, det lykkedes ikke for hende Vera Chirwa at overtage regeringen fra Banda, og nu er hun kommet her for at kontrollere os.”

De var bange for mig, og det var godt, for jeg er sikker på, at de tænkte sig om to gange, inden de chikanerede fangerne, når jeg var i nærheden.

En af de tre unge vagter, der var medlem af Young Pioneers, fr. Chimbali, var særligt grusom. Nogle få dage senere hørte jeg råb i gården og løb ud for at se, hvad der foregik. Chimbali havde en lang stok i hånden og var travlt beskæftiget med igen at ydmyge Jehovas Vidner. Det var en lille familie: en kvinde, hendes datter og børnebørn. Chimbali havde fået de to kvinder til at klæde sig af og vise deres kønsdele for børnene. De græd alle sammen, for det er absolut tabu for børn at se deres forældre eller bedsteforældre på den måde. Hun tævede dem også med sin stok.

”Hvad laver du? Du skal ikke en gang være her. Du er på natholdet!” Det lykkedes mig at få fat i hendes stok. ”Du har ikke lov til at tæve de kvinder!”

”Nu tæver jeg dem altså”, snerrede hun igen og begyndte at slå med mig.

”Hvad i alverden har de gjort dig?”

”De er Jehovas Vidner! De betaler ikke skat!” skreg hun.

”Det er ikke dit problem!” Mens vi sloges om stokken, kom den vagthavende, fru Nyantara stormende til.

”Hold så op! Hvad sker der?”

”Hør her, Mama”, sagde jeg til hende, ”Hun ydmyger de stakkels kvinder og tæver dem!”

”Jamen, Chimbali, hvad er det, du gør? Skulle du ikke være gået for længst? Gå hjem!” Og Chimbali luntede vredt af sted.

Jeg fortalte Røde Kors-delegationen om disse situationer, men jeg udelod vagternes navne, og herefter blev det meget bedre. Vagterne

var rædselsslagne. Mange af deres kolleger i andre fængsler og i mandeafdelingen var blevet fyret - nogle var endda blevet sat i fængsel - men de fandt hurtigt ud af, at jeg ikke havde fortalt specifikt om dem, og vi blev venner.

”Åh, hun er en kvinde af Gud. Hun har styrken til at tilgive”, sagde de – og de forbedrede sig.

Modet med Orton

Det var den 25. september 1992. Vi havde siddet mere end ti år bag tremmer, siden vi blev bortført juleaften i 1981. Jeg blev hentet i min celle, og som sædvanlig fik jeg ikke at vide, hvad der skulle ske. Jeg blev fulgt over i et værelse i fængslets hovedbygning, hvor jeg pludselig stod over for en gruppe nydeligt klædte hvide mænd og kvinder. Hvem var de? Hvad var nu det for noget?

”Vi er advokater fra Storbritannien. Jeg hedder Paul Harris.” Han var deres talsmand og præsenterede de fem andre, som alle var advokater og sagførere fra en fælles menneskerettighedsdelegation fra det skotske advokatfakultet, det engelske og walisiske advokatsamfund og advokatråd. Da vi havde hilst på hinanden, kom de ind med Orton.

Vi havde ikke set hinanden i mere end otte år. Øjeblikket var så dybt følelsesladet, at jeg slet ikke kan beskrive det. Vi omfavnede hinanden i lang, lang tid. Der var fuldstændig stille. Vi sagde ikke noget, vi holdt bare om hinanden. Og alle advokaterne sad der lige så stille.

”Jeg troede, du var død”, sagde Orton endelig og så mig direkte i øjnene.

”Jeg troede også, at du var død.”

”Jeg var så bange for det”, sagde han, ”og jeg sagde hele tiden til mig selv: ”Det er min skyld. Hvorfor skulle jeg være skyld i, at en eller andens datter døde på dette skrækkelige sted og stadig selv være i live?”

”Nej, nej, min skat, sådan må du ikke tænke. Jeg er selv havnet her, fordi jeg ville være sammen med dig. Er du ikke klar over det? Det var min egen ide at tage med dig til mødet den dag i Chipata. Du skal ikke bebrejde dig selv. Du har ikke gjort noget galt, Orton.”

Vi takkede Gud for, at vi havde fået lov at mødes. Gud havde grebet ind. Så huskede vi, at vi ikke var alene og satte os til at tale med advokaterne.

De var kommet for at lave en vurdering af Malawis retssystem og knytte forbindelser til Malawis advokatsamfund. Paul Harris fortalte os, at de havde skrevet til dr. Banda og presset ham for at løslade os. Han havde ikke reageret, og nu var de kommet for at møde ham personligt og gå i forbøn for os. Men dr. Banda havde afvist deres anmodning:

”Jeg vil aldrig, aldrig frigive Orton og Vera. Aldrig!” havde han sagt til dem. ”De kommer til at dø derinde.”

De havde fået lov til at se os, og de havde insisteret på at se os sammen, så vi kunne mødes. De ville se os under fire øjne uden vagter, men det havde Inspector General afvist.

”Det er lige meget”, sagde Orton til dem.” Vi har ikke noget at skjule her.”

De spurgte til vores helbred, og de forhold vi levede under. Det var frygtelig sørgeligt at høre Ortons historie. Jeg troede, at jeg var blevet mishandlet, men han havde været igennem det, der var langt værre. Han havde været lænket mere end jeg, specielt efter at de havde opdaget et brev mere, som han og Chakuamba havde prøvet at smugle ud. Fru Chakuamba havde åbenbart været uforsigtig og ikke postet brevet umiddelbart efter, at de gav hende det, og politiet havde fundet det under en husundersøgelse. Herefter havde de lænket deres hænder og fødder sammen, så de ikke kunne ligge ned men måtte sidde på hug, og to vagter blev sat til at sikre sig, at de ikke sov. De havde sultet ham, og han havde hele tiden lungebetændelse og astma i den lille, fugtige og dårligt ventilerede celle. Det var ødelæg-

Præsident på livstid, Hastings Kamuzu Banda med sine Mmumba ved fejringen af uafhængigheden den 6. juli 1986

The Daily Times

gende at høre, hvordan dr. Banda havde tortureret den selv samme mand, som havde givet ham præsidentembedet. Advokaterne var meget bevægede over hans historie.

”Hr Chirwa, De har lidt så meget”, sagde Paul Harris, ”kan De give os lov til at bede den britiske regering om at bede Banda frigive Dem? Måske bliver De aldrig fri her i landet, så længe dr. Banda er ved magten, men den britiske regering kan muligvis udvirke, at De kommer ud af Malawi.”

Britiske advokater er meget fattede, og de vælger deres ord med omhu, men jeg tror, at Paul Harris snart ville ønske, at han ikke var kommet med det forslag. Orton eksploderede.

”Jeg! Flygte fra mit land! Hvad taler De om? Tror De, jeg er en kujon? Tror De, jeg kan efterlade mit folk til lidelserne her? Nej, nej, ikke jeg. Som deres leder vil jeg aldrig forlade dem. Jeg vil hellere dø med dem her i fængslet.”

Han var nok fysisk svag og forpint, men hans vilje var så stærk som nogen sinde. Han havde det samme udtryk i øjnene, som jeg havde set i retten, da politibetjentene hånede ham og sagde, at han ville dø i fængslet.

”Jeg er klar til at dø”, havde han snerret tilbage i retten. ”Jesus Kristus døde, og derfor er vi frie i dag. Jeg er klar til at dø for Malawis folk og dets frihed.”

Han havde bevaret sin kampgejst, og den blussede op, da advokaterne foreslog, at han skulle opgive kampen og redde sit eget skind.

”Nej, nej, Orton”, afbrød jeg. ”De prøver at hjælpe dig. Du kan ikke se dig selv, men du ligner en mand, der virkelig har lidt, og de prøver bare at hjælpe os. De synes ikke, at du er en kujon.”

”Undskyld”, sagde Paul Harris. ”Vi forstår dine følelser, og vi siger ikke, at du skal stikke af fra dit folk. Din historie har gjort indtryk på os, og vi vil gerne hjælpe dig.”

”Jeg vil aldrig stikke af fra mit folk”, fortsatte Orton. ”Jeg er ligeglad, om de slår mig ihjel. Der er ingen frihed uden lidelser.”

Og jeg tænkte for mig selv: ”Ja, vi led i de britiske fængsler, og vi fik vores frihed. Og nu lider vi igen i malawiske fængsler.”

Så henvendte advokaterne sig til fængselsbetjentene og krævede, at de behandlede os ordentligt:

”De har ikke lov til at se hinanden. Hvorfor kan de ikke få besøg? Og de kan ikke skrive til deres børn. Det er jo tortur?”

Advokaterne var temmelig rystede. De insisterede på, at vi skulle se hinanden, få lov til at skrive og modtage breve og få besøg. Fængselspersonalet måtte igen tilkalde Inspector General, men de kom til-

bage og lovede at fra nu af, ville vores rettigheder blive respekteret.

”Vi kommer igen”, sagde Paul Harris, ”og når vi kommer, vil vi høre bedre historier om deres behandling. Krænkelserne af menneskerettighederne her er uhørte!”

Orton spurgte, om vi måtte få lidt tid alene sammen. Vi sagde farvel til advokaterne, og de forlod rummet sammen med fængselsbetjentene.

”Lad os synge”, sagde Orton, og vi sang salmen ’We have heard Lord God that you bless other people, bless us as well’. Vi sang tre salmer sammen, før fængselsbetjenten kom og afbrød os.

”Når I nu skal ses igen næste uge, kan I vel runde af og sige farvel”, sagde han.

Vi omfavnede hinanden og udvekslede nogle få sidste ord:

”Vi skal nok blive frigivet, Vera.”

”Skal vi?”

”Ja min skat. Malawis folk ved, at vi, ministrene, havde ret. Vi fortalte dem, at Banda var en diktator, og det er gået op for folk, at det var sandt. Jeg hører, at malawierne har grebet til våben mod Banda. De ønsker os fri, og de vil have mig som præsident. Du skal ikke være bange. Vi kommer ud meget snart.”

”Åh, er det rigtigt, Orton? Jeg ville være så glad for at se mine børn igen!”

”Ja, bare rolig. Vi kommer ud!”

Han forlod rummet først. Vi skulle ned ad nogle trapper for at komme ud af hovedbygningen og tilbage til vores celler, men på trappen vendte han sig og insisterede på at se mig igen.

”I vores tradition kan man ikke skilles uden at give hånd”, forklarede han til fængselsbetjentene og gik op igen. Han tog mine arme og bad for mig.

”Så min skat, husk at minde dem om vores besøg. Sig til dem, at de har lovet, at vi kan se hinanden en gang om ugen. Jeg siger det selvfølgelig også til dem, men det er dig, der er aktivist. Du må ikke glemme at sige det til dem.”

”Jeg skal nok minde dem om det”, forsikrede jeg ham.
Han gik ned ad trappen, og jeg så ham aldrig mere i live.

”Hr. Chirwa har forladt os”

”Hvornår søger du for, at vi mødes?,” spurgte jeg den vagthavende.

”Jeg har ringet til Inspector General, men han har ikke givet lov endnu. Han skal give tilladelse, og han skal have tilladelsen fra parlamentet.”

Den første uge gik. Den anden uge efter advokaternes besøg sagde jeg det til dem tre gange, men de blev ved med at sige, at der ikke var givet tilladelse endnu.

”Hvorfor? Banda og Inspector General har allerede givet tilladelse. De gav lov, og I fortalte de hvide advokater, at vi ville mødes en gang om ugen.”

”Jeg ved ikke, hvad der sker”, sagde fængselsbetjenten.

En morgen præcis fire uger efter besøget hørte jeg en masse postyr fra mandeafdelingen. I virkeligheden havde Orton og jeg kun været adskilt af en høj mur de sidste elleve år, og man kunne sagtens høre, at der foregik et eller andet derovre. Vagterne fortalte mig, at det var mændenes halvårlige ’køddag’, og de sloges for at få så meget som muligt, men hvorfor skulle de slås om maden så tidligt om morgenen? Jeg prøvede at spise min morgenmad, men jeg blev forstyrret af balladen og tabte appetitten. Jeg satte mig på min veranda med strakte ben og med ryggen mod celledøren og begyndte at læse i biblen.

Kl. 11 kom der en gruppe mennesker ind i min gård. Først så jeg de kvindelige fanger fra de andre afdelinger, så fængselsbetjentene og endelig nogle politifolk.

”Hvad er nu det?” tænkte jeg. ”Hvad har jeg nu gjort?” Det var usædvanligt, at de andre kvindelige fanger var kommet, og det forvirrede mig. Hver gang hr. Mwale kom til min celle, hilste han altid og spurgte, hvordan jeg havde det, men den dag sagde han ikke et

ord. Hans ansigt var fortrukket. De kom alle sammen hen til verandaen, og kvinderne satte sig ned ved siden af mig.

”Nåh, hvad er problemet?” spurgte jeg.

Hr. Mwale rømmede sig: ”Jeg er ked af det, fru Chirwa. Hr. Chirwa har forladt os.”

Det kørte rundt i mit hoved: ”Forladt os? Er han taget til et andet fængsel? Nåh nej, det her er jo det centrale fængsel .... Er han blevet løsladt?”

Tankerne kørte rundt i mit hoved, og hr. Mwale kunne se, at han havde gjort mig forvirret.

”Han døde her til morgen. Han blev fundet død i sin celle.”

Jeg så bare på dem. I nogle meget lange minutter var der ingen, der sagde noget.

”Banda må være meget glad, nu min mand er død”, sagde jeg endelig til dem. ”Han har slået ham ihjel.”

”Ja fru Chirwa, det er ganske rigtig mystisk. De ved, at jeg altid ser til ham, efter at alle er blevet låst inde, og jeg var der i går og sludrede, og der havde han det fint. Så jeg blev meget overrasket her til morgen, da jeg hørte, at han var fundet død,” sagde hr. Mwale. ”Men jeg kan forsikre Dem, fru Chirwa, at vi vil undersøge det. Vi er meget kede af det.”

”Min Gud! Orton! Mit liv er forbi!” græd jeg.

Betjentene gik, og kvinderne prøvede at trøste mig.

”Lad være at røre mig! Jeg vil ikke have, at I rører mig. Lad mig være i fred”, sagde jeg til dem.

Det var som om, en frygtelig sky var faldet ned over mig. Jeg kunne ikke forestille mig mit liv uden Orton. Jeg elskede ham så meget, og han tog sig af mig. Faderen til mine børn, som havde lært mig alt og opmuntret mig til at blive politiker, var død. Jeg begyndte at tale som en, der var blevet vanvittig.

”Nej, nej! Det kan ikke være sandt!”

”Åh, Mama, vær nu sød. . .” trøstede kvinderne mig, men jeg ville have, at de skulle gå deres vej.

”Lad være at røre mig! Lad være at tale til mig!”

Jeg tænkte på børnene, som fik besked om deres fars død, og jeg græd og græd. Det var det værste øjeblik i mit liv, og jeg begyndte at bede.

Hr. Mwale kom tilbage.

”I kvinder skal ikke sove i jeres egne celler i nat. Fra nu af bliver I her og passer på fru Chirwa dag og nat. Der må ikke ske hende noget som med hendes mand!”

Hr Mwale var godt træt af det hele. Han var et godt menneske.

Sandheden om Ortons død kendes endnu ikke. Orton havde en ung dreng til at lave mad til sig. Orton lærte ham at blive en god kristen, og han gav ham gode råd og sang med ham. Denne kok havde en ven, som blev taget med noget heroin i fængslet og som straf sat i isolation lige over for Ortons celle. Den nat Orton døde, hørte drengen trin uden for cellerne. Han troede, at de kom for at give ham en lærestreg, så han hev sig op og kiggede ud ad tremmerne over celledøren. Han så nogle personer, bl.a. fængslets læge, en minister fra dr. Bandas regering, en højtstående politibetjent og nogle flere politifolk. Lægen bar på noget, der var dækket med hvidt klæde. De gik ind i Ortons celle for en stund, og drengen så dem alle sammen gå igen. De havde givet ham en dødbringende indsprøjtning.

Da jeg senere grundlagde Malawi CAREER, en ngo som arbejder for bevidsthed om menneskerettighederne, samlede den britiske advokat Kathryn English og jeg bestyrkede forklaringer fra en række fanger og ansatte, som havde været til stede den nat. De kom til os for at fortælle deres historie, men de var meget nervøse, og de forsvandt alle sammen senere. Hr. Mwale kom igen næste morgen.

”Fru Chirwa, jeg ønsker ikke Orton begravet som en hund, som de begraver folk her, uden at familien ved noget. Så hvem skal jeg kontakte? Hvem er de nærmeste?”

Det var svært for mig at hjælpe ham, for jeg havde ikke haft nogen som helst kontakt med vores familie i 11 år.

”Min onkel Mackinley Chiwambo har en søn, Ziriro. Måske kan du kontakte ham”, sagde jeg.

”Ham kender jeg. Vi er venner. Lad mig ringe til ham og forsikre mig om, at han kan foretage det fornødne, så Orton får en anstændig begravelse.”

Om eftermiddagen kom det internationale Røde Kors og kondolerede og tilbød deres hjælp. Jeg var sikker på, at regeringen ville slå vores børn ihjel, så jeg bad Røde Kors finde ud af, hvordan de kunne deltage sikkert i begravelsen. Jeg bad dem også om at appellere til regeringen, så jeg også kunne være til stede, og de lovede at gøre deres bedste.

Hr. Mwale havde arbejdet meget hurtigt, og den samme aften blev jeg kaldt til porten. Udenfor kunne jeg se en kvinde og tre mænd, der sad og ventede på mig.

”Det er din familie”, sagde hr. Mwale.

Kvinden var min yngste søster Chris, som jeg ikke havde set i alle disse år. Mændene var mine nevøer.

”Vi er kommet for at få at vide, hvor du ønsker, at hr. Chirwa skal begraves, så vi kan foretage det fornødne.”

”Åh, det er meget svært for mig, for ifølge vores tradition er det den førstefødte, Fumbani, og Ortons bror, Duff Chirwa, som skal afgøre det. Men eftersom de ikke er her, vil jeg gerne have, at hr. Chirwa blive begravet hjemme i sin landsby.”

”Okay”, sagde de.

”Jeg har også modtaget et telegram fra en dame i Amerika,” tilføjede hr. Mwale.” Hun siger, at hun er hr. Chirwas førstefødte, og at hun også kommer.”

”Det er godt”, sagde jeg. ”Det er hans datter af første ægteskab. Når hun kommer, kan hun bestemme det hele, men indtil da kan I gå videre med forberedelserne.”

Min søster græd som pisket og fortalte mig, at jeg så forfærdelig ud. Hun var meget ked af at se mig i den tilstand.

De gik, og hr. Mwale lovede mig, at jeg kunne se Ortons lig efter

obduktionen. Jeg ventede på at se liget. Da der var gået fem dage, troede jeg, at de bare var gået videre og havde begravet ham, men sent om aftenen kom de kvindelige vagter til min celle.

”Kom, vi skal hen til porten.”

”Til porten? Hvorfor generer I mig nu? Hvad skal vi til porten for på denne tid?”

”Det ved vi ikke, men de har ringet, at du skal komme til porten.”

De fulgte mig til porten og førte mig udenfor, hvor der holdt en masse politibiler. Jeg steg ind i en af dem, og vi kørte af sted.

Efter 12 år i fængsel kunne jeg ikke kende Zomba by igen. Der var masser af belysning, og jeg vidste ikke, hvor de tog mig hen. Vi kørte igennem en kæmpe port, og der var politi alle vegne. Vi stoppede foran en stor bygning, hvor politibetjente løb frem og tilbage. Vi gik ind i bygningen, og jeg genkendte lugten af lighus.

”Får jeg mon nu alligevel Ortons lig at se?”, tænkte jeg, men der var ikke nogen, jeg kunne spørge. Alle var tavse. Jeg blev sat på en stol mellem to kvindelige politibetjente. Vi ventede. Jeg spekulerede over, om de mon også ville slå mig ihjel.

”Hvis jeg også skal dø, må jeg hellere begynde at bede”, sagde jeg til mig selv, og jeg bad. ”Kære Gud, giv mig mod, hvis jeg skal se Ortons lig. Kære Gud stå mig bi.”

En time senere var der en, der råbte: ”Okay, før hende derhen”, og vi gik og gik ad lange, mørke korridorer, krydsede en gårdsplads og kom til et stort rum. Der var flere civilklædte mænd og kvinder i rummet. De stod på række på hver side af en ambulance, der var bakket op mod en åben dør med bagdørene åbne. Alle var fuldstændig stumme. Jeg steg ind i ambulancen. Der lå han på en bære, ikke i en kiste og jeg genkendte hans ben med det samme. Det var min mand.

”Kom, kom, kom”, de gjorde tegn til mig, og jeg gik helt ind og stod lige ved siden af hans hoved. Alle politibetjentene var meget stille. Og jeg bad.

I min bøn gav jeg udtryk for alting. Vi havde lovet at være sammen til døden, og den dag skilte døden os ad. Jeg bad i en time. Jeg ville røre ved ham, men politibetjentene blev nervøse og skulle skaffe tilladelse.

”Ja, du må godt røre ham”, sagde de endelig, og jeg rørte ved ham.

”Farvel min skat, vi mødes, når jeg også dør. Amen.”

Jeg vendte mig mod alle politibetjentene. ”Jeg er færdig.”

De kørte mig tilbage til min celle.

At kysse jorden

Børnene kom til Malawi under strenge sikkerhedsforanstaltninger, og de blev ført direkte fra lufthavnen til USA's ambassade. De bragte deres faders lig til hans landsby oppe nordpå, hvor de begravde ham. Et par dage efter fik jeg besøg. Der var mennesker i rummet, men jeg kunne ikke rigtig se dem. Jeg satte mig, og de kom hen og omfavned mig. Pigerne begyndte at græde.

”Åh, det er mine børn”, gik det op for mig.

Mine kusiner, nevøer og niecer var der, og jeg genkendte dem - bortset fra en som var vokset helt ud over genkendelse og havde skæg. Jeg så på ham en tid.

”Hvem er den herre?” spurgte jeg, og det kom til at lyde lidt morsomt, fordi jeg brugte vores lokale sprog på en meget formel måde og henvendte mig til ham, som om han var en meget fin mand.

Han rejste sig og omfavned mig hårdt.

”Det er Zengani, Mama”, sagde han, og jeg blev så flov.

”Ai, ai, ai! Hvor længe har jeg siddet i fængsel her, når jeg ikke engang kan genkende mit eget barn. Undskyld Zengani, men du er vokset så meget.”

Vi græd. Det var et smukt øjeblik.

De fortalte mig om begravelsen.

”Mama, vi tror ikke, det var fars lig, de gav os.”

”Hvorfor?”

”Nej, for det lig, de viste os, var meget sort. Vi sagde, at det ikke kunne være vores far.”

Jeg blev chokeret. Da jeg så Ortons lig, var han meget fredfyldt og afslappet, og han lignede nærmest en ung mand.

”Men jeg så ham selv, og jeg er sikker på, at det var jeres far”, forsikrede jeg dem.

”Vi ved ikke rigtig, Mama. Først, ville vi ikke modtage liget. Det var så sort. Vi ved ikke rigtig...”

Vi talte om det i nogen tid; senere fandt jeg ud af, at ligets ekstremt sorte farve sandsynligvis skyldtes en særlig form for dødelig indsprøjtning. I løbet af nogen tid bliver liget helt sort.

”I behandler ikke vores mor godt!” Børnene angreb de fængselsbetjente, som stod ved døren.

”Hvorfor kan hun ikke se? Slår I hendes øjne?”

”Nej, jeg kan godt se”, trøstede jeg dem.

”Nej, vi kan se, du ikke har det godt, Mama.”

”Hør nu her, jeg har det faktisk OK. I må ikke tage herfra og tro, at jeg er syg eller ved at dø eller noget. Jeg har det fint. I skal ikke være bekymrede.”

De viste mig et album med familiebilleder, og jeg havde svært ved at se billederne ordentligt og tog fejl af billeder af mine børnebørn og mine egne døtre. De lignede mig alle sammen rigtig meget, og det var skønt at se dem. Jeg fik lov at tage billederne med til min celle, og vi tog afsked.

Et par dage senere kørte de mig tilbage til den bygning, hvor jeg havde set Ortons lig. Jeg fandt ud af, at det var politiets hovedkvarter. Jeg blev ført til et kontor domineret af et kæmpe skrivebord, hvor der var telefoner alle vegne. Der må have været seks telefoner på skrivebordet. Der kom en mand ind, som fik travlt med at besvare alle opkaldene. Til sidst vendte han sig mod mig, og præsenterede

sig som Inspector General. Han fortalte mig, at han var meget ked af, at Orton var død, og at han ville være kommet for at se mig, men han havde haft alt for travlt.

”Jeg er ikke tilfreds med Dem!” Jeg er ikke typen, der holder tingene tilbage, så jeg sagde det ligeud til ham.

”Hvorfor?” Han var noget chokeret.

”De opførte Dem meget skidt. Da advokaterne var her, lovede De, at min mand og jeg kunne mødes en gang om ugen. Men det blev aldrig til noget. Fængselsbetjentene sagde, at de skulle have tilladelse fra Dem, og at De skulle have tilladelse fra parlamentet. Hvorfor? Det var blevet aftalt den dag, og tilladelsen var blevet givet. Tre uger senere hører jeg, at min mand er død, og vi fik aldrig mulighed for at være sammen. Derfor er jeg ikke tilfreds med Dem!”

Han tav en stund, så ned og undgik mit blik.

”Jeg er ked af det. Det er ikke min skyld”, sagde han. ”Det er rigtigt, at der blev givet tilladelse den dag, og jeg kan ikke se nogen grund til, at fængselsbetjentene ikke lod jer se hinanden.”

”Nej, nej, nej! Jeg stoler på fængslets vagthavende. Det er rigtigt, hvad han siger. Problemet ligger hos Dem!”

”Under alle omstændigheder er jeg ked af det”, sagde han og begyndte at komme med undskyldninger. Han beskyldte betydningsfulde, ledende politikere for at lægge pres på ham og prøve at gøre sig populære ved at forlænge vores lidelser. Jeg lod ham tale ud, og vi begyndte at tale om min fremtid.

”Jeg vil se børnene, og jeg vil have lov til at få breve fra dem og fra familien.”

”Jeg vil personligt ringe til Deres familie og sikre mig, at de kommer og besøger Dem”, sagde han. ”Jeg kan godt lide Dem, Mama. Jeg beder også rigtig meget. Jeg har allerede spurgt Banda to gange om Deres løsladelse, men han sender mig bare væk. Jeg vil spørge igen. Så bed for mig.”

”Okay, jeg vil bede for Dem”, sagde jeg, og så gik han.

Ugen efter blev jeg igen kaldt til porten.

”Åh, frem og tilbage, frem og tilbage”, klagede jeg til vagterne. ”I generer mig bare. Lad mig være i fred eller løslad mig.”

”Nej, nej, du skal gå med. Vi ved ikke, hvad besked der er”, sagde den kvindelige vagt.

Jeg blev ført til Inspector General's kontor.

”Mama, De ville gerne se Deres familie, så jeg har inviteret Ziriro Chiwambo, men han har travlt med at agitere for flerpartidemokrati. Hans bror, Rodney, er kommet for at se Dem i stedet for”, sagde Inspector General.

Der blev givet besked om, at min gæst var kommet, og Inspector General bad ham komme ind på kontoret, men min søster og mine kusiner var også med.

”Hvad er nu det? Jeg har kun inviteret Rodney Chiwambo”, sagde Inspector General.

”I Chiwambo familien er vi blevet enige om, at hvis en af os bliver inviteret, vil vi komme alle sammen”, forklarede de ham, ”Der bliver arresteret så mange mennesker i disse tider, og hvis en af os forsvinder, ved vi ikke, hvad der er sket. Derfor kommer vi sammen.”

”Nåh sådan”, grinede Inspector General. ”Under alle omstændigheder så kan jeg lige så godt afsløre det. Jeg synes ikke, I skulle høre det i fængslet, derfor er I her. Fra i dag er fru Chirwa fri.”

Alle blev meget forvirrede - bortset fra mig. Jeg så bare intenst på ham. Min søster knælede på jorden og takkede Herren.

”Åh Gud, mange tak. Tak skal du have, tak.”

Jeg ventede, til de var kommet sig over chokket.

”Og hvad er betingelserne for min frigivelse?”

”Hvad mener du”, spurgte han.

”Nogle bliver løsladt under særlige betingelser - husarrest, udvisning eller hvad som helst. Hvad er betingelserne?”

”Åh, nej, nej. Der er ingen betingelser. De er fuldstændig løsladt. De kan gøre, hvad De vil!”

Vi forlod hans kontor meget, meget glade, og de sendte min vagt væk.

”I kan gå nu. Fru Chirwa er fri.”

Jeg ville tilbage til fængslet. Jeg måtte sige farvel til mine medfanger, men den var over 3, og de var lukket inde i deres celler. De sendte bud efter den vagthavende.

”Fru Chirwa er fri, men hun vil gerne sige farvel. Vær venlig at sørge for at de kvindelige fanger er ude af cellerne.”

Vi gik tilbage til kvindeafdelingen, og de var allerede ude på verandaen og sang salmer. Jeg stemte i og sagde farvel til hver enkelt. Det var meget bevægende. Jeg gik ind i min celle og samlede de få ejendele, der var mine.

Jeg havde altid sagt til mig selv, at hvis jeg blev løsladt og fik verden udenfor at se igen, ville jeg kysse jorden. Da vi gik ud efter at have sagt farvel til alle fangerne og betjentene, stoppede jeg op, bøjede mig og kyssede jorden lige uden for fængselsporten. Min søster brød grædende sammen.

”Det er glædestårer, ikke?”, sagde jeg og omfavnede hende.

Det var den 24. januar 1993. Jeg var fri.

Kapitel 8

TILBAGE TIL CIVILSAMFUNDET

Jeg kunne ikke sove i en seng. Jeg boede hos min søster, Chris, og den første nat efter at jeg blev løsladt, sov vi side om side, men jeg følte mig søsyg og svimmel af at bevæge mig på den bløde madras. Efter nogen tid måtte jeg rykke ned og ligge på gulvet, hvor jeg var vant til at sove. Chris vågnede.

”Hvad i al verden laver du på gulvet, Vera?”

”Jeg kan ikke længere sove i en seng, Chris”, forklarede jeg, ”Jeg føler hele tiden, at jeg er ved at falde ud.”

Hun græd. Jeg tror, at det ramte hende hårdt at se sin storesøster ligge på gulvet som en indsat. Jeg prøvede at ligge i sengen for at trøste hende, men når hun faldt i søvn, lempede jeg mig forsigtigt ned på gulvet. Sådan sov jeg i flere uger, indtil jeg blev vant til senge igen, og jeg skyndte mig tilbage i seng, når jeg hørte Chris bevæge sig i søvne.

I fængslet havde mit liv været viet til bøn, og jeg havde været bekymret for, om jeg ville være i stand til at bede, når jeg blev løsladt. Det er nok svært at forstå, men jeg var oprigtigt bange for, at jeg ville miste det spirituelle liv, som havde holdt mig i live bag murene. Ville jeg stadig kunne danse med englene om natten, eller var livet udenfor blevet for hektisk og jordbundet? Derfor var det en stor trøst at modtage mine første gæster hjemme hos Chris. Alle kom med en stemning af glæde og bøn. Vi bad og sang salmer sammen, og det viste sig, at Chris også elskede at bede.

Da jeg gik i kirke for første gang i alle de år, fortalte de mig, at

menigheden havde bedt for mig den foregående søndag. Da jeg senere rejste rundt for at møde mine børn og familie i Zambia, Tanzania, USA og Skotland, besøgte jeg deres menigheder og fandt ud af, at de også havde bedt for min løsladelse den søndag. Overalt hvor jeg kom, kom folk hen til mig og sagde:

”Vi er så lykkelige for, at vores bønner om din frigivelse blev hørt af Gud.” Det var meget stærkt.

Tid til demokrati?

Den amerikanske ambassadør kom på besøg og fortalte mig, at mange ambassader og statsoverhoveder havde presset på for at få mig løsladt. USA's vicepræsident, Al Gore, havde personligt skrevet til dr. Banda, og det havde Kenyas præsident Moi, den britiske dronning m.fl. også. Berlinmuren var faldet, og dr. Banda kunne ikke længere spille det antikommunistiske kort og samtidig opretholde sit skånselsløse regime med international finansiering. Det internationale samfund havde endelig fået nok af hans diktatur, og donorerne var begyndt at stille betingelser om forbedringer af menneskerettighederne og regeringsførelsen for at give udviklingsbistand. Disse betingelser og sanktioner var knyttet direkte til min frigivelse. Ambassadøren fortalte mig også, hvordan Amnesty International havde kørt en utrættelig kampagne for at få os fri, og at dr. Banda i årevis var blevet oversvømmet med breve fra medlemmer af Amnesty. Det var meget bevægende at finde ud af, at så mange mennesker fra hele verden havde gjort en indsats for os og arbejdet så hårdt for menneskerettigheder og retfærdighed. Amnesty International tilbød mig endda en rundrejse, så jeg kunne besøge min familie og børn, der var spredt over hele jorden fra Zambia til Canada.

På den tur deltog jeg i mange møder og seminarer i Amnesty International, og mens jeg talte på et møde for studerende i Orlando, fik jeg et telegram af generalsekretæren for Amnesty International

fra Malawis advokatsamfund. De tilbød mig et job som direktør for advokatsamfundets menneskerettighedsngo, Legal Ressource Centre. Dr. Bandas regime stod for fald, men han var stadig ved magten, og han kunne stadigvæk skade mig, hvis jeg vendte tilbage til Malawi. Amnesty International var bekymret for min sikkerhed. De rådede mig til ikke at tage stillingen ved Legal Ressource Centre, og generalsekretæren fortalte mig, at de havde arrangeret et job til mig i en international organisation i Geneve. Men jeg havde været væk fra mit land i næsten 30 år, i eksil og fængslet, og intet skulle holde mig ude af Malawi igen. Det var et kald for mig at undervise malawierne om deres rettigheder. Kampen for retfærdighed havde styret hele mit liv, og i fængsel havde jeg lovet mig selv, at hvis jeg nogensinde kom ud, ville jeg vie mit liv til Malawi. Hvordan skulle jeg kunne tage imod et fint job i Geneve? Og jeg følte mig beskyttet af det internationale samfund og alle de gode mennesker, der havde kæmpet for min løsladelse. Jeg troede ikke, at dr. Banda ville vove at røre mig igen.

Men situationen var spændt i Malawi. I løbet af de første få år af vores fængselsophold var der begyndt at dannes grupper af systemkritikere i opposition til dr. Bandas regime. De to mest fremtrædende grupper, Alliance for Democracy (AFORD) og United Democratic Front (UDF), arbejdede under jorden og distribuerede 'oprørske' litteratur, som opfordrede malawierne til at gå imod MCP regeringen og kræve flerpartidemokrati.

Søndag den 8. marts 1992 tog oppositionen et dramatisk skridt. De katolske biskopper rundsendte et hyrdebrev, som de kaldte 'At leve vores tro': Det blev trykt i 16.000 eksemplarer, og brevet blev læst op i alle landets katolske menigheder. Det kritiserede åbent MCP's dårlige regeringsførelse og udstillede landets dybe sociale, økonomiske og politiske problemer. Dette modige træk fra biskoppernes side var en hidtil uhørt udfordring af dr. Bandas enevælde, og det blev snart afsløret, at ledende MCP folk havde planer om at myrde dem. Men folk sluttede 100 % op om biskopperne og rejste sig endelig mod MCP.

Vera Chirwa kort efter hendes løsladelse midt i 1960'erne

The Nation

Arbejdere og studerende demonstrerede, og mange blev dræbt af politiets skud. En lavine var sat i gang, og AFORD og UDF stod åbent frem. Kirkerne, muslimerne, Advokatsamfundet og pressionsgrupper dannede i fællesskab en paraplyorganisation, Public Affairs Committee (PAC), som begyndte forhandlingerne med MCP regeringen om den uundgåelige overgang. Den 18. oktober 1992 meddelte dr. Banda, at landet skulle holde folkeafstemning om, hvorvidt malawierne ønskede, at MCP's etpartistyre skulle fortsætte, eller der skulle indføres flerpartidemokrati. Min kære Orton mærkede Bandastyrets endeligt bare få uger, før han døde. Orton blev myrdet natten til den 19. oktober, umiddelbart efter dr. Bandas beslutning om at tage chancen med en folkeafstemning.

Da jeg kom hjem fra min rundrejse, holdt nationen vejret under optakten til folkeafstemningen om flerpartidemokrati i juni 1993. Der var vold i gaderne, og min familie frygtede, at jeg skulle blive myrdet, hvis jeg bevægede mig ud i offentligheden, og rådede mig til at blive hjemme, men jeg længtes efter at komme ud og se, hvad der skete.

Jeg havde det underligt efter alle de år i fængsel og spurgte mig selv, om malawierne virkelig var i stand til at skifte regering ved en folkeafstemning. Malawiere er lidt underdanige, og jeg var bange for, at de mange år med undertrykkelse helt havde tæmmet dem og undergravet deres viljestyrke. Den altdominerende frygt var krøbet ind i folks sind og havde skræmt hver og en. I fængslet følte jeg tit, at de havde glemt os. Ville de endelig stå fast på deres rettigheder? Jeg fulgte begivenhederne på radioen og begyndte langsomt at tro på det.

”Nu er tiden inde til at komme af med Banda. Nu er det tid for ægte demokrati i Malawi”, tænkte jeg.

Men så fandt jeg ud af, hvor splittet oppositionen var. Pressionsgrupperne stod ikke ordentligt sammen. Lederne fra både UDF og AFORD rettede henvendelse til mig og ville have mig som medlem, men jeg afslog.

”Til at begynde med må flerpartidemokratiet her i landet begrænse sig til to stærke politiske organisationer - regeringen og oppositionen”, sagde jeg til dem.” Alle de nye pressionsgrupper og ulmende rivalisering splitter stemmerne. Hvis I er splittede, kan vi tabe afstemningen. Jeg vil ikke være med i hverken den ene eller den anden!”

”Nej, nej”, insisterede de. ”Vi er ægte flerpartidemokrater. Vi vil danne en koalitionsregering.”

”I skal ikke undervurdere Kamuzu”, advarede jeg dem. ”Han har siddet meget, meget længe, og han har solid støtte i landsbyerne. Det er ingen let opgave. I risikerer vores fremtid med den holdning.”

Og selvfølgelig var deres sejr langt fra fuldstændig. Mere end en tredjedel af vælgerne ønskede at forblive under diktatorens styre.

Kort efter at jeg var vendt tilbage fra min rundrejse, henvendte formanden for Advokatsamfundet sig til mig.

”Nå, fru Chirwa, fik De vores tilbud? Det er ikke meget, men det er det eneste bidrag, vi kan give. Hvad siger De?”

Jeg havde haft en alvorlig drøftelse med min familie, som var stærkt imod ideen.

”Advokatsamfundet vil bare bruge dig. Hver eneste advokat i landet har afvist deres tilbud. Der er ingen løn. Og der er ingen bil! En direktør skal have en bil og visse bekvemmeligheder.”

Jeg forklarede, hvordan jeg havde bedt til, at jeg kunne komme til at lære malawierne om deres rettigheder, og måske var denne menneskerettighedsngo, hvad Gud havde tiltænkt mig. Det forstod de godt, og jeg fik min vilje. Jeg tog jobbet og blev direktør for Legal Ressource Centre. De viste mig kontoret.

”Det er din sekretær, Ivy Chipofya”, sagde de, og præsenterede os for hinanden. ”Og her er dit kontor.”

”Hvor er alle de andre?” spurgte jeg, mens jeg så mig om i de små tomme rum. ”Skal jeg lede mig selv?”

”Øh, vi beklager, men vi havde faktisk håbet, at De ville udvikle det her for os, fru Chirwa”, sagde de.

”Okay, det skal jeg nok” – og Ivy og jeg gik i gang.

Forfatningen: En afspejling af folkets vilje

Vores første projekt bestod i at gøre noget ved det åbenbart manglende samarbejde mellem advokater og politikere. Konstruktiv dialog mellem disse to grupper er en grundlæggende forudsætning for god regeringsførelse, så vi arrangerede et seminar, hvor fremtrædende medlemmer af justitsvæsenet og vores nye lovgivere kunne samarbejde og finde fælles holdninger.

Seminaret gik vældig godt, og under det afsluttende møde kom spørgsmålet om den nye forfatning op. Formanden for Advokatsamfundet fortalte os, at et udkast til forfatning var lige ved at være færdigt.

”Vil folk få mulighed for at kommentere forfatningen, ligesom de gjorde i Sydafrika?”, spurgte jeg.

”Nej, det er jeg bange for, at de ikke vil. Regeringen har allerede fastsat datoen for folkeafstemningen”, sagde han.

”Hør nu her, det vil simpelthen ikke fungere, hvis forfatningen bliver trukket ned over folk ligesom den gamle. Folk vil aldrig virkelig føle, at det er deres, hvis ikke de får en mulighed for at deltage. Lad os arrangere et forfatningssymposium, hvor så mange mennesker som muligt kan diskutere forfatningen med indbudte eksperter fra andre Commonwealth lande. Vi har brug for en mulighed for at sætte os ned og diskutere vores nye forfatning, før vi bliver bedt om at godkende den.”

Vi blev enige om at arrangere et symposium og inviterede en række internationale eksperter i forfatningsret. Deltagerne fra Malawi var en stor blanding af repræsentanter fra interessegrupper, lokalsamfundsorganisationer, faglige organisationer, de traditionelle samfund osv. Det var en meget stor begivenhed, og jeg var tit i radioen for at oplyse folk og opmuntre dem til at deltage. Og dr. Banda var ikke imod det.

Ivy og jeg arbejdede døgnet rundt og betalte mange af udgifterne af egen lomme. Derfor var det ret skuffende, da formanden

for Advokatsamfundet begyndte at stille krav om visse formaliteter vedrørende de dokumenter, vi skulle sende til hovedtalerne. Vi havde overhovedet ingen administrativ hjælp eller penge, så vi besluttede at udlevere dagsordenen og de relevante dokumenter til deltagerne i symposiet, når de ankom. Men formanden insisterede på, at alle dokumenter skulle fremsendes i forvejen, og han udfordrede mig – enten skulle jeg aflyse symposiet, eller han ville nægte at deltage. Jeg vidste, at jeg gjorde det rigtige, og hvis jeg gør det rigtige, er der ingen, der kan stoppe mig.

”Jeg kommer ikke”, truede han på telefonen.

”Jeg beklager, men jeg fortsætter, hr. formand. Folk er allerede begyndt at komme. Billetter og overnatning er bestilt. Vi kan ikke aflyse nu.”

Han smækkede telefonen på. Jeg kaldte på Ivy og fortalte hende, hvad der var sket. Vi havde arbejdet hårdt for arrangementet, og hun var lige så hård som jeg.

”Vi kan ikke aflyse nu, Mama. Vi bliver nødt til at fortsætte.”

Vi havde inviteret en ekspert i jordrettigheder, Johnny Becker, som blev meget foruroliget, da han hørte, at Ivy og jeg kæmpede med symposiet helt alene. Han tilbød med det samme at finde noget hjælp og sendte os et britisk ægtepar, Kathryn English og Adam Stapleton, som begge var advokater. Det lykkedes os at skaffe penge til deres fly til Malawi, og de kom som frivillige og hjalp os. Det var en stor hjælp. Kathryn overtog med det samme sekretariatet.

Der var stor begejstring for symposiet. Alle landsbylederne ville med, og det væltede ind med tilmeldinger. Selv Kadzamira ville gerne komme. Hun var stadigvæk dr. Bandas officielle ledsager. Gennem årene havde hendes familie og specielt hendes onkel, John Tembo, fået betydelig indflydelse på lederen. Eftersom livstidspræsidentens helbred var skrattende, var det i stigende grad dem, der styrede landet, og vores forhenværende huslæges tidligere sygeplejerske var blevet en meget magtfuld kvinde. Jeg tror, at hun var nysgerrig efter at se, hvad symposiet gik ud på.

Vi begyndte at kommunikere gennem vores søstre. Kadzamira sendte sin søster for at møde min søster og antydede, at hun muligvis ville deltage. Chris kom og spurgte mig:

”Kadzamiras søster har besøgt mig, og det ser ud til, at Kadzamira gerne vil vide, om hun kan komme med til symposiet.”

”Selvfølgelig kan hun komme med. Det betyder ikke noget, hvem hun er eller ikke er. Hun er borger i Malawi, og hun kan deltage.”

Budskabet nåede Kadzamira, og hun besluttede at ringe direkte til mig. Men dagen før var vores nye ven, Kathryn, landet, og det var hende, der tog telefonen.

”Hvem er det?” ville Kathryn vide.

Kadzamira blev nervøs over at høre en ukendt udlændings stemme og tav.

”Hvem er det? Hvis De ikke kan sige mig Deres navn, kan De ikke komme til at tale med Vera Chirwa. De må fortælle mig, hvem De er, og hvorfor De vil tale med hende.”

Jeg hørte samtalen, og det slog mig pludselig: ”Måske er det Kadzamira.”

”Lad mig tage den, Kathryn”, sagde jeg. ”Hallo, hvem er det?”

”Det er mig, Mama.” Jeg genkendte Kadzamiras stemme med det samme. ”Jeg vil gerne deltage i symposiet.”

Aha, Kadzamira mente det altså alvorligt, tænkte jeg og sagde: ”Selvfølgelig kan du deltage. Kom bare, men hvor skal vi placere dig? Du må vælge, hvor du vil sidde.”

”Nej, det er lige meget. Jeg kan sidde hvor som helst.”

”Helt ærligt! Du er en vigtig person, og vi skal vise den fornødne respekt. Du kan ikke sidde med hvem som helst. Det ved jeg da. Vær sød at sige, hvor jeg skal placere dig.”

”Okay, vi kan sidde sammen med diplomaterne”, sagde hun.

Symposiet startede, og det gik vældig godt. Jeg havde gjort mig særligt umage for at anbringe kvinder på vigtige poster som mødeledere, mødeindkaldere og facilitatorer. Formelt var Advokatsamfundet arrangør, men formanden holdt fast i sin bojkot. Sekretæren kom

og blev tydeligt glad for at få lidt anerkendelse til Advokatsamfundet, da jeg opmuntrede ham til at træde frem og besvare et bestemt spørgsmål.

Jeg holdt en kort tale om vores tid i fængslet, og den skueproces vi var blevet slæbt igennem. Vi diskuterede lokale og traditionelle domstole, og jeg kunne selvfølgelig levende bevidne høvdingenes manglende kompetence og deres rystende udtalelser - som den gang da høvding Nazombe, der var retspræsident, sagde:

”Vi er her for at tage os af sådan nogle som jer. Rettens ejer har sat os her for at dømme alle dem, der er mod ham!”

Der var en del, som blev ilde berørt, og pludselig kom jeg i tanke om, at Kadzamira var blandt deltagerne. Jeg havde været optaget af nogle udenlandske advokater, da hun ankom og havde ikke haft lejlighed til at hilse på hende. Men min tale var ikke møntet på hende. Jeg gengav bare, hvad vi havde været igennem.

Efter mødet kom hun op til podiet og trykkede min hånd.

”Det er fantastisk”, sagde hun. ”Vi har brug for folk som dig - modige kvinder.”

”Tusind tak”, sagde jeg, og så gik hun. Jeg blev meget glad for hendes reaktion.

Det var første gang under Banda, at malawierne havde deltaget i sådan en debat - åben, praktisk og principfast - om regeringsførelse og om samfundet. Præsidenten selv anerkendte endda vores arbejde og støttede symposiet.

”Det er rigtig godt, det fru Chirwa gør”, sagde han i radioen. ”Det er sådan, jeg gerne vil have, at tingene skal foregå i Malawi. Her i vores land vil jeg gerne have, at tingene foregår i overensstemmelse med forfatningen.”

Folk blev chokerede. De troede alle sammen, at lederen ville slå mig ihjel eller sætte mig i fængsel igen ved først givne lejlighed.

”I kender ikke Kamuzu Banda”, fortalte jeg dem. ”Når det drejer sig om principper, vil han nogle gange støtte dig, hvis han mener, det er det rigtige.”

Symposiets beslutninger og anbefalinger dannede grundlag for den nye forfatning. På en efterfølgende konference nogen tid efter fremlagde jeg et papir om, hvordan Undersøgelseskommisjonen, Ombudsmanden og den Nationale Erstatningsdomstol kunne fremme demokrati og beskyttelse af menneskerettighederne i Malawi.

For mig var det opfyldelsen af en drøm at kunne anvende mine faglige evner som den første kvindelige advokat i det sydlige Afrika til at få indflydelse på mit land. Det var i den bredeste forstand, hvad vi havde kæmpet for: indvarslingen af et flerpartisystem og godkendelse af forfatningen som et grundlæggende og vejledende instrument i et demokrati.

Men kampen var langt fra forbi.

Kapitel 9

MENNESKERETTIGHEDER PÅ FINGRENE

Kvindes rettigheder

Frigørelsen af Malawis kvinder er en grundlæggende drivkraft i min kamp mod undertrykkelse og uretfærdighed. Der er behov for at give kvinderne magt over deres liv. Det er helt afgørende. De skal kræve, forsvare, fremme og beskytte deres egne rettigheder, og det allerførste skridt i den retning er at åbne deres øjne og gøre dem bevidste. Forfatningen blev, nødvendigvis, skrevet i al hast, og nu står vi over for den enorme opgave at bringe den ud til folk.

I 1993 indkaldte jeg til et møde gennem organisationen POET i Blantyre, som arbejdede for at opmuntre kvinder til at starte små virksomheder. Direktøren, hr. Chunga, var meget forstående og indbød mig til at tale til medlemmerne. Salen var fuld af kvinder, og jeg fremlagde min ide om at starte en ngo, der skulle fremme og beskytte kvinders rettigheder. Ideen blev vældig godt modtaget, og vi begyndte med at finde et navn. Alt foregik helt demokratisk. Der blev foreslået flere navne, men til slut blev vi enige om Women's Voice (Kvindernes Stemme), og jeg blev valgt til formand.

Vores vigtigste mål var at lære kvinderne om deres rettigheder gennem bevidstgørelse, medborgerkundskab og fremme af kvinders uddannelse. Vi ville gerne være vagthund for kvinderne i retssystemet, men som navnet siger, ønskede vi også, at vores organisation skulle skabe rum for debat og diskussion mellem kvinder og om kvinders forhold - et forum hvor kvindernes stemmer ville blive hørt.

Voldtægt er et godt eksempel. Selvom lige rettigheder for mænd og kvinder formelt er sikrede i vores forfatning, bliver en mand i

Malawi sjældent dømt for voldtægt. Det var nøjagtig det samme som i Tanzania, da jeg arbejdede der. Ofte bliver kvinderne bebrejdet eller presset til at tilgive, og hele spørgsmålet om traditioner trænger ind i domstolens afgørelser. Jeg er ikke enig i den opfattelse, at tradition og vaner i sig selv er undertrykkende over for kvinder. Traditioner er komplekse og kan være meget forskellige. I Malawi har vi både matriarkalske og patriarkalske samfund, og i de matriarkalske samfund, hvor arveretten følger kvindens linje, er det i højere grad kvinderne som står i spidsen. Deres onkler og brødre kan let jage en uduelig ægtemand væk, efter at han har bygget et pænt hus og skaffet børn. Der er altså nogle traditioner, som beskytter kvinderne, men vi skal af med de dårlige - fx den mandlige dominans, som implicit påberåbes i de fleste voldtægtssager.

Også sager om utroskab er forudindtagede mod kvinder specielt i de patriarkalske samfund. En forurettet kvinde bliver altid presset til at tilgive. Ingen rynker på næsen ad en mand, der tager en elskerinde. Denne accept skyldes vores tradition for polygami, men en løs forbindelse uden de sædvanlige, traditionelle ægteskabelige forpligtelser er ikke polygami. Det er sex uden for et lovligt ægteskab, hvilket selv høvdingene, som skal lede disse sager, glemmer. Men når en kvinde har en affære uden for ægteskabet, er der ingen, der taler om tilgivelse, og manden bryder tit ubarmhjertigt ægteskabet med de traditionelle domstoles velsignelse. Kvindernes stemmer skal høres.

Som direktør for Legal Resource Centre organiserede jeg og Ivy Chipofya et forfatningssymposium, som Kathryn English og Adam Stapleton senere hjalp os med, men Ivy og jeg var de eneste ansatte på centret. Resource Centre er en Menneskerettighedsngo under Advokatsamfundet med et mandat, som åbenlyst også omfattede kvinders rettigheder, men da kvinderne begyndte at komme til os med deres problemer, blev formanden vred.

”Det her er ikke nogen kvindeorganisation”, beklagede han sig.

”Åh, men jeg troede, at en menneskerettighedsorganisation var åben for alle - også kvinder”, svarede jeg. Alligevel fik han mig til

at indvilge i at nedtone spørgsmål om kvinders rettigheder i organisationen. Tilsyneladende var ledelsen i Advokatsamfundet misundelig over symposiets succes og den interesse, det havde skabt for mit arbejde, og kort efter diskussionen om kvindespørgsmålet blev jeg indkaldt til møde.

”Vi hører, at du præsenterer dig selv som ejer og grundlægger af Resource Centre, når der er journalister, som henvender sig”, hjæfede sekretæren.

”Hvad mener du?”

”Ja, du tror, du er smart,” sagde generalsekretæren, en ganske ung mand, ”men vi ved godt, hvad du er ude på.”

”Hvem har fortalt jer disse løgne? Hvis I fortæller mig det, kan vi ordne det.”

Men de var meget aggressive og fortsatte med at fornærme mig og gøre nar ad mig som en gammel, ubrugelig kone.

Jeg tog hjem. Jeg savnede Orton forfærdeligt og græd hele natten. Hvordan kunne disse unge mennesker nedgøre mig sådan pga. smålig misundelse, efter alt det hårde arbejde som Ivy og jeg havde lagt i Resource Centre? Takket være os var det blevet en succes, men fra nu af kunne de have det for dem selv. Jeg sagde op.

I fængslet drømte jeg om at starte to organisationer - en med særligt fokus på kvinder og den anden med et bredere fokus på menneskerettigheder og retspleje generelt. Efter Women's Voice var det nu tid at tage det andet skridt. Ivy forlod også hurtigt Resource Centre. Vi slog os sammen med en dygtig ung advokat, og sammen dannede vi Malawi CARER: Malawi Centre for Advice, Research and Education on Rights (Malawis Center for Rådgivning, Forskning og Uddannelse i Menneskerettigheder). Vi fik uvurderlig hjælp fra professor Gillings og hans kone Jennifer, som hjalp os med at finde kontorlokaler, og snart fik vi den første beskedne bevilling fra USAID (United States Agency for International Development).

CARER var en af de første ngo'er af sin slags i Malawi, og i dag

er den blandt landets ledende menneskerettighedsorganisationer. Vi formulerede en dobbelt forpligtelse for den nye organisation: at bekæmpe den uvidenhed, som gjorde det muligt så let at krænke vores menneskerettigheder under mere end 30 års diktatur, og at bidrage til at give landets marginaliserede grupper adgang til retfærdighed.

I Malawi CARER har vi altid baseret vores aktiviteter på græsrødderne, og meget sigende var vores første program en undersøgelse af de faktiske menneskerettighedsbehov i landområderne. Hvad vidste de fleste malawiere om menneskerettighederne? Hvilken rolle kunne menneskerettighederne spille i deres liv? Hvilke initiativer ville gøre en forskel og blive vel modtaget af folk? Vi organiserede en stor undersøgelse og sendte folk ud for at interviewe kvinder, unge, høvdinge og andre vigtige grupper om deres kendskab til menneskerettigheder.

Vi fandt ud af, at til trods for deres stilling som ledere i landsbyerne og deres afgørende rolle i lokale tvister så havde høvdingene påfaldende lidt viden om menneskerettighederne, og vi besluttede at starte et program for at bevidstgøre dem. Barfodsjuristerne udgør en hjørnesten i Malawi CARER's arbejde, og man kan roligt sige, at vi var Malawimestre i barfodsjurister. Trods reform af retssektoren føler mange mennesker i landområderne sig fuldstændig fremmedgjorte over for retssystemet. Det er dyrt at få juridisk bistand, og i landområderne har folk sjældent adgang til en advokat. Barfodsjuristerne spiller en værdifuld rolle i den sammenhæng. De er lægfolk, som får en grundlæggende juridisk uddannelse og på grundlag heraf tilbyder gratis rådgivning og henvisning til anden relevant hjælp i deres lokalsamfund. På den måde styrker de lokalsamfundene ved at få landbefolkningen til at forstå og deltage i gennemførelse af retsplejen. Barfodsjurister kan fungere som juridiske rådgivere, konfliktløser og ikke mindst som lærere. Vi startede med at uddanne barfodsjurister, som blev sendt i marken som menneskerettighedsaktivister. Det virkede fremragende, og vi fik positive tilbagemeldinger fra høvdingene.

”Hvorfor er I ikke kommet noget før?” spurgte de tit. ”Der er sket så voldsomme forandringer i politik, men vi ved ikke noget om det. Normalt kritiserer I os bare for at være udemokratiske, men vi ved ikke noget om demokrati!”

Uddannelsen blev godt modtaget og udvidet til også at omfatte lægdommerne. Når de lavere og traditionelle domstole nu behandler en sag, er de i stand til at balancere domsforhandlingerne på grundlag af menneskerettighederne. Undersøgelsen gjorde det også klart, at vi havde brug for en fast tilstedeværelse i distrikterne for at styrke arbejdet, og vi begyndte at oprette distriktskontorer for barfodsjuristerne over hele landet. I dag kan Malawi CARER uddanne 20 barfodsjurister om året, og vi har ikke mindre end ni distriktskontorer.

En organisation, der er så vidtrækkende og ambitiøs, har selvfølgelig brug for betydelig finansiering, og det er til stadighed en udfordring at sikre midler fra donorer, men indtil videre har vi klaret det godt. Amerikanske og hollandske donorer har været meget generøse, men vi har også lidt under politiske forandringer eller pludselige nye krav fra vores donorer, hvilket i nogle tilfælde har afbrudt vores aktiviteter.

Tabet af Ivy var langt mere ødelæggende for vores aktiviteter. Da vi startede Malawi CARER, mødte jeg tilfældigt lederen af den svenske udviklingsorganisation, SIDA, på en rejse til Europa, og jeg bad om en smule finansiering. Hun var godt og grundigt træt af at støtte malawiere, som ikke levede op til deres løfter, men hun sagde, at eftersom jeg var kvinde, ville hun tage chancen en gang mere. Vi fik en bevilling, og Ivy og jeg tog på en studietur til andre sydafrikanske lande for at lære af deres programmer med barfodsjurister. The Legal Resources Foundation i Zimbabwe blev vores forbillede, og Ivy gennemgik hele uddannelsen som barfodsjurist der. Hun kom tilbage for at lede afdelingen for barfodsjurister i Malawi CARER, og Ivy, Kathryn English og jeg arbejdede sammen som et fantastisk hold.

Ivy udgjorde grundstammen i etableringen af barfodsjurister i Malawi CARER, en udvikling som senere fik mange andre orga-

nisationer til at arbejde med barfodsjurister. Desværre døde hun i 2003.

Med græsrodderne

Jeg gjorde en særlig indsats for at inddrage og fremme så mange kvindelige talere som muligt under forfatningsprocessen. Alle de mandlige beslutningstagere kendte mig udmærket, men de blev chokerede over at se, at jeg langt fra var den eneste kvinde, som kunne stille sig op og præsentere et politisk synspunkt med viden og styrke. Sammen gjorde vi opmærksom på kvindernes problemer - vold i hjemmet, 'property grabbing' (ulovlig overtagelse af ejendom), arvesager, reproduktiv sundhed - og vi kæmpede hårdt for at etablere et andetkammer, et senat. Vi støttede ideen om et senat, som skulle have en særlig kvote for kvinder og på den måde balancere den åbenbare underrepræsentation af kvinder i parlamentet, men i den sidste ende blev denne bestemmelse droppet, og forfatningen ændret. Det blev argumenteret, at det var for dyrt at have et senat, men resultatet reflekterede selvfølgelig den nye regerings interesser og markerede starten på en mørk række af ændringer af forfatningen, hvormed regeringen prøvede at ændre vores hårdt tilkæmpede konstitutionelle demokrati til at tjene dens egne interesser.

I et spirende demokrati som vores er det meget vigtigt at bringe forfatningen ud til folk og give dem en mulighed for at forstå dens betydning. Uden et sådant ejerskab i befolkningen vil den siddende regering møde beskeden bred modstand, når den prøver at underminere forfatningen gennem ændringer. Menneskerettighedsorganisationerne havde gjort fælles sag i at bringe forfatningen ud til folk ved at forenkle den og oversætte den til flere lokale sprog, men vi løb meget hurtigt tør for kopier, og vi har brug for flere midler. Malawi CARER har lavet og omdelt en kort, enkel lille bog om kapitel 4 i forfatningen, som vedrører menneskerettighederne, men oplysnings-

virksomhed skal gå hånd i hånd med uddannelse og bevidstgørelse. Det er et ansvar, som menneskerettigheds NGO'erne må påtage sig, og det er en enorm opgave - ikke mindst når det drejer sig om kvinderne.

Kvinderne på landet er så uvidende om deres rettigheder. Nogle kvinder tror endda, at deres mænd ikke elsker dem rigtigt, hvis ikke de tæver dem jævnlige, og den uvidenhed gør dem sårbare. De finder sig i den fortsatte krænkelse af deres rettigheder som en livsform, og det er vanskeligt at ændre deres tankegang og gøre ideen om menneskerettighederne, som i den grad kan skabe forandringer, forståelig for dem.

I Malawi CARER og Women's Voice bruger vi drama og poesi til at behandle problemerne med 'property grabbing'. Det drejer sig om den almindeligt udbredte praksis, hvor enker ulovligt får frataget deres arv. Den afdøde ægtemands familie bemægtiger sig jorden og jager kvinden og hendes børn væk, så de ender i ekstrem håbløshed uden mulighed for selv at opretholde livet. Og det bortforklares som tradition. Selv dr. Banda prøvede at ændre traditionen og gennemførte en lov, som sikrede kvinders arveret, men folk afviste den.

"I vores kultur kan kvinder ikke arve," argumenterede stammens ældste, og de ulovlige overtagelser fortsatte.

Det er vigtigt at indse, at både koloniregeringen og dr. Banda var lige forkert på den, når de angreb problemet ved at påtvinge folk love. Det er endnu mere frustrerende, at vores demokratisk valgte regering nu fortsætter den slags lovgivning oppefra og ned, som selvfølgelig ikke virker i sig selv. Det juridiske grundlag for forandring er blevet betydeligt bedre med lov om testamenter og arv, men der er behov for at præsentere den ordentligt for folk. Parlamentarikerne burde opfordre deres valgkredse til at diskutere loven og i sidste ende tage den til sig, men de involverer ikke deres vælgere.

Jeg har oplevet en lignende uvilje mod at lade folk deltage komme til udtryk fra en helt anden lejr. En amerikansk, kvindelig aktivist besøgte Malawi og opmuntrede kvindeorganisationerne til at presse

på for en lov mod vold i hjemmet, sådan som det var sket i andre lande

”Det er en god ide”, svarede jeg, ”men som kvindernes repræsentanter skal vi ikke bare støtte sådan en lov. Lad os præsentere loven for mænd og kvinder i landområderne og i byerne. Lad dem få indflydelse, for jeg er sikker på, at der vil være solid modstand. Først efter sådan en debat kan vi begynde at agitere for loven.”

”Åh, nej”, sagde den amerikanske kvinde. ”Lovene laves af nogle få, så alle andre kan følge dem. Sådan ændrer man et samfund!” Og alle de andre, både advokater og aktivister, støttede hende.

I Malawi CARER og Women’s Voice prøver vi en anden tilgang. Vi indbyder folk til at samles til et møde i landsbyerne, hvor også høvdingene og de ældste, og barfodsjurister og undervisere i medborgerskab fra vores ngo indgår i en dialog med kvinder og mænd for at vise dem, at det er en forkert praksis, og at de kvindelige ofre kan få erstatning.

Women’s Voice har uddannet kvindelige barfodsjurister, som kommer fra landområderne og kender folks kultur der. Formelt er det kvinder uden uddannelse, men de holder fast i indholdet og principperne i forfatningens kapitel 4. Man forventer, at afrikanske kvinder er generte, og folk bliver meget overraskede, når en af vores barfodsjurister, en kvinde fra deres eget lokalsamfund, modigt stiller sig op og taler på hele landsbyens vegne. Jeg er meget stolt af dem.

Barfodsjuristerne forklarer loven, fortæller om kvinders og børns rettigheder og meddeler så, at der kommer et teaterstykke, som alle kan diskutere bagefter. Stykket viser og belyser et tilfælde af ’property grabbing’; der bliver bragt mange aspekter frem:

Et par bliver gift og får børn, men manden dør pga. pludselig sygdom. Skuespillerne fremstiller begravelsen meget overbevisende med gråd og jammer og bærer en rigtig kiste rundt i landsbyen. Manden er dårligt kommet i jorden, før hans familie tilegner sig arven og overlader enken og børnene til at klare sig selv. Så kommer vores barfodsjurist på scenen for at hjælpe den desperate enke.

”Du skal ikke være bekymret, loven er på din side. De bryder loven. Du skal gå til distriktskommisærens kontor og anmelde det. Hvis ikke han hjælper dig, kan du komme til vores ngo og få hjælp.”

Så går kvinden til distriktskommisæren, som henviser sagen til høvdingene. Barfodsjuristerne går med til møderne med høvdingene og forklarer arveloven, hvorefter både enken og familien kan forvente deres rette andel. De forklarer også, at enhver, der tilegner sig ejendom ulovligt, kan blive idømt bøde eller sågar fængsel, og sagen løses med høvdingenes velsignelse.

Teaterstykket understreger forhandlings og mæglingens overlegenhed. Vi er overbeviste om, at en retssag bør være den sidste udvej, fordi det er så kostbart i penge, tid og belastede relationer. Så bliver stykket diskuteret, og det gør underværker. ’Property grabbing’ er formindsket væsentligt i de distrikter, hvor vi arbejder. Barfodsjuristerne opfordrer også folk til og hjælper dem med at lave testamenter, som er den bedste sikring mod ’property grabbing’. Vi skaffer formularerne og hjælper dem med at udfylde dem, og herefter deponeres det underskrevne og bevidnede testamente hos distriktskommisæren.

Vores mål er, at befolkningen i Malawi og dens dommere, høvdinge, fængsels- og politibetjente, politikere og embedsmænd skal kunne deres menneskerettigheder på fingrene, og vi er overbeviste om, at samarbejdet med og mellem græsrodderne er den bedste måde at nå det på.

Muluzis Mbumba

Min principfaste kamp for kvinders rettigheder førte ganske uventet til et direkte sammenstød med vores første demokratisk valgte præsident, dr. Bakili Muluzi, som vandt over Banda ved flerpartivalgene i juni 1994. Under diktaturet skabte dr. Banda ’Mbumba’ traditionen. Han etablerede sig selv som nationens ’Nkhoswe’, som ifølge afri-

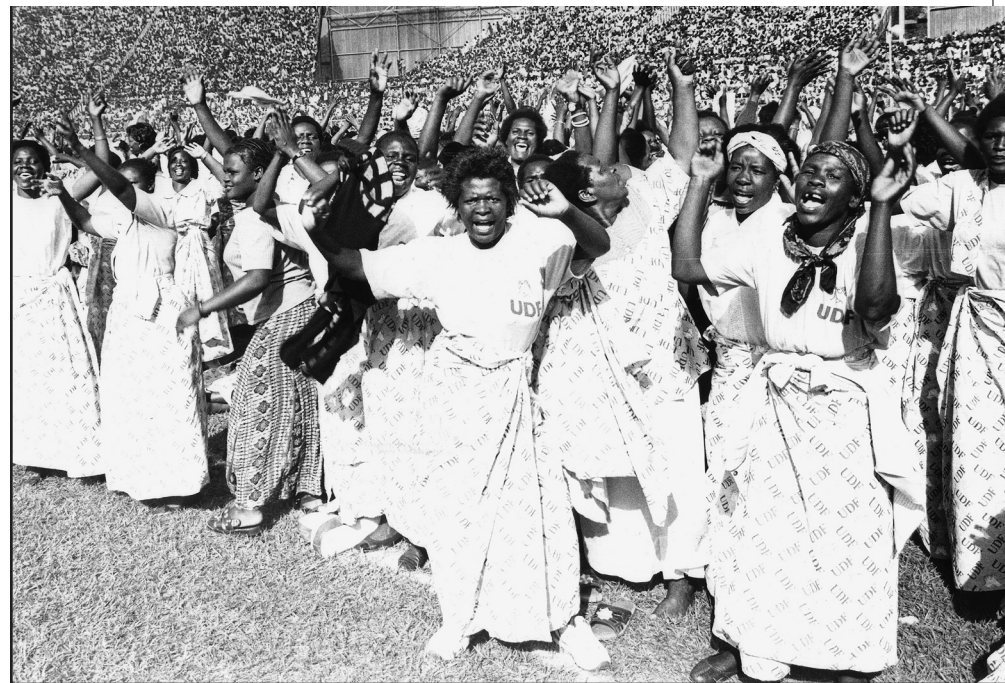
kansk tradition er en venlig faderfigur, et familieoverhoved, som tager sig af kvinderne og børnene, giver dem tøj og mad osv. De, som er afhængige af Nkhoswe, hedder Mbumba, og alle Malawis kvinder var dr. Bandas Mbumba. Dette forhold til kvinderne udgjorde en af hjørnestenene i hans personkult. Han tog sig af dem og beskyttede dem, og til gengæld ærede og respekterede de ham og viste deres lovprisning, taknemmelighed og ærbødighed – gennem dans.

I den afrikanske kultur er dansen et traditionelt tegn på glæde. Hos Ngoni folket danser vi fx, når vi har nedlagt en løve. Et menneskeædende dyr er blevet slået ihjel af en modig helt, og så danser vi. Vi danser til bryllupper og andre fester, og nogle gange danser kvinderne alene.

Når dr. Banda rejste rundt i landet og agiterede for vores uafhængighed, dansede og festede folk før og efter stormøderne. Der var tale om et almindeligt, fælles og naturligt udtryk for glæde, og det var fint. Mænd og kvinder deltog i dansen, som de ville, eller sad og kiggede på. Det var frit og spontant. Efter regeringskrisen, da dr. Banda konsoliderede sit diktatur, gik han for vidt med denne tradition. Det blev obligatorisk for hans Mbumba – dvs. kvinderne og ikke mændene – at danse. Der var dans ved hver eneste offentlige fremtræden. Kvinderne klædte sig i MCP's røde, grønne og blå farver og kjoler med dr. Bandas portræt. Når han kom tilbage fra udlandsrejser, antog det helt absurde proportioner med kæmpestore og ekstravagante dansebegivenheder på Nationalstadion til ære for Nkhoswes hjemkomst. Og kvinderne havde ikke noget valg. Det var obligatorisk at danse. Young Pioneers tog rundt i landsbyerne og samlede kvinderne i lastbiler.

”Kom så, Banda skal tale til et møde! Alle skal deltage. Kom så, kom så!”

De måtte smide alt, hvad de havde i hænderne - markarbejdet, madlavning, deres børn og mænd - og tage af sted, og hvis en kvinde nægtede, ville hun få ballade. Hvis hun sagde, at hendes mand havde holdt hende tilbage, blev han arresteret og sat i fængsel.

Kvindelige støtter af UDF jubler, da Bakili Muluzi i juni 1999 for anden gang tages i ed som Malawis præsident

The Nation

Og de gode dansere og deres ledere blev selvfølgelig belønnet, og dr. Banda kunne endda finde på at bygge et hus til en Mbumba leder, hvis han var specielt glad for hendes engagement. Det resulterede i, at kvinderne sloges for disse godbidder og for Nkhoswes gunst. Dr. Bandas Mbumba var en måde at fornøje sig på, som umenneskelig-gjorde og ydmygede Malawis kvinder, og han gjorde kvinderne til slaver ved at tvinge dem til at danse for sig.

Da repræsentanter for civilsamfundet, pressionsgrupper, kirker og offentlige myndigheder drøftede vores forfatning, og hvordan landet skulle ledes som et flerpartidemokrati, drøftede vi specifikt dr. Bandas Mbumba tradition. Traditionel dans er selvfølgelig helt acceptabelt og en naturlig del af vores måde at feste på, men vi var enige om, at ingen skulle bruge kvinder på den måde igen.

Dr. Bandas dårlige vaner blev imidlertid langsomt men sikkert overtaget af vores nyvalgte politikere. Snart så man grupper af kvinder i det nye regeringsparti UDF's gule farver, som samledes for at danse, hver gang Præsident Muluzu dukkede op. Også traditionen med betalinger, som var en grundlæggende del af dr. Bandas Mbumba tradition, fortsatte, og Præsident Muluzi smed om sig med småbeløb i kontanter til danserne. Det siger sig selv, at kontanter smidt i grams for at vise velgørerens pragt ikke har nogen egentlig virkning. Kvinderne slås om pengene og løber nok ud og køber noget shampoo. Hvis man vil gøre en forskel for kvinderne på landet, skal hjælpen være organiseret og fokuseret. Giv dem nogle penge til i fællesskab at starte bæredygtige, indkomstgivende aktiviteter eller byg en sundhedsklinik til dem.

Da det gik op for mig, at lederne af oppositionen var begyndt at organisere deres egne kvindelige dansere, følte jeg, at jeg måtte gøre noget. Malawi CAREER udsendte en række pressemeddelelser, som fordømte en række krænkelser af menneskerettighederne og uacceptable skikke. En af dem handlede om genindførelsen af Mbumba traditionen og befæstede den holdning, at det er nedværdigende for kvinder at danse for politikere - alle politikere vel at mærke og ikke specielt præsidenten - og at traditionen burde stoppes, som vi alle var enige om.

Umiddelbart herefter tog jeg til Tanzania for at besøge vores førstefødte, Nyamazao. Mens jeg var der, hørte Nyamazao et rygte.

"Mama, jeg har hørt, at Præsident Bakili Muluzi har udtalt sig imod dig om et eller andet derhjemme."

"Hvad kan han sige imod mig? Jeg har ikke gjort noget", sagde jeg, men da jeg kom tilbage til Malawi, opdagede jeg, at hele landet var i oprør.

Muluzi havde tolket vores udtalelse som et personligt angreb og fordømte mig ved et offentligt møde. Ifølge pressen lød hans tale og de nøje indstuderede korledere nogenlunde sådan her:

"Der hvor jeg kommer fra, har vores folk danset i umindelige

tider. Hvis man var en god danser, blev man værdsat og belønnet for det. Sang og dans er en del af vores traditioner. Så det undrer mig, når folk spørger, hvorfor Bakili belønner dansere? Det lidt, som Gud giver mig, deler jeg med Malawis fattige!" Her ventede præsidenten på, at jubelen skulle lægge sig, inden han fortsatte:

"Hvis I har et problem med det, er det jeres problem. Jeg hører til demokratiets forkæmpere. Var der nogen ngo'er under MCP?"

"Nej det var der ikke", råbte mængden tilbage.

"Hvis der er nogen ngo'er her, er det på grund af Bakili Muluzi, UDF og Malawis demokrati. Så tror I, der er nogen, som kan lære mig om menneskerettighederne? Hvordan skulle man kunne lære mig om menneskerettighederne? Næh nej! Der er nogle, som ønsker, at kvinderne her i landet ikke længere skal danse!"

"I kan ikke tage modet fra os", svarede mængden tilbage. "Send hende tilbage til fængslet!"

"Mine damer og herrer, I skal ikke bare kopiere Vestens ideer. Her i landet har vi demokrati, menneskerettigheder og respekt for kvinderne. Men hvis vi begrænser kvinderne på grund af en vis person..."

"Det vil ikke ske!" svarede mængden.

'... en vis person, som har modtaget penge og vil sætte annoncer i aviserne, så er I færdige! Sang er en del af vores kultur. At give hinanden penge som anerkendelse af en god danser er også en del af vores kultur. Hvad man lærer i England, det er ens egen sag .... Lad jer ikke narre af folk i menneskerettighedernes navn og bring ikke unødvendige ting ind i dette land!"

"Hun er skør! Hun ryger marihuana!" buede masserne, og sådan fortsatte det.

Det blev hurtigt en stor nyhed, og BBC ville interviewe mig, men jeg var stadig i Tanzania, og i stedet talte de med Lynne Kachere, direktør i ngo'en Progressive Women of Malawi (Malawis Progressive Kvinder). Hun sagde sin mening meget modigt:

"Vera har talt for os alle. Da vi drøftede spørgsmålet lige efter

indførelsen af flerpartisystemet, var præsident Muluzi en ledende stemme i fordømmelsen af Mbumba traditionen. Det var faktisk en afgørende del af hans kampagne at sige, at Banda misbrugte Malawis kvinder. Hvorfor gør han nu selv nøjagtig det samme? Vera har ret, og kirkerne bakker også op om dette spørgsmål. Vi kæmper denne krig for hende.”

Jeg blev lidt af en helt, og jeg var meget glad for de andre kvindelige aktivisters støtte. Stormen lagde sig noget efter tre måneder, og jeg skrev et brev til præsident Muluzi.

”Hvordan kan det være”, skrev jeg, ”at jeg hører, at De har fordømt mig? Det siges endda, at De har opildnet kvinderne mod mig, som har råbt: ”Send hende tilbage til fængslet! Hvem er Vera? Hvem er det?”

”Lad mig minde Dem om, at da vi vandt flerpartivalget, og De blev præsident, ville De gøre mig til minister. De henvendte Dem til mig og bad mig om at blive minister, men jeg afslø. Jeg ville ikke være minister og en del af regeringen, for så ville jeg ikke kunne kritisere mig selv.

”To uger senere kom De tilbage og bad mig om at blive ambassadør - hvilket var endnu værre, for så ville jeg ikke alene være en del af regeringen, men jeg ville også være ude af Malawi. De henvendte Dem igen og bad mig om at blive dommer, men igen måtte jeg fortælle Dem, at det ikke gjorde nogen forskel. Pointen er, at jeg vil kunne kritisere jer, og De var enig: ”Ja fru Chirwa, De har ret”, sagde De, ”vi kan let lave fejl, og vi har brug for folk som Dem til at gøre os opmærksomme på tingene.”

”Vi var enige, og alle vegne støttede De offentligt betydningen af vagthunde for menneskerettighederne - selv i kirkerne. Så, hr. præsident, hvordan kan det være, at De fordømmer mig og opildner kvinderne mod mig?”

Det tog ham nogen tid at svare på brevet, men til sidst sendte en af hans ministre mig et svar, som meddelte, at hele sagen havde været voldsomt overdrevet.

Kort efter mødtes vi. Kirken indviede en meget smuk bygning tæt ved lufthavnen, og præsident Muluzi skulle åbne den. Jeg var også inviteret og som sædvanlig blandt de første gæster, der ankom. Jeg er meget imod ideen om ’afrikansk tid’, hvorefter folk normalt ankommer meget sent. Jeg er advokat, og jeg forsøger altid at være punktlig. Jeg tog plads i salen og ventede.

Bandaæraen havde ødelagt mentaliteten i Malawis ledende elite. Når en betydningsfuld person udtrykker en eller anden form for misbilligelse af dig, vender hele ’hoffet’, om man så må sige, sig fra dig og skyer dig – specielt ministre og deres koner. Den dag undgik alle mig, de isolerede mig og prøvede ikke at sidde for tæt på mig. Jeg var ligeglad.

Præsidenten og førstedamen kom og åbnede ceremonien, og bagefter stillede de sig op udenfor, så folk kunne komme hen og stå i kø og få et håndtryk. Da præsident Muluzi var ved at stige ind i sin bil, så han mig. Jeg talte med nogle kvinder, og han vinkede til mig. Jeg ignorerede det, fordi jeg troede, han gjorde tegn til en af sine folk, men så råbte han:

”Kald på doktoren. Jeg vil gerne hilse på hende!”

Jeg gik hen til ham, og til hele følgets forbløffelse hilste vi muntert på hinanden.

”Vi bør mødes og tale”, sagde han, og det var en slags forsoning mellem os. Jeg mødtes med ham som Kommissær for Den Afrikanske Menneskerettighedskommission, og så tog vi det derfra. Vi drøftede aldrig Mbumba spørgsmålet, men jeg havde indtryk af, at det blev afsluttet lige der ved lufthavnen. Vi gav hinanden hånden, og han viste, at han havde fortrudt.

Kapitel 10

Demokratiet trues

Eufori er nok den bedste betegnelse for folkestemningen efter flerpartivalget i juni 1994. For anden gang i mit liv havde vores land vundet sin frihed, og man nød glæden, stoltheden og de store forventninger med samme håb som i uafhængighedsdagene.

UDF vandt valget og slog dr. Banda med et flertal på to stemmer mod en. Under Præsident Bakili Muluzis regering genvandt malawierne deres borgerlige og politiske rettigheder. Malawis dårlige internationale omdømme blev vendt 180 grader, efterhånden som den nye regering underskrev og ratificerede internationale menneskerettighedsinstrumenter og satte handling bag opbakningen til demokratiet. Landets institutionelle rammer blev også styrket, og de nødvendige juridiske instanser etableret: Ombudsmandens Kontor, Antikorrupsionsbureauet, Menneskerettighedskommissionen, Arbejdsmarkedsdomstolen, Den nationale Erstatningsdomstol, osv.

Fra den ene dag til den anden var vi frie til at ytre os, til at forsamles, til at stemme og til at forsvare det, vi troede på. Vi prøver stadig at vænne os til denne nyfundne frihed, men den er der. De offentlige medier er stadig kontrollerede af regeringen, og kritiske journalister risikerer stadig deres liv og helbred, når de krydser klinger med magtfulde politikere og erhvervsfolk, men i dr. Bandas tid måtte man gemme sig i bushen, hvis man ville have en ordentlig snak. Sådan er det ikke længere. I dag kan vi færdes og tale frit i gaderne.

Fri men skuffet

Vi skal altid huske at anerkende vores første demokratisk valgte præsident Bakili Muluzi for, at UDF-regeringen gav malawierne deres frihed. Det er mit indtryk, at præsident Muluzi var et oprigtigt menneske, men han var ikke særlig veluddannet og blev let vildledt. Umiddelbart efter at han overtog magten, rådede jeg ham indtrængende herom:

”Hr. Præsident, folk vil med vilje give Dem forkerte råd for at pleje deres egne interesser og få Dem til at ligne et fjols. Og andre vil nok give Dem ringe eller fejlagtige oplysninger pga. uvidenhed. De bør etablere en tænketank, en lille enhed af kloge folk som De virkelig har tillid til, og som vil give Dem oprigtig rådgivning.”

Han fortalte mig, at han allerede havde nedsat en gruppe af nære og betroede rådgivere. Jeg spurgte ikke, hvem de var, men sådan som tingene er gået, ser det for mig unægtelig ud til, at han valgte de forkerte folk.

Ved udgangen af hans anden valgperiode i 2004 var økonomien gået ned ad bakke. Inflationen var ude af kontrol, og almindelige mennesker oplevede en ubønhørlig kamp for at overleve på deres få, hårdt tjente kwacha. Fødevarerpriserne var steget, og for flertallet var grundlæggende livsbetingelser utvivlsomt blevet forringet under flerpartidemokratiet.

Dr. Banda følte stærkt for fødevarerikkerhed, og folk sultede ikke. I skarp kontrast hertil fremstod Malawi i 2002 for første gang nogen sinde på den internationale scene som et hungerramt land. For de fattige kan ytringsfrihed ikke opveje øgede kvaler i dagligdagen, og jeg har fuld forståelse for, at det er svært at værdsætte et demokrati, som efterlader en mere sulten og mere bange end under det diktatur, som det skulle rette op på.

Folk forventede, at demokratiet ville løse deres problemer. De blev lovet håndgribelige forbedringer, og de, der fortsat føler sig underprivilegerede, vil være tilbøjelige til at se tilbage på Bandatiden med

nostalgi. Man kan ikke spise demokrati, og det er sørgeligt men forståeligt, at mange mennesker føler sig desillusionerede over demokrati og menneskerettigheder, når de tilsyneladende medfører kaos og usikkerhed.

Det er selvfølgelig ikke et problem med demokratiet i sig selv, men med vores demokrater, og den mest oplagte måde de kan svigte os på, er den udbredte korruption. Korruption og nepotisme var også en del af dr. Bandas system, for så vidt at de beskyttede hans magtbase, men han ville aldrig have tilladt den dominerende, løbske korruption, som vi oplever i dag. En diktator er selvfølgelig afhængig af et stærkt og effektivt statsapparat, og dr. Banda slog voldsomt ned på enhver embedsmand, som underminerede statens autoritet gennem korruption.

I dag er korruptionen ude af kontrol, men politikerne tager kun afstand fra den for at genoprette deres egen troværdighed. De rasler kun med sablen, når de bliver tvunget til at trække sig tilbage. De peger fingre og hævder, at de ikke vil deltage i den rystende korrupte praksis i malawisk politik, men sandheden er, at de let kan købes; de efterlader deres idealer i døren til ministerierne, når de bliver inviteret tilbage i det politiske spil. Malawiske politikere er hovedsageligt motiverede af personlig vinding, og vi kan kun arbejde hårdere for at ændre vores politiske kultur.

Præsidentens opførsel udgør et kerneelement i enhver politisk kultur. Præsident Muluzi forvaltede sin omsorg for vores folk meget lidt konstruktivt, og han drev skikken med at uddele småbeløb helt til grænsen. Overalt hvor han kom med sit følge, delte han kontanter ud. En betydningsfuld person i afrikansk kultur - en stor mand, som vi kalder det - etablerer sin opbakning og opbygger sin status ved at støtte sine 'undersåtter'. Det er en del af vores kultur at forvente en gave, når en præsident kommer på besøg, men Muluzis strøen om sig med gaver er tæt på at blive den vigtigste del af Malawis fordelingspolitik. Det er ikke måden at gøre det på i et moderne demokrati. Staten skal fordele landets fælles goder - bygge skoler og veje,

betale vores sygeplejersker og soldater - og støtte folkets udvikling på bæredygtig og progressiv vis.

Præsidenten skal symbolisere denne dagsorden også i sine personlige gaveshow. I stedet for uddelte Muluzi lette penge uden nogen plan eller fokus, og folk blev forkælede. De forventede disse gratis penge uden nogen forpligtelse til at få noget ud af dem. Den eneste forpligtelse var at stemme på den store mand. Derfor var han altid på rejse fra landsby til landsby. I stedet for at sætte sig ned og styre landet omhyggeligt og med omtanke havde han travlt med at opretholde sit image som stor mand på store massemøder i landområderne. Hele øvelsen blev et personligt forhold mellem præsidenten og hans 'undersåtter', som undergravede folks følelse af ejerskab og fælles ansvar for vores demokratiske stat.

Hvis der under Muluzi var noget, man kunne kalde en vision for Malawis fremtid, var det hovedsagelig en konsekvens af krav fra de internationale donorer - men selv her løb tingene af sporet på grund af manglende planlægning og evner fra regeringens side. Indførelsen af gratis grundskoleundervisning er et udmærket eksempel. UDF-regeringen lovede gratis grundskoleundervisning til alle, men i stedet for at udarbejde det ordentligt til fordel for landet blev initiativet indført i hast og uden omtanke, på en måde som søgte at fremhæve regeringens storhed og beslutsomhed, og at få fingre i flest mulige midler fra donorerne. Resultatet blev, at dette meget vigtige skridt fremad blev en kaotisk katastrofe. Der var ingen lærere, ingen bøger og ingen skolestruktur: Børnene endte med at blive undervist af pensionerede, ukvalificerede lærere under mangotræerne. Det allerede pressede uddannelsessystem blev spredt så tyndt, at kvaliteten faldt betydeligt, og indførelsen af gratis grundskoleundervisning blev et tilbageskridt snarere end den hårdt tiltrængte forbedring.

En demokratisk regering skal retfærdiggøre sin position ved at handle i vælgerens, i folkets tjeneste. De regerende politikere har fået betroet et ansvar, som de i vores tilfælde har tilsidesat på det groveste. Det viser sig mest tydeligt i forhold til UDF regeringens indstilling til

vores forfatning. Da den blev ratificeret, blev vores forfatning anset for den bedste i det sydlige Afrika. Nu kan vi tilføje en anden og meget mindre flatterende position: antallet af gange, den er blevet ændret. En skruppelløs regering har forsøgt at ændre forfatningen for at tjene sine egne mål, og sagen om den tredje valgperiode var det hidtil groveste bevis på denne praksis.

Den tredje valgperiode

Først troede vi, at det var en spøg. Helt ud af det blå meddelte en af UDF ministrene offentligt, at det gik så godt for landet under præsident Muluzi, at han skulle have et par perioder mere. Da vi skrev forfatningen, havde vi været fuldstændig urokkelige omkring begrænsning af præsidentperioden. Artikel 83(3) forbyder klart, at nogen kan beklæde embedet længere end to fireårige perioder efter hinanden. Vi havde haft en livstidspræsident, og en er mere end nok.

Præsident Muluzi begyndte også langsomt at hentyde til den tredje valgperiode i sine taler.

”Banda sad i 21 år, men UDF regeringen vil sidde i 30 år!” plejede han at sige til de jublende masser, men folk tog det ikke alvorligt.

Pludselig gik det op for os, at de faktisk mente det alvorligt. Et lovforslag om åbne valgperioder, som ville ændre forfatningen og give præsidenten et ubegrænset antal valgperioder, blev hurtigt lagt frem. Det var lykkedes regeringen at lave et nummer, og lovforslaget blev fremlagt i parlamentet af et medlem af oppositionen fra AFORD. Der var rygter om, at Præsident Muluzi og lederen af AFORD, Chakufwa Chihana, var begyndt at mødes, og blandt aktivisterne i civilsamfundet undrede vi os over, hvad de var ude på. Der blev stort postyr, da vi fandt ud af det. Kirker, ngo'er og oppositionspolitikere var stærkt imod forslaget, og AFORD så ud til at være ved at splittes, da medlemmerne fandt ud af, at deres egen partiledelse beredte vejen for, at Præsident Muluzis kunne sidde på livstid.

Desværre men ikke overraskende blev den ophidsede debat i vidt omfang meget personlig. Fortalerne for den tredje valgperiode tøvede ikke med at hudflette oppositionen, som svarede igen med giftige beskyldninger om den stadigt stigende korrupsion i regeringen. Jeg har altid været imod den form for personliggørelse, som på sørgelig vis karakteriserer vores politiske debat, og Ivy og jeg satte os ned for at skrive en sober og faktuel erklæring om, hvorfor vi var imod den tredje valgperiode. Vi forsvarede vores sag på grundlag af forfatningen og principperne bag den, som vi alle havde været enige om - også præsident Muluzi. Og vi havde ikke en gang prøvet systemet endnu! Han var den første præsident i den Anden Republik, og vi måtte først se, hvordan systemet fungerede, før vi kunne overveje at ændre det. UDF hævdede, at præsidenten havde sat så mange ting i gang, som han nu måtte følge til dørs. Det var selvfølgelig det rene sludder. Hvis hans efterfølger ikke var i stand til at klare posten, var Muluzi mere end velkommen til at stille op igen efter en pause på fem år.

Vi udsendte erklæringen gennem alle vores kanaler og fik frivillige til at dele den ud til offentligheden i busser og alle vegne. Jeg tog til parlamentet i Lilongwe og fik sekretæren til at lægge erklæringen i alle medlemmernes dueslag. Civilsamfundet og kirkerne arbejdede tæt sammen, og vi besluttede at prøve at splitte præsidentens allierede: Vi henvendte os derfor til dr. Bandas gamle støtte, John Tembo, som nu var leder af MCP. Til at begynde med støttede Tembo den tredje præsidentperiode, og jeg tror, at Præsident Muluzi havde fået ham over på sin side ved at love at bygge et ekstravagant mausoleum til dr. Banda, som Tembo følte stærkt for. Men John Tembo ville også gerne være præsident i Malawi, og han kom i tvivl, efterhånden som oppositionen fik vind i sejlene, og regeringen viste sine intentioner om at opnå absolut og tidsubegrænset magt over landet. Tembo og MCP skiftede kurs og sluttede sig til oppositionen, og det blev begyndelsen til enden for Muluzis drøm om en tredje præsidentperiode.

Vi agiterede og bad indtrængende, og selv muslimerne sluttede sig til kampen. Som muslim kunne præsident Muluzi generelt regne med fuld opbakning fra denne minoritet, men spørgsmålet om den tredje valgperiode havde også delt dem, og flere muslimske ledere var i opposition til præsidenten.

UDF regeringens karakter og intentioner blev uhyggeligt klare, da denne skærpelse i oppositionen fik dem til at vise tænder: Vores frygt for igen at opleve et diktatur var berettiget, i og med at regeringen kæmpede imod med midler, som vi kendte alt for godt.

Enhver diskussion i de offentlige medier mod den tredje præsidentperiode blev undertrykt, og landets omdømme på menneskerettighedsområdet faldt mere end nogen sinde siden Banda tiden. Demonstrationer blev forbudt i direkte modstrid med kapitel fire i forfatningen. Politiet blev brugt som regeringens private middel til undertrykkelse og sat ind for at intimidere og opløse ethvert møde i oppositionen. Samtidig demonstrerede Young Democrats, UDF's ungdomsafdeling, frit til støtte for den tredje valgperiode og hærgede uhindret ligesom deres berygtede forgængere, dr. Banda's Young Pioneers. Endnu en gang stod vi over for en regering, som opfordrede til vold, men vi lod os ikke kue af den overdrevne og ulovlige brug af magtmidler. Det gjorde os snarere mere beslutsomme. Vi erkendte, at her måtte der trækkes en grænse. Malawi skulle aldrig få lov til igen at blive et diktatur.

Den tredje valgperiode kom til afstemning i parlamentet. Det var meget dramatisk. Hele folket holdt vejret. Der var rygter om, at nogle medlemmer var under pres for at stemme for forslaget, men vi håbede stadig, at flertallet af vores lovgivere ville holde fast på vores forfatningsmæssige demokrati. Forslaget blev nedstemt med tre stemmer. I fællesskab havde vi forsvaret vores forfatning.

Nu søgte præsident Muluzi forsoning og opfordrede os til at koncentrere os om genopbygningen af landet. Vi troede, at det værste var ovre, men der gik ikke lang tid, før forslaget blev genfremsat. Nu fremlagde regeringen selv et lovforslag og hævdede, at det var

afgørende forskelligt fra det første forslag, men det var ikke sandt. De ønskede at presse sagen igennem ved en folkeafstemning og begyndte at dele penge ud overalt i landområderne.

Mine fætre oppe nordpå oplevede det på nærmeste hold. Folk stillede sig i kø hos besøgende embedsmænd fra UDF, som uddelte penge til gengæld for folks støtte til en tredje valgperiode.

"Jeg har mine principper", sagde en af mine fætre og afviste pengene, men hans venner holdt sig ikke tilbage.

"Kom nu, det er gratis penge!" opmuntrede de ham. Og det var det.

Da lovforslaget kom til debat i parlamentet, indså regeringen snart, at den kæmpede en håbløs kamp. Medlemmerne var blevet mere modige efter den første gyser-afstemning, og selv de, der havde 'spist' masser af regeringens penge, modsatte sig nu voldsomt den tredje valgperiode. For ikke fuldstændigt at miste ansigt syltede regeringen nu lovforslaget ved at sende det til høring i retsudvalget, men oppositionen opretholdt debatten om spørgsmålet, indtil det endelig blev meddelt, at lovforslaget var opgivet.

Spørgsmålet om den tredje valgperiode var held i uheld for civilsamfundet. Vores unge demokrati bestod sin sværeste prøve og skabte et fortilfælde for vores land. Civilsamfundet og retssystemet viste sit værd mod statens våben. På sin vis blev ngo'erne voksne, men parlamentsmedlemmerne holdt også fast, og vi må ikke glemme, at i sidste ende var det i parlamentet, at lovforslaget blev besejret. I et helt år blev alle vores kræfter sat ind i kampen mod diktaturet, og vores begrænsede ressourcer var blevet afledt fra vores kamp mod fattigdom og uvidenhed. Nu kunne vi genoptage vores arbejde med fornyet styrke.

"Zinthu Zatani?" var Bakili Muluzis krigsråb, når UDF og de andre pressionsgrupper dukkede op og samlede folk mod dr. Banda i begyndelsen af 1990'erne."Hvad er der sket?"

"Zasintha!" svarede mængden. "Nu er det anderledes!"

Og det er anderledes. Vi har vundet vores frihed, men malawi-

erne lider fortsat, og grundlæggende problemer i forbindelse med fattigdom, sikkerhed, uddannelse, sundhed og offentlig moral udvikler sig til det værre. Vores politiske elite har et ansvar, som den ikke alene ignorerer, den udnytter det også på bekostning af vores folk, og vi må sætte vores lid til civilsamfundsorganisationerne. Det tog os 30 år at opnå et malawisk demokrati. Jeg håber ikke, at det vil tage 30 år mere at gøre malawierne til demokrater.

Bag hjemmets usikre vægge

Vi kæmper mod fattigdom, dårlig ledelse og korrupsion - og for at gøre det hele værre er kriminaliteten steget voldsomt i de senere år. Dr. Bandas regeringstid var voldelig. Dissidenter blev henrettet både her og der, som det passede den regerende elite, men volden var monopoliseret og institutionaliseret af regimet, og almindelig vold blev ikke tolereret. Almindelige mennesker kunne føle sig rimeligt sikre, så længe de støttede systemet betingelsesløst og ikke stak næsen frem.

Disciplinen var også meget strengere under dr. Bandas regime. Gaderne var rene, og folk hang ikke på gadehjørnerne. Tiggere og prostituerede blev samlet op af politiet i store omfattende operationer, så snart en udenlandsk VIP besøgte landet. I fængslet kunne vi ikke undgå at bemærke, hvordan de væltede ind få dage før et officielt besøg.

Nu har gadesælgerne taget loven i egen hånd i byområderne. De kontrollerer gaderne fuldstændigt, og ethvert forsøg på at flytte dem til en udpeget markedsplads bliver mødt med voldelige demonstrationer. Præsident Muluzi så dem som en vigtig vælgergruppe og potentiel kilde af rekrutter til hans voldelige Young Democrats. Han gav bare efter for dem, hvilket var symptomatisk for, hvordan det politiske lederskab i dag ser igennem fingre med og sågar nærer denne kaotiske form for vold og usikkerhed.

Den generelle følelse af usikkerhed stammer også fra moderne kræfter, som river vores sociale struktur itu og truer med at disintegrere vores samfund. I turistområderne bliver unge drenge forført af ældre udenlandske kvinder, de er på stoffer, dropper skolen og sætter sig op imod deres forældre.

Når jeg taler i lokalsamfundene, giver høvdingene og de ældre altid udtryk for bekymring og frustration:

”De unger mister deres kultur”, klager de.

”I må stå fast på disciplinen”, siger jeg til dem. ”I må bede hver eneste forælder om at opdrage deres børn, som de selv blev opdraget.”

”Men børnene er slet ikke til at styre. De siger, at vi har demokrati. De kan gøre, hvad de vil.”

”De unge har ikke forstået det. Ulydighed er ikke demokrati! Du kan bevæge dig, tale og handle frit, men det er uhyre vigtigt, at andre menneskers rettigheder også respekteres. Det må de unge lære,” siger jeg til dem.

Dr. Bandas jernnæve kvalte folk, men det grusomme styre holdt også de mørkere sider af offentlig virksomhed i skak. I dag har de kriminelle frit spil. Kriminaliteten rammer tilfældigt, og folk føler sig meget usikre. Noget af det første, jeg lagde mærke til, da jeg kom ud af fængslet, var, at der blev bygget mure omkring vores huse. Sådan var det ikke før. Men jeg skulle snart erfare, hvor usikker man kunne føle sig.

I oktober 2000 tog Malawi CARER en omstridt sag op mod en skrækeligt korrump og skruppelløs minister. Ministeren havde tilegnet sig en fattig mands ejendom, og oveni var manden blevet truet. Han kom til Malawi CARER og bad barfodsjuristerne om hjælp. De skrev til ministeren og bad ham om at levere ejendommen tilbage eller tage et møde med en barfodsjurist og klageren for at diskutere sagen. Ministeren blev rasende:

”Hvem tror hun, hun er, hende Vera Chirwa? Hvilken betydning

har Malawi CARER? Jeg kan slå dem alle sammen ihjel”, skal han have sagt. Selv politiet var bange for ham.

To måneder senere brændte mit hus under mystiske omstændigheder. Det var i julen, og familien var rejst til Tanzania for at besøge Nyamazao, vores førstefødte. Hun havde mistet sin mand ved en flyulykke, og Zengani, Fumbani og jeg besøgte hende for at muntre hende lidt op. Mens vi var væk, ringede min vagt til nogle elektrikere for at ordne nogle problemer med strømmen, som havde startet en lille brand i garagen. De opdagede en fejl i eltavlen, men der var noget meget underligt ved deres opførsel, og de nægtede at reparere det. Samme nat brød en rigtig brand ud, og huset brændte næsten ned til grunden. Jeg mistede alt, hvad jeg havde - også de få billeder, breve og personlige ting fra tiden med Orton, som jeg stadig havde efter årene i fængsel.

Mindre end en måned efter branden blev det virkelig slemt. Vi var taget til en begravelse og kom tilbage sent om eftermiddagen. Min svigerinde, Zenganis kone Makoko, arbejder for Women's Voice. Hun var lige kommet tilbage fra en tur med de kvindelige parlamentsmedlemmer, som havde været i Sydafrika for at lære af deres kvindelige kolleger, og hun boede hos mig. Vi var begge to udmattede, så vi bad hushjælpen om at lave noget mad til os. Pludselig kom vores gartner brasende ind i dagligstuen.

”Hvad er der?” spurgte jeg noget irriteret.

”Jeg vil bare sige, at hunden har ædt alle sine hvalpe”, sagde han.

”Kommer du og fortæller mig det nu? Kan du ikke se, at jeg er træt? Fortæl mig om det i morgen”, sagde jeg til ham, mens jeg undrede mig noget over situationen.

Så kom der en anden mand ind efter ham. Jeg troede, at han var sammen med vores gartner, men han sprang direkte på mig.

”Giv mig dine penge!”, råbte han.

Det gik op for mig, at det var et røveri, men jeg bevarede roen og fik endda fyret en vits af.

”Jamen vi kommer direkte fra en begravelse, og jeg har ingen

penge på mig. Kan du ikke komme tilbage på mandag i stedet for?”

Det overraskede ham noget, for han stoppede et øjeblik og stirrede på mig, før han kom til sig selv igen.

”Nej, nej! Vi vil have penge nu!”

Jeg sagde til dem, at jeg havde nogle penge i soveværelset. Vi havde flere alarmknapper i huset, bl.a. i soveværelset, men de vidste præcis, hvor den var og skubbede mig omkuld, før jeg fik en chance for at aktivere den.

”Hun må ikke trykke på alarmer”, sagde lederen. De havde forberedt overfaldet godt: hundene havde ikke gået, vagterne ved porten havde ikke reageret, og det lykkedes dem at undgå alarmsystemet. Der var tydeligvis nogen fra husstanden involveret.

De skubbede Makoko og mig ind i badeværelset. Der var syv, og de voldtog vores to tjenestepiger i værelset ved siden af. To af dem hev deres bukser ned og skulle også til at voldtage os, da lederen råbte til dem fra dagligstuen.

”Kom nu, idioter! Find pengene! Find pengene først!”

De låste døren og begyndte at plyndre huset. Efter et par timer havde de endevendt alt. Undervejs mistede de nøglen til badeværelset, og de måtte smadre døren med en stor sten for at få os ud.

”Hvor er dine bilnøgler?”, skreg lederen til mig.

”Jeg kører ikke bil”, sagde jeg roligt, ”Jeg bliver kørt, og chaufføren er gået.”

De må have fundet dem et eller andet sted, eller også kortsluttede de bilen. De gav Makoko og mig bind for øjnene og håndjern på. Det mindede mig om fængslet. De hev os ud af badeværelset, smed os ind bag i bilen og begyndte at kaste alle mine ting ind over os.

”Vi skærer jer, hvis I bevæger jer. Vi skærer hænderne af jer!” truede de.

”Du må ikke gøre noget”, advarede jeg Makoko. ”Bliv ved med at bede. Du skal ikke prøve på noget. De mener det alvorligt.”

Makoko var rædselsslagen. Jeg var OK. Jeg har erfaring med den slags. Jeg har været i vanskelige situationer før, men det var første

gang, Makoko var i virkelig fare. Den stakkels kvinde blev helt forstyrret bagefter, nærmest skør, så senere måtte jeg sende hende hjem til Zengani, som arbejdede i Namibia, for at slappe lidt af.

Røverne kom ind i bilen og kørte af sted med os og byttet, men de begik en fejl. Et eller andet satte bilens alarm i gang, og der gik panik i dem. Vi kom to huse ned ad vejen, før de hoppede ud af bilen og løb væk.

Gartneren, som havde ladet de andre komme ind, forsøgte desperat at stikke af med fjernsynet, men måtte droppe det. Det smadrede mod asfalten.

Bilen var stoppet ved et af nabohusene, og det lykkedes os at ringe til politiet og vagtselskabet gennem deres alarmsystem. Det var næsten midnat.

De to tjenestepiger afgav forklaring, og vi fik fat i lederen af kvindeafdelingen i Malawi CARER, fru Chisempele, som kom og gav dem krisehjælp. En af dem sov hos mig den nat, og den anden sov med Makoko. Fru Chisempele tog dem med på hospitalet næste morgen og bekræftede, at de var blevet voldtaget. De blev testet for HIV/AIDS, men Gud ske lov var deres tests negative.

I løbet af få dage blev præsident Muluzi oversvømmet med breve fra ledere og menigheder i Den Presbyterianske Kirke i Canada, Skotland, England og Sydafrika. De gav udtryk for deres bekymring over nyheden om, at jeg var blevet overfaldet, og bad ham indtrængende om at yde mig beskyttelse.

”Vera har lidt i lang tid i fængslet; hun bør beskyttes”, skrev de og sendte kopier til mig.

Det lykkedes politiet at fange tre af røverne, men to af dem skal være stukket af fra politiets varetægt kort efter deres anholdelse. Den sidste var min gartner, men han hævdede sin uskyld. En fjerde blev fanget senere, og han afslørede alt over for politiet, også gartnerens meddelagtighed. Han var en af voldtægtsmændene, og min tjenestepige vidnede mod ham i retten. Men de blev frikendt på trods af tungtvejende beviser. Vi var chokerede. Anklageren ville anke, men

blev som straf umiddelbart efter forflyttet nordpå til en stilling langt ude i bushen.

”Jeg bliver forflyttet, fordi jeg fastholder at anke sagen,” klagede han, og hele sagen rejste et væld af mistanke - var der tale om politisk manipulation? Det får vi nok aldrig at vide, men en ting er givet: Mit hjem var ikke længere sikkert.

Præsidentkandidat

Vel ude af fængslet blev jeg hurtigt opfordret til at stille op som præsidentkandidat. Dr. Banda var stadig ved magten, og min familie frygtede meget for mit liv, og de gjorde deres bedste for at holde mig inden døre. Den første offentlige begivenhed af betydning, som jeg var med til, var Chakufwa Chihanas appelsag i marts 1993 vedrørende hans domfældelse for anklager om tilskyndelse til oprør i slutningen af 1992, kort efter min løsladelse. Folk fik hurtigt øje på mig.

”Vera er her. Vera er her”, hviskede folk, og da vi forlod retsbygningen, jublede folk.

”Vera! Vera! Vera!”

De ville have mig som præsidentkandidat, og jeg blev presset af en gruppe indflydelsesrige mennesker, som ville støtte mig. Men jeg var svag, og følte at det ville være vanvid at stille op til præsidentvalget så hurtigt efter 12 år i fængsel. Da det blev tid for nomineringerne, forlod jeg med vilje landet.

Ved det næste præsidentvalg i 1999 blev jeg tilskyndet endnu mere til at stille op mod Muluzi, men jeg følte stadigvæk ikke, at jeg var helt hjemme i malawisk politik. Jeg skuffede en masse støtter dybt, men jeg besluttede, at jeg ikke var helt på plads endnu efter alle årene i udlandet og i fængsel.

I 2004 fandt jeg tiden moden. Tingene gik bestemt ikke, som de skulle i vores land. Jeg følte trang til at stille op og meddelte, at jeg gerne ville være kandidat.

Vi havde brug for at vinde valget og komme af med UDF, og med hjælp og opmuntring fra kirkerne begyndte oppositionspartierne at forhandle dannelsen af en koalition. Sådant en koalition skulle selvfølgelig beslutte sig for en kandidat, og kirkerne foreslog en liste over karakteristika, denne kandidat skulle have, og en standard som hans eller hendes livsførelse skulle leve op til. Alle oppositionslederne prøvede at bringe sig i position for nomineringen, men jeg var den eneste, der mødte alle de betingelser, som kirkerne havde opstillet. Jeg var dygtig, havde erfaring, var respekteret og godt kendt, og jeg havde vist den fornødne integritet. Jeg stod til at vinde nomineringen, men jeg er også kvinde, og jeg er sikker på, at mandchauvinisme spillede en vigtig rolle i de tynde undskyldninger, som blev fremsat for at se bort fra mit tilbud om at lede oppositionen. De andre oppositionsledere kunne ikke blive enige indbyrdes. Endelig blev Gwanda Chakuamba nomineret, men John Tembo fra MCP og en tidligere fast støtte af UDF, Brown Mpiginjira, som havde dannet et nyt parti, nægtede at godkende Chakuamba – eller rettere deres eget nederlag. Der kunne ikke dannes en stærk, forenet koalition, og Muluzis håndplukkede efterfølger, Bingu wa Mutharika, som ikke havde nogen støtte i befolkningen, havde pludselig en chance i et valg, hvor det ellers ville have været noget nær umuligt for UDF selv at svindle sig til en ny sejr.

Der var et telefonprogram på Capitol Radio, hvor lytterne blev spurgt, hvad de mente om at få mig som deres præsident. Det program lyttede vi meget nøje til, og besluttede at befolkningens reaktion var så positiv at vi skulle følge op og lave lidt undersøgelser i landområderne. Der var en gruppe mennesker omkring mig, som lagde en masse energi i det, og de gennemførte en spørgeskemaundersøgelse i en række afgørende distrikter for at checke mine muligheder. Det viste sig, at mere end 60 procent gerne så mig som kandidat til præsidentvalget, og jeg blev overtalt til at prøve at stille op som uafhængig kandidat.

Tiden var ved at løbe ud for den formelle registrering som præ-

sidentkandidat, og procedurerne var ret krævende. Der skulle være tolv stillere fra hvert distrikt i landet, og folk for rundt i landet for at udfylde formularerne. De blev rigtig godt modtaget.

”Fantastisk! Vi elsker Mama Chirwa. Mændene har svigtet os. Lad en kvinde lede os denne gang. Selvfølgelig vil vi støtte hendes kandidatur”, sagde folk.

Det var opmuntrende, men der var en hage ved det.

”Hvor er pengene?” spurgte de.

For første gang forstod jeg rigtig, i hvilken grad UDF havde fordærvet vores folk. Og der stod jeg i vild diskussion med dem per telefon fra Blantyre. De havde formularerne foran sig. De skulle bare skrive under.

”Forstår I ikke, at hele ideen bag mit kandidatur er at bekæmpe korruptionen?” spurgte jeg dem.

”Jo, det forstår vi, og vi støtter dig fuldt ud. Men vi har brug for pengene. Alle kandidaterne betaler for at blive registreret.”

”Men hvordan kan jeg stille op til præsident, hvis jeg starter min kampagne med bestikkelse?” spurgte jeg, og til sidst skrev de under.

Men i et distrikt nægtede de. Der lykkedes det mig kun at få to stillere. Resten ville have betaling. Jeg ville aldrig betale for at bekæmpe korruptionen, og vi kunne ikke få udfyldt listerne. Det var selvfølgelig også et problem, at jeg var afhængig af de samme valgkredse som andre af oppositionens kandidater, og vi ville have splittet stemmerne. Til slut besluttede jeg, at jeg ikke ville gennemføre det, og jeg blev aldrig formelt registreret.

Officielt vandt Bingu wa Mutharika valget, som jeg tror, var manipuleret. Gwanda Chakuamba satte spørgsmålstegn ved resultatet, og i nogle dage var der ballade i gaderne. Som vanligt brugte politiet for megen magt og endte med at skyde en uskyldig - en lille pige på seks år. Men inden længe døde uroen ud, og Gwanda Chakuamba gik ind i UDF regeringen, den seneste af en lang række kamæleoner i malawisk politik.

Indtil videre er vi positivt overraskede over Muluzis efterfølger,

Bingu wa Mutharika. Den måde han blev håndplukket af Muluzi på og hans optræden under valget i 2004, fik os til at tro, at han bare var en skødehund og en marionet i Muluzis spil for at bevare magten, efter at hans forsøg på at opnå en tredje valgperiode var mislykkedes. Det gav os kuldegysninger, da Mutharika offentligt erklærede, at han aldrig ville så meget som overveje at rejse tiltale mod Muluzi, hvis han blev valgt til præsident.

Hans første måneder i embedet har efterladt et andet billede af vores nye præsident. Han er travlt optaget af at tage afstand fra de korrupte, faste støtter af UDF, som er så rasende over at være blevet forbigået som ministre og til lukrative stillinger i regeringen, at de er begyndt at klynke offentligt og tage afstand fra deres nye chef. Mutharika har indført en smal regering og krydset klinger med Muluzi ved at fastholde sin ret til at udpege sit eget ministerhold. Vi må vente og se, hvad der sker i vores land.

En ting, som fik mig til at genoverveje hans potentiale, er hans holdning til dans. Ved en af Bingu wa Mutharikas første store offentlige fremtrædener efter at være tiltrådt blev der fragtet flere lastbiler fulde af kvinder klædt i UDF's farver ind til mødestedet for at danse og tiljuble ham. Men han nægtede at give dem penge eller anerkende deres tilstedeværelse. Kvinderne blev selvfølgelig skuffede og følte sig forrådt, og nogle mindre vigtige UDF ledere måtte løbe rundt bagefter og give dem lidt småpenge. Pressen samlede hurtigt kvindernes vrede bemærkninger op og prøvede at gøre en historie ud af det, men Mutharika svarede, at det var slut med at dele penge ud på den måde. Kvinderne kunne forvente hans fulde støtte, men på en organiseret og bæredygtig måde. Det er et spørgsmål, som ligner mig meget på sinde, og jeg er glad for, at det standpunkt, jeg har forfægtet i alle disse år, endelig er nået helt op til den øverste leder.

Kapitel 11

MENNESKERETTIGHEDSKOMMISSÆR

Den Afrikanske Menneskerettighedskommission er menneskerettighedernes bannerfører i Afrika. Kommissærerne udpeges på grundlag af deres integritet, høje moral og engagement, og jeg er stolt over at kunne sige, at jeg er en af dem. Den Afrikanske Menneskerettighedskommission mødtes første gang i november 1987. Kommissionen er en regional menneskerettighedsinstitution, hvis mandat i henhold til Det Afrikanske Menneskerettighedscharter er at fremme og beskytte menneskerettighederne på det afrikanske kontinent.

Kommissionen arbejder for at fremme menneskerettighederne gennem bevidstgørelse af Afrikas befolkninger med dokumentation og med fortolkning af de principper og regler, som de afrikanske regeringer bør basere deres lovgivning på. Kommissionens vigtigste beskyttelsesmekanisme er den såkaldte kommunikationsprocedure indeholdt i charteret. Enkeltpersoner, grupper eller stater kan forelægge sager for Kommissionen om påståede krænkelse af menneskerettighederne; hvis klagen opfylder visse kriterier, bliver den behandlet af kommissærerne.

Kommissionen behandler de også landerapporter, som de 53 medlemsstater i den Afrikanske Union (African Union, tidligere Organization for African Unity), der alle har ratificeret charteret, skal aflægge hvert andet år. De 11 kommissærer vælges for en fire-årig periode af den Afrikanske Unions statsoverhoveder og mødes to gange om året til samlings, der varer 15 dage. Jeg blev valgt i 2001.

Eftersom vi er 11 til at tage os af 53 medlemslande, har vi fordelt

landene mellem os. Jeg er ansvarlig for Tanzania, Uganda, Kenya og Swaziland. Oprindeligt var en kommissær ansvarlig for sit eget opholdsland, men den ordning blev ændret for nylig. Vi skal udføre vores opgave upartisk, som det står i charteret, og så snart vi tiltræder, skal vi være fuldstændig uafhængige af vores egne regeringer. Hvis en kommissær også er et betroet medlem af sin egen regering, fx ambassadør eller statsanklager, som det var tilfældet med vores kollega fra Zimbabwe, kan det kompromittere vores uafhængighed.

Kommissærerne foretager også besøg for at undersøge masseovergreb på menneskerettighederne. Jeg har været i Sierra Leone og Rwanda, og det er stadigvæk svært at fordøje de grusomheder, man møder under disse besøg. I tilfælde af menneskerettighedskrænkelser kan vi tilbyde anbefalinger til medlemslandene og vi kan også skrive resolutioner. I min tid som kommissær udfærdigede vi resolutioner mod Libyen, Algeriet og Tunesien.

Det er almindeligt anerkendt, at regionale menneskerettighedsinstitutioner som den europæiske, den inter-amerikanske og den afrikanske, gennem deres sagsbehandling og rådgivende funktion over for medlemsstaterne er af umådelig betydning til fremme af en moderne gennemførelse af menneskerettighederne.

Den Afrikanske Kommission er indtil videre den eneste mellemstatslige institution, som har et lovbestemt mandat til at beskytte menneskerettighederne i Afrika. Budgettet er stramt; det hænder, at møder og samlinger bliver udsat eller forkortede på grund af manglende midler, og vi får ingen løn. Til trods for Kommissionens enestående beskaffenhed er finansieringen elendig. I realiteten er vi afhængige af donorer, og den Afrikanske Union ignorerer fuldstændigt sine forpligtelser til at sætte kommissærerne i stand til at opfylde deres pligter. Det er nærmest en skandale, at vi er så langt fra, hvad vi burde gøre i forhold til landebesøg, undersøgelsesmissioner og fremme af menneskerettighederne i de lande, vi har ansvar for, pga. manglende finansiering.

De juridiske medarbejdere i sekretariatet er også på dårligt betalte

korttidskontrakter, og de gode medarbejdere, hvis hjælp er afgørende for os, må ofte søge andet arbejde for at få økonomien til at hænge sammen.

Og alligevel har vores arbejde betydning, og normalt varetager kommissærerne deres betroede opgaver med omhu. Men der er også mange udfordringer. Der er fx en kløft mellem de engelsktalende og de fransktalende kommissærer, og der er også en tendens til, at de muslimske kommissærer danner deres egen gruppe i forhold til de andre. Sådanne mindre gnidninger og misforståelser kan komme ud af proportion og lægge hindringer i vejen for fremdriften i arbejdet - nogle gange udspiller vores konflikter sig endda under de offentlige samlinger i overværelse af ngo'er, donorer og regeringsrepræsentanter. Eftersom vi skal være ledere og gode eksempler, er jeg meget flov over at være en del af sådan et hundeslagsmål. Jeg har derfor medvirket til udarbejdelsen af etiske retningslinjer for kommissærerne, som skal vejlede os og danne ramme for vores samspil og samarbejde.

Pisk til pigerne i Sudan

Den seneste kommunikationsprocedure, jeg deltog i, drejede sig om afstraffelsen af otte kvindelige studerende fra Sudan. En gruppe unge mænd og kvinder fra et universitet i Khartoum tog på skovtur ved Nilens bred. De havde søgt og fået de lokale myndigheders tilladelse. Unge mennesker gør nu en gang, hvad de gør, og studenterne havde angiveligt flirtet og kysset, da politi og sikkerhedsstyrker angreb skovturen, tævede dem og anholdt otte af dem - alle kvinder. De skulle angiveligt have forbrudt sig mod den offentlige orden ved ikke at have været ordentligt påklædte og have opført sig umoralsk. De tilstod, at de havde kysset mændene, haft lange bukser på, danset og talt med mændene - og ifølge den lokale domstol var det nok til umiddelbart at dømme og straffe dem, uden at der var en advokat til

stede. De otte kvinder blev idømt bøder og pisk. Dagen efter fik hver af kvinderne mellem 25 og 40 piskeslag på den nøgne bagdel med en plastikpisk, som efterlader varige ar.

De unge kvinder mente, at straffen var fuldstændig ude af proportioner. Almindeligvis ville kysseri og flirteri ikke have medført en så alvorlig og ydmygende straf, og de bragte sagen til den Afrikanske Kommission. De påstod, at de var ofre for grusom, umenneskelig og vanærende straf i modstrid med artikel 5 i Det Afrikanske Menneskerettighedscharter.

Allerførst måtte Kommissionen beslutte, hvorvidt sagen opfyldte kriterierne for at blive realitetsbehandlet: Det er en afgørende betingelse, at klagerne har udtømt alle nationale klagemuligheder, før sagen kan bringes for Kommissionen. De unge kvinder havde klaget uden held, og i sidste ende blev det anført, at nationale klagemuligheder under alle omstændigheder var illusoriske, eftersom straffen var blevet fuldbyrdet umiddelbart efter dommen. Sagen blev antaget og havnede på mit bord.

Jeg havde meget stærke følelser i forhold til sagens åbenbare kønsdiskrimination. Hvorfor blev de unge mænd ikke anholdt? Udover den grusomme fysiske afstraffelse udgjorde den psykologiske ydmygelse også en alvorlig krænkelse, når man tager i betragtning, at disse unge muslimske kvinder blev afklædt og slået offentligt. Min afgørelse var, at deres rettigheder var blevet krænket, og jeg anbefalede, at den sudanesiske straffelov skulle ændres i overensstemmelse med charteret, at piskestraffen skulle afskaffes, og at ofrene skulle have kompensation. Jeg oplevede en hel del lobbyvirksomhed imod anbefalingerne fra mine arabiske kolleger, men jeg stod fast på mine anbefalinger. Kommissærerne afgiver anbefalinger, og vi har ingen midler til at gennemtvinge anbefalingerne. Vi er afhængige af vores sags autoritet og goodwill fra medlemslandene, men generelt har vores afgørelser gjort deres virkning og er blevet håndhævede.

De eneste klager, der indtil nu er blevet behandlet fra Malawi, er Ortons og min og Aleke Bandas. I juni 1992 appellerede Amnesty

International til Kommissionen på vores vegne, og Aleke Bandas svigersøn indgav en appel til Kommissionen på vegne af svigerfaderen, som var blevet tilbageholdt i 1980 på grund af et sammenstød med dr. Banda. Sagerne blev behandlet samlet, og Kommissionen fandt, at fire artikler i det Afrikanske Charter var blevet overtrådt. Før behandlingen var afsluttet, var Orton død, og Aleke og jeg var blevet løsladt, men Kommissionen understregede, at Malawis nye regering var ansvarlig for kompensation for den mishandling, vi havde været ude for.

Det forekommer usandsynligt, at vi skulle være de eneste malawi-ere, som med rette kunne søge oprejsning gennem Kommissionen, men der er en enorm mangel på oplysning om dens funktioner og muligheder. Der er blevet lavet en handlingsplan for at øge det almindelige kendskab til Kommissionen og dens arbejde, men vi er afhængige af vores lille sekretariat i Banjul, Gambia, som har mere end nok at gøre. De lande, der har undertegnet charteret, må også tage del i disse anstrengelser, men Malawis regering har ikke gjort sig den anstrengelse at informere offentligheden om Kommissionen, og hvordan man kan bruge den. Jeg har gjort mit bedste for at skaffe midler fra donorer til at holde en række workshops og seminarer for regeringens embedsmænd, høvdinge, universiteter, skoler og græsrodsorganisationer. Jeg har mødt megen imødekommenhed men ingen finansielle tilsagn, og på egen hånd kan jeg kun flytte tingene en smule. Hver gang jeg kommer tilbage fra den halvårige samling, indkalder jeg til et pressemøde for at rapportere om Kommissionens arbejde. På det seneste har jeg været meget højroset om vores regerings manglende aflevering af landerapporter hvert andet år, hvori regeringen redegør for menneskerettighedssituationen i Malawi. Malawi har ikke afgivet rapporter til Kommissionen siden 1994 og således på det groveste ignoreret sine forpligtelser som underskriver af charteret. Kommissærernes arbejde som menneskerettighedernes vagthund hæmmes af denne manglende vilje, da de på baggrund af disse rapporter forventes at intervenere i negative menneskeret-

tighedssituationer. I det lange løb vil det imidlertid falde tilbage på Malawis regering og de mange andre afrikanske medlemsstater, som ikke afgiver deres rapporter. Når alle muligheder for at få rapporter er udtømt, kan Kommissionen som en sidste udvej uddelegere til menneskerettighedsngo'er at aflevere rapporter på regeringens vegne - og de laver måske hudflettende rapporter, som tegner et meget negativt billede af menneskerettighedssituationen i det land, der ikke selv afleverer.

Særlig rapportør vedr. fængsler

Kommissionen har også et system med rapportører, hvor visse kommissærer udpeges til at overvåge et særligt område af stor betydning for fremme og beskyttelse af menneskerettighederne på det afrikanske kontinent. Vi har særlige rapportører vedr. kvinder, vilkårlige drab, menneskerettighedsforkæmpere og fængsler. Jeg kender fængslerne indefra. Jeg har set og oplevet lidelserne, og jeg bekymrer mig om mennesker i fængsel. Jeg føler virkelig et kald fra hjertet for at forbedre fængselsforholdene i Afrika, og jeg blev ovenud glad, da mine kolleger i Kommissionen insisterede på at udpege mig til Særlig Rapportør vedr. Fængsler.

Forholdene i Afrikas fængsler - forplejning, indkvartering, behandling, udstyr, juridisk beskyttelse, alting - er forfærdelige, og der er et kæmpe behov for at revolutionere hele straffesystemet. De latterligt fattige afrikanske lande har selvfølgelig ikke råd til at give hver eneste indsatte bacon og æg til morgenmad, men der må opretholdes en absolut minimumstandard. Der er overhovedet ingen undskyldning for at synke under en sådan standard, men at nå den i første omgang er en enorm udfordring. En indsat skal have acceptabel mad i tilstrækkelige mængder, et menneskeligt sted at sove, og det han eller hun har brug for for at holde sig ren. For mange indsatte er disse grundlæggende krav noget, de kun kan drømme om - og så taler vi

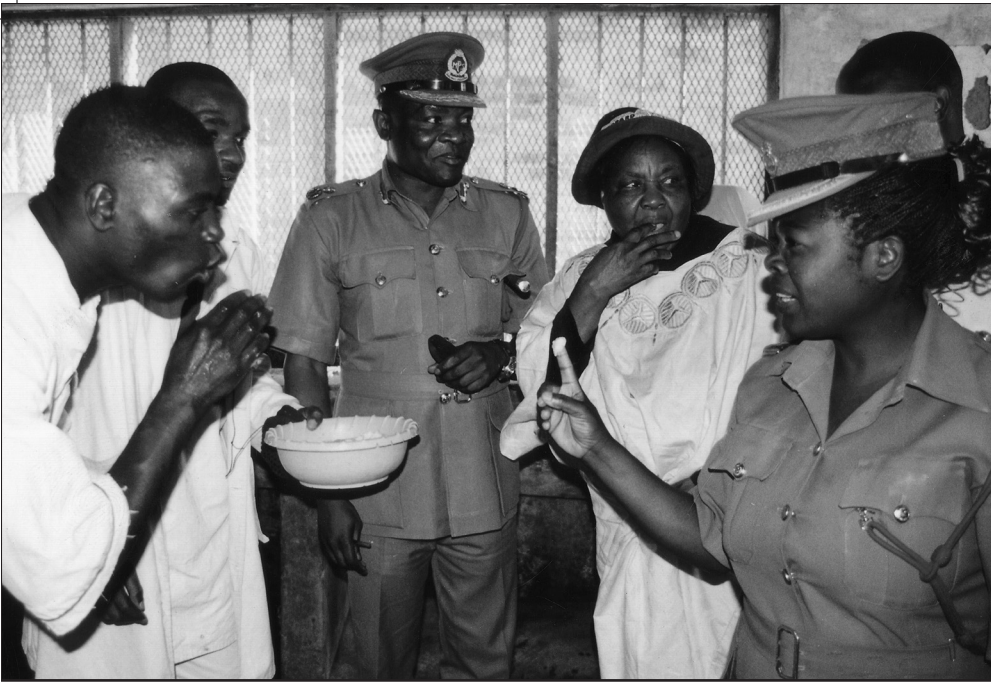
ikke engang om besøg, lægehjælp, rådgivning, uddannelse, erhvervsuddannelse og andre muligheder, som en fængselsinstitution burde tilbyde.

Som Særlig Rapportør besøger jeg medlemslandene på opfordring eller på baggrund af mine egne interesser og bekymringer. Jeg har besøgt Moçambique, Uganda, Namibia, Niger, Benin og Sydafrika. Flere andre lande har anmodet om et besøg, men der er begrænsede midler til rådighed. Indtil nu har Penal Reform International finansieret Rapportøren vedr. Fængsler, men på det seneste har organisationen skåret drastisk ned, og jeg aner ikke, hvordan jeg skal kunne opfylde mine forpligtelser fremover.

Efter hvert besøg leverer de særlige rapportører deres observationer og anbefalinger til statsoverhovedet, og det kan forekomme underligt, at fængselsvæsenere med store menneskerettighedsproblemer skulle anmode om besøg af en vaghund for menneskerettighederne. Min tilgang til opgaven er imidlertid ikke at kritisere, placere skyld eller finde fejl. Jeg ser det som min pligt at hjælpe og opmuntre fængselsvæsenere til forbedringer. Jeg er også meget bevidst om at behandle både indsatte og ansattes problemer og bekymringer. Til de indsatte siger jeg fx.:

”Vi kan se, hvor beskidte køkkenerne og toiletterne er. Og vi kan se, hvor beskidte I er! I har et ansvar her. I har en rolle at spille. I skal ikke forvente, at fængselsbetjentene gør tingene for jer. Lav jeres mad på en ordentlig måde og tag jer af jer selv. Hjælp fængselsbetjentene med at hjælpe jer.”

Så henvender jeg mig til fængselsbetjentene: ”I er fængselsbetjente, og I bærer regeringens ansvar. I har pligt til at give de indsatte sæbe og ordentlig mad. Det er op til dem selv at gøre rent og lave mad under hygiejniske forhold, men I skal tage jer af dem. Det er jeres pligt at behandle dem godt. De er mennesker. Hvis I behandler dem som dyr, vil de gøre gengæld og blive væmmelige. Hvis I behandler dem som mennesker, vil de blive mennesker. I er nødt til at samarbejde.”

Som Særlig Rapportør vedr. Fængsler smager Vera Chirwa
(i midten) på maden i Chicheri Fængsel, august 2003

The Nation

Jeg bestræber mig på at se begge sider, og jeg opfordrer de indsatte til at tage ansvar: "Fængselsbetjentene kan blive jeres venner!" siger jeg til dem. "I skal ikke være lede mod dem. Hvis I er dømt til hårdt arbejde, så gør arbejdet og samarbejd." Og jeg fastholder, at indsatte og personale har en fælles interesse i at gøre tingene korrekt og forbedre det liv, som de deler dag efter dag. Det kan de godt lide, og jeg elsker det arbejde. Det er hårdt, men givende.

I min egenskab af Særlig Rapportør har jeg selvfølgelig besøgt mange fængsler i Malawi, men også i forbindelse med Malawi CARER projekter til reform af fængslerne. Barfodsjurister fra Malawi CARER har uddannet og oplyst indsatte og personale om menneskerettigheder i fængsler og åbnet retshjælpskontorer i landets fire største fængsler. Retshjælpsdelen indebærer uddannelse af de ind-

satte i grundlæggende juridiske procedurer og regler, som er relevante i den situation, de nu befinder sig i. Barfodsjuristerne ledsager også de indsatte i retten og bistår retten, politiet og fængselsvæsenet med at fremme sagsbehandlingen - særlig i de sager, der vedrører sårbare grupper som unge, kvinder og psykisk eller dødeligt syge indsatte.

Jeg har set positive ændringer i Malawis fængsler på det seneste, men på ét punkt har de indsatte det værre end under dr. Bandas regime. Dr. Bandas autoritære styre medførte en vis orden og kontrol. Den første dag, man ankom i fængslet, fik man fx to lagener. For hvert år mere i fængsel fik man et lagen til. Jeg tror, jeg havde omkring 12 lagener, da jeg blev løsladt: nogle blev brugt som madras, andre som puder. På den måde tog dr. Banda sig af de indsatte. Vi havde også ordentlige uniformer og redskaber.

Da jeg besøgte Zomba Fængsel et par år efter min løsladelse, viste de indsatte mig de lasede lagener fra Banda-tiden, lasede uniformer, og tallerkener der nærmest var rustet væk.

"Se her Mama", klagede de. "Hvordan kan vi sove i de lagener? Hvordan kan vi spise af de tallerkener?"

Jeg holdt med det samme et pressemøde og bad om et møde med præsident Muluzi. Som rapportør prøver jeg altid at gå direkte til toppen i stedet for at forsøge at skubbe et budskab op igennem fængselsvæsenets hierarki

Præsident Muluzi blev noget chokeret over, at jeg havde sagt til pressen, at fængselsforholdene i Malawi var de værste i Afrika. Jeg havde kun været Særlig Rapportør i kort tid, og siden har jeg set det meget værre, men jeg må indrømme, at på det tidspunkt gjorde Zomba Fængsel et meget dårligt indtryk på mig. Jeg rapporterede i detaljer til præsident Muluzi, og han blev noget bevæget. Da vi afsluttede mødet, mindede jeg ham om et gammelt løfte, han havde givet mig:

"For resten hr. Præsident. Kan De huske, at De en gang sagde til mig, at jeg en dag skulle tage Dem med til et fængsel.? De skylder mig stadig det besøg."

”Åh ja, jeg har ikke glemt løftet, men du ved, at når jeg gerne vil besøge folk, så skal jeg have noget med til dem, og jeg har ikke haft midler til sådan et besøg endnu. Men det vil være fint nu. Lad os besøge Zomba Fængsel sammen, så jeg selv kan se forholdene.”

Han gjorde sit bedste og kom med to lastbiler fyldt med ting - brød, sukker, spande og tallerkener. Det var noget frygtindgydende for de indsatte, men de var også stolte og glade over at have fået besøg af selveste Præsident Muluzi. Han tog også til Chichiri Fængsel, og der fik de indsatte lagener. Forholdene er blevet bedre siden da. Lidt efter lidt forandrer tingene sig.

Kapitel 12

STYRKEN TIL AT TILGIVE

Vi satte en sten på Ortons grav. Det var meget trist for mig ikke at have været med til selve begravelsen, men i 1995 afslørede vi formelt stenen ved et offentligt arrangement. Børnene kom, og det var første gang, jeg så dem alle sammen. Præsident Muluzi var æresgæst. Han var lige blevet valgt og gav en masse løfter den dag.

Sandhed og forsoning?

Da Orton slap væk, udraderede Bandas Young Pioneers hans fødeegn. Pionerne gik amok og smadrede hele landsbyen - brændte husene ned, ødelagde afgrøderne og huggede frugtræerne og kafebuskene ned.

Det lille samfund kom sig aldrig rigtig over ødelæggelserne, og præsident Muluzi lovede nu, at gøre det godt igen og genopbygge skolen til ære for Ortons engagement i uddannelse og udvikling i landområderne. Han lovede også at bygge en vej og en bro, som ville sikre offentlig adgang til Ortons gravsted. Faktisk var han noget utilfreds med gravstedet:

”Fru Chirwa, det er ikke et passende gravsted for en national helt”, klagede han.

”Men, hr. Præsident, det er, hvad hans sønner og døtre har råd til”, sagde jeg til ham.

”Jamen det er ikke godt nok. Jeg vil sende en undersøgelsesmis-

sion til Zimbabwe for at besøge de monumenter, de har bygget til deres frihedskæmpere. Jeg vil have, at hr. Chirwa får et ordentligt gravsted!”

Der skete aldrig noget, men præsident Muluzi løb også fra et langt vigtigere løfte. Ved ceremonien understregede han sin forpligtelse til at komme til bunds i forholdene omkring Ortons død. Han benyttede lejligheden til at revse MCP som et forbryderparti med en skrækkelig fortid, og han garanterede personligt, at Undersøgelseskommissioner ville undersøge Ortons død.

Undersøgelsen blev drøftet i aviserne. Problemet med vores politiske debat er den personlige fordømmelse og gennemhegling af modstandere, som bliver drivkraften i enhver debat. Det medfører et meget ufrugtbart politisk klima præget af splittelse, og diskussionen om undersøgelsen af Ortons sag var ingen undtagelse. Præsident Muluzi blev ved at angribe MCP lederen John Tembo personligt og i offentligheden svingede sympatien næsten til fordel for Tembo. Hvad der var mere vigtigt var, at dr. Bandas gamle faste støtte slog igen, og hans slag landede, hvor præsident Muluzi var mest sårbar:

”Han kan godt sige, at vi er forbrydere”, erklærede Tembo i aviserne, ”men hvem var generalsekretær for MCP, da Chirwa parret blev anholdt? Det var ingen anden end præsident Muluzi selv! Hvordan kan han så pege fingre?”

Der er et rygte om, at Bakili Muluzi har pralet af, at han ville give dr. Banda en meget speciel julegave i 1981, og at han som daværende generalsekretær for MCP spillede en rolle i vores bortførelse. Kort efter blev Muluzi uvenner med dr. Banda, og jeg ved ikke og bekymrer mig heller ikke om, hvad der er sandt. Det korte af det lange er, at undersøgelsen af Ortons død blev syltet. En mere alvorlig hindring for undersøgelsen end Muluzis og Tembos hundeslagsmål var formentlig, at mange krævede en omfattende undersøgelse af alle politiske drab. Folk ønskede også, at de berygtede drab i Mwanza og mordene på andre fremtrædende dissidenter blev undersøgt. Et sådant voksende folkeligt krav har sandsynligvis skræmt de gamle

politikere, som stadig regerer vores land, til stiltiende og på tværs af politiske skel at enes om ikke at åbne Pandoras æske.

Vi har ikke haft en sandheds- og forsoningsproces til som folk at hele vores sår efter Bandaårene. At kende sandheden og vide at sandheden var kendt, ville have gjort meget for ofrene og de overlevende familier. Så kunne de have forsonet sig. Vi ville også have haft en mulighed for at vaske tavlen ren. I dag er politikerne på begge sider med meget få undtagelser gamle dinosaurer fra Bandatiden. De har alle været involveret i diktaturet og øver stadig indflydelse på malawisk politik med deres gamle konflikter og deres udemokratiske adfærd.

Da vi arbejdede i Legal Resource Centre og senere i Malawi CARER, forsøgte Ivy, Kathryn og jeg at dokumentere ofrenes skæbner. Vi udsendte en pressemeddelelse, og folk begyndte at komme til os for at fortælle deres historier. Tilfældigvis fik jeg noget ganske vigtigt at vide om vores bortførelse. Et af ofrene fortalte historien om sin fars død.

”Min far blev fjernet fra sit hjem. Jeg er sikker på, at den mand, som kalder sig Mwananku var ansvarlig. Han har gjort megen skade. Jeg så aldrig min far igen.”

Da jeg hørte historien, undrede jeg mig over navnet: ”Mwananku, Mwananku . . . hvor har jeg hørt det før?” Og så slog det mig: Det var Mwananku, som havde inviteret Orton og mig til MAFREMO mødet i 1981 og tog os med på den fatale køretur om natten. Han havde åbenbart andre ofre og overlevendes lidelser på samvittigheden. Senere hørte jeg fra anden side, at han havde været agent for regeringen og også havde haft en finger med i spillet i mordet på Mkwapatira Muhango. Muhango var ansvarlig for PR i MAFREMO: Kort efter vores bortførelse blev der sat ild til hans hus i Zambia. Muhango og hele hans familie mistede livet i branden.

Jeg ville møde ham. Jeg ville finde ud af, hvad der var sket og finde sandheden om hele affæren. Han boede lige i nærheden, men min familie var meget bange.

”Åh, ham Mwananku er meget farlig. Han slår dig ihjel, Mama.

Han er skånselsløs!” Og de fastholdt, at jeg skulle holde afstand til ham. Til sidst døde han, jeg så ham aldrig igen.

Oplysninger om, hvad der skete, er vigtige for ofre som mig selv. Når omstændighederne omkring ens tab afsløres og erkendes, kan man trøste sig og slå sig til ro med sin sorg. Som nation skulle vi have haft den mulighed, men det er endnu ikke sket. Mange blev kastet for krokodillerne i Shire Floden og hele grupper som Jehovas Vidner blev dræbt og forfulgt. Jeg tror ikke, at det er det rigtige at bringe de muligt ansvarlige for retten i dag. Man kan argumentere for, at dr. Banda skulle have været stillet for retten, men tiden er gået, og vi må videre. Men det ville så at sige forlænge folks hukommelse at kende sandheden. Vi ville sætte større pris på vores demokrati og være mindre tilbøjelige til at tænke tilbage på Bandatiden med nostalgi. Hvis vi havde en sandheds- og forsoningsproces, ville folk nok ikke have de gamle gerningsmænd til at styre vores land.

Styrken til at tilgive

Da vores dødsdom var blevet bekræftet, og vi kørte fra domhuset, lovede Orton og jeg hinanden at tilgive.

”Lad os tilgive dem alle sammen, Vera”, sagde han til mig. ”Måske vidste de ikke, hvad de gjorde, måske var de bange og kunne ikke gøre andet. Lad os også tilgive Banda.”

”Jeg har allerede tilgivet dem”, sagde jeg, og det har været min styrke. Den handlekraft og det løfte, vi gav hinanden på vej fra retten til Zomba Fængsel, hvor vi skulle lide i mange år, udgjorde et afgørende øjeblik i mit liv.

Efter min løsladelse var der mange journalister, som udspurgte mig om mit forhold til dr. Banda. Jeg kan huske det første interview, jeg gav til en udenlandsk, kvindelig journalist.

”Hvad nu, hvis Banda siger: ”Kom til præsidentboligen”, vil De så gå derhen, fru Chirwa?” spurgte hun.

”Nej, det vil jeg ikke, for jeg ved ikke, hvad der kan ske. Jeg har måske tilgivet ham, men han accepterer måske ikke min tilgivelse, og så kan alt ske.”

”Hvad så, hvis han kom hjem til Dem. Ville De så lade ham komme ind.”

”Ja, jeg ville lade ham komme ind. Jeg har tilgivet ham.”

”Hvordan kan De tilgive en mand, som har gjort Dem så megen skade?” spurgte hun, og folk - specielt fra Vesten - har normalt svært ved at forstå det. Det er nok, fordi jeg er kristen.

Det mest grundlæggende man som menneske skal gøre sig klart, er vigtigheden af at elske sin næste. Vi skal ikke elske Bibelen, men vi skal elske de gode, sociale ideer, den taler om, højt. Som jeg forstår det, kan man også basere fremme af menneskerettighederne på kristendommen. Hvis man ønsker at opbygge et lykkeligt samfund, skal folk elske hinanden, og hvis de elsker hinanden, vil de ikke krænke hinandens rettigheder. Elsk din næste og krænk ikke hinandens rettigheder. For mig handler det alt samme om denne kærlighed. Elsk din næste - det er det hele.

Min evne til at tilgive kommer fra den kærlighed. Og det er lige meget for mig, om den, som har krænket og gjort mig uret, har fortrudt eller ej. Det er ikke så få mennesker jeg har forskrækket med denne evne.

Både høvding Nazombe, som ledede vores sag i den traditionelle domstol og dømte os for forræderi, og høvding Mzukuzuku, som ledede den efterfølgende appelsag og bekræftede dødsdommen, er stadig i live. Mzukuzuku er min fars fætter. Efter at jeg blev løsladt, gjorde han sit bedste for at undgå mig. Ved en stor kirkelig ceremoni oppe nordpå i Church of Central Africa, Presbyterian, i Livingstonia, stødte vi på hinanden. Han var sammen med en af mine gode venner, høvding Mzikubola, som kom hen for at hilse på mig. Mzukuzuku blev overrumplet og havde ikke tid til at undgå mig.

”Hej hvordan går det?” sagde jeg og rakte hånden frem.

Han tog den, men var synligt rystet. Senere var jeg mødeleder i

Vera Chirwa med hendes gode venner David og Gertrude Rubadiri
i december 2003

Kirsten Lund Larsen

Blantyre, hvor han var med, og jeg gav ham ordet. Han var meget glad og roste mig i høje toner. Som den forurettede kan man bryde barrieren og vise, at ens tilgivelse er ægte. Jeg har også givet hånd til John Tembo. Jeg ved ikke, om det bevægede ham, som det har bevæget mange andre, men det er uden betydning for mig. Jeg har tilgivet dem.

”Glem det. I skal ikke være bange for mig. Det er helt i orden. Det var svære tider. Hvad kunne I gøre?”

Det lykkes mig at få budskabet igennem, og det påvirker folk dybt. Høvding Nazombe og jeg er blevet venner.

Jeg mødte endda hr. Chikwenembe, den overordnede fængselsbetjent som havde lænket og mishandlet Orton og mig så slemt. Vore blikke mødtes tilfældigt på posthuset i Blantyre, og han så hurtigt

væk. Jeg gik direkte hen og hilste på ham. Han for sammen. Jeg tror ikke, at han sov den nat.

Jeg har også mødt nogle af de kvindelige vagter, som var specielt modbydelige mod mig:

”Det er i orden”, sagde jeg til dem, ”Jeg bærer ikke nag mod jer. Sådan var systemet under Banda og hans regering. Sådan er det. Lad os nu leve sammen. Lad os elske hinanden.”

Da dr. Banda lå for døden, besøgte jeg ham. Han lå på sit dødsleje på Adventist Hospitalet i Blantyre. Kadzamira var der.

”Hej Mama, hvordan går det?” hilste hun.

”Jeg har det fint. Jeg er kommet for at se den gamle”, sagde jeg til hende.

Han sov. Kadzamira fortalte mig om dr. Bandas tilstand og ville vække ham.

”Nej, nej, det er i orden. Lad ham sove. Jeg vil bare sidde her lidt”, sagde jeg.

Kadzamira gik til side, og jeg sad ved hans seng. Malawis løve - vores gamle huslæge, nationens befrier, den skånselsløse diktator, som havde slået min mand ihjel og tilføjet mig så megen lidelse.

”Her ligger en stor mand”, tænkte jeg.

Orton og jeg havde beundret mange af dr. Bandas evner som leder. Han var en fantastisk administrator, og han gjorde sit arbejde ordentligt. Men han var grusom, meget grusom. Hans higen efter magt skabte et terrorregime, og folk frygtede ham som en løve. Han var så sej, at vi troede, han aldrig ville dø. Selv på det tidspunkt tvivlede jeg på, at han endelig ville dø. Jeg troede stadig, at han ville komme sig.

”Jeg har ikke tid til at være syg”, sagde han altid. ”Jeg har ikke tid til at dø.” Og hvis ministrene sagde ham imod, svor han - som i en fortryllelse eller en forbandelse - at han ville overleve dem alle. Men nu var løven hjælpeløs, og jeg havde ondt af ham. Jeg bad for ham og sagde farvel.

For lang tid siden kæmpede Orton og jeg side om side med denne

mand, men senere kæmpede vi imod ham. Vores kamp var en kamp for retfærdighed og fremgang for vores folk. Vi kæmpede for retten til at udtrykke sig, til fredelige forsamlinger, til at skrive og trykke vores meninger, til at dyrke den Gud vi selv valgte. Vi kæmpede for personlig sikkerhed, for retten til frihed fra ulovlig anholdelse og urimelig tilbageholdelse. Vi kæmpede for friheden til at bevæge sig i og uden for landet. Vi kæmpede for et liv uden frygt for en undertrykkende og intolerant regering. Vi kæmpede for at give en stemme til de mange malawiere, som stadig er marginaliserede og uden indflydelse. Vi kæmpede for at gøre kvinderne i stand til at deltage i alle anliggender i Malawis samfund. Vi kæmpede for børnenes rettigheder, de indsattes rettigheder og senere for de hiv/aids rantes rettigheder. Vi kæmpede for retten til udvikling og økonomisk ligestilling. Vi kæmpede for en ansvarlig og gennemsigtig regering, som er tilgængelig og samvittighedsfuld over for vælgerne.

Orton og jeg kæmpede sammen. Han døde under kampen. Jeg kæmper videre.

TAK

VERA - kampen for retfærdighed er resultatet af Det Danske Institut for Menneskerettigheders (IMR) engagement og tro på ideen om en bog. Udgivelsen er en kollektiv indsats, som ikke havde været mulig uden mange menneskers hjælp.

Vera Chirwa og Kirsten Lund Larsen udviklede den oprindelige ide om bogen, og udgivelsen (først på engelsk i 2007) er resultatet af Birgit Lindsnæs, Tomas Martin og Klaus Slavenskys indsats og entusiasme, alle fra IMR.

Tomas Martin nedskrev historien og redigerede materialet sammen med Kirsten Lund Larsen, ligesom han sporede og redigerede billedmaterialet. Også Mette Holm og Thomas Trier Hansen bidrog til redigering af manuskriptet, og Anne Louise Piel Christensen og Brendan John Sweeney fra IMR ydede teknisk bistand. Lisbeth Arne Nordager Thonbo foretog oversættelsen til dansk herunder lettere redigering i tæt samarbejde med Tomas Martin.

Alle der har bidraget til projektet skylder professor Kings Phiri stor tak for hans store viden og vejledning om Malawis historie. Projektet skylder ligeledes stor tak til Orton og Veras kolleger og venner og til de malawiske aktivister og andre særligt kyndige, som har bidraget med kommentarer og således sat historien i perspektiv.

En særlig tak fra Vera Chirwa til Nyamazao Marjorie Mshana, professor David Rubadiri, Kathryn English, afdøde Ivy Chipofya-Mshali (må hun hvile i fred), Alison og Colin Cameron og Amnesty International. En tak skal også lyde til The Society of Malawi, aviserne The Daily Times og The Nation, Kirsten Lund Larsen og Vera Chirwa for deres tilladelser til at gengive bogens fotografier.

Vera. Kampen for retfærdighed

© Forfatteren og Institut for Menneskerettigheder

Oversat fra engelsk Fearless Fighter: An Autobiography (2007)
af Lisbeth Arne Nordager Thonbo.

Forlagsredaktion: Klaus Slavensky

Omslag: **DETUSCH&LUBA**

Layout og tryk: Handy-Print A/S, Skive, Danmark

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Printed in Denmark 2009

ISBN 978-87-91836-35-0